

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Àjàyí'nin Yolculuğu

BIYI BÁNDÉLÉ

İngilizceden Çeviren: Ceren Han

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi <https://rantey.org>

Tanrıların koruyup gözettiği Oşogun'da yaşayan 13 yaşındaki Àjàyí, Malili köle tacirleri tarafından kaçırılır. İngiltere Anglikan Kilisesi'ne atanan ilk siyahi piskopos ve Oxford Üniversitesi'nden diploma alan ilk Afrikalı olan Àjàyí Samuel Crowther'ın özgürlük mücadelesi böyle başlar...

Lagos'tan Sierra Leone'a, çöllerden Kraliçe Viktorya'nın toplantı salonlarına uzanan bu sıra dışı hayat hikâyesinde, bir din adamı, dilbilimci, öğretmen ve yazar olan Crowther'ın kıvrak zekâsına, köleliğin kaldırılması için verdiği mücadelenin azmi eşlik eder. Bu mücadele Crowther'ı bazen kendi insanlarıyla bazen krallarla karşı karşıya getirmiştir.

Àjàyí Samuel Crowther'ın gerçek hayat hikâyesine dayanan *Àjàyí'nin Yolculuğu*, 2022 yılında hayatını kaybeden Nijeryalı yazar Biyi Bándélé'nin yazdığı son kitaptır.

KDV'den muaftır.

AYRINTI • EDEBİYAT

ISBN-13: 978-605-314-727-5

9 786053 147275

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

BİYİ BÁNDÉLÉ

Biyi Bándélé Nijeryalı bir romancı, oyun yazarı ve film yapımcısıdır. Hayatının ilk dönemlerini Nijerya'da geçiren Bándélé, 1987'de Ile-Ife'deki Obafemi Awolowo Üniversitesi'nde drama eğitimi alırken ilk romanı üzerinde çalışmaya başladı. Yayınlanmamış oyunu *Rain* ile 1989 Uluslararası Öğrenci Oyun Senaryosu yarışmasını kazandı ve ardından bir şiir derlemesiyle 1990 British Council Lagos Ödülü'nü aldı.

1990 yılında, 22 yaşındaki Bándélé Londra'ya taşındı. 1991'de ilk romanı *The Man Who Came in From the Back of Beyond* yayımlandı, ardından *The Sympathetic Undertaker: and Other Dreams* yayımlandı ve Royal Court Tiyatrosu tarafından görevlendirildi. 1992'de yazarlığını sürdürmesi için Arts Council of Great Britain yazar bursuyla ödüllendirildi.

Londra'da, Royal Court Tiyatrosu ve Royal Shakespeare Company (RSC) ile çalıştı, ayrıca radyo oyunları ve televizyon için senaryolar yazdı.

Oyunları arasında, *Rain*, *Marching for Fausa* (1993), *Resurrections in the Season of the Longest Drought* (1994), 1994 Londra Yeni Oyunlar Festivali'nde En İyi Yeni Oyun seçilen *Two Horsemen* (1994); *Death Catches the Hunter* ve *Me and the Boys* (1995) yer almaktadır.

Bándélé'nin romanları arasında *The Man Who Came in from the Back of Beyond* (1991), *The Street* (1999) ve *Burma Boy* (2007) bulunmaktadır.

Bándélé, 2022 yılında Lagos, Nijerya'da hayatını kaybetti.

Vefatından önce, 2023'te yayınlanması planlanan *Yorùbá Boy Running* (Àjàyí'nin Yolculuğu) romanı üzerine çalışıyordu.

Ayrıntı: 1778

Edebiyat Dizisi: 270

Àjàyí'nin Yolculuğu
Biyi Bándélé

Kitabın Özgün Adı
Yorúbá Boy Running

İngilizceden Çeviren
Ceren Han

Yayıma Hazırlayan
Özde Çakmak

Son Okuma
Aylin Bilman

© 2023 by Biyi Bándélé

Bu kitabın Türkçe yayım hakları Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Tasarımı
Arslan Kahraman

Dizgi
Esin Tapan Yetiş

Baskı ve Cilt
Ali Laçın - Barış Matbaa-Mücellit
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No. 286
Topkapı/Zeytinburnu - İstanbul - Tel. 0212 567 11 00
Sertifika No: 46277

Birinci Basım: 2024

ISBN 978-605-314-727-5
Sertifika No: 10704

AYRINTI YAYINLARI

Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.

Hocapaşa Mah. Dervişler Sok. Dirikoçlar İş Hanı

No: 1 Kat: 5 Sirkeci – İstanbul

Tel.: (0212) 512 15 00 Fax: (0212) 512 15 11

www.ayrintiyayinlari.com & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinlari

facebook.com/ayrintiyayinlari

instagram.com/ayrintiyayinlari

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantei.org>

Biyi Bándélé
Àjàyí'nin Yolculuğu

EDEBİYAT DİZİSİ SON ÇIKAN KİTAPLAR

SIRADAN KADINLAR DÜŞÜ / *Samuel Beckett*

HUZURSUZLUĞUN KİTABI / *Fernando Pessoa*

SABAHA KARŞI / *Deniz Utlu*

ASKERİN GÜNÜ / *Andrew Jolly*

KAPTAN / *Taleb Alrefai*

KARDİNALİN GİZLİ MİSYONU / *Rafik Schami*

DAVID'İN HİKÂYESİ / *Zoe Wicomb*

KIRMIZI GİYSİLİ ADAM / *Julian Barnes*

KARGALAR BÜYÜCÜSÜ / *Ngũgĩ wa Thiong'o*

ORBİTOR Göz Kamaştırıcı- Cilt 3 / *Mircea Cărtărescu*

BİRİCİK HİKÂYE / *Julian Barnes*

2084 / *Boualem Sansal*

DENİZALTI / *Joe Dunthorne*

ADEN, ARABİSTAN – Jean-Paul Sartre'in Önsözüyle / *Paul Nizan*

KAN ÇİÇEKLERİ / *Ngũgĩ wa Thiong'o*

ZÜRAFANIN BOYNU / *Judith Schallansky*

SAVAŞTAKİ KIZ / *Sara Nović*

GÜLYABANININ BAHÇESİ / *Leïla Slimani*

ÇALILIK / *Christian Jungersen*

ADINLA BAŞLAR HAYAT / *Zakes Mda*

GÜCÜMÜZÜN DOĞUŞU / *Victor Serge*

AHU HANIM'IN KOCASI / *Ali Muhammed-i Efgânî*

EVA / *Ersi Sotiropoulos*

KELEBEKLER ZAMANI / *Julia Alvarez*

NOSTALJİ / *Mircea Cărtărescu*

AĞABEYİNE ÇİÇEK TAŞIYAN KIZ / *Natsuki Ikezawa*

KARANLIK GÜZERGÂHLAR / *John Ralston Saul*

SİLAHI SEÇMEK / *Judith Kuckart*

BAŞLAMA YERİ / *Ursula K. Le Guin*

DENİZ DENİZ / *Iris Murdoch*

KIRAÇ GÖKYÜZÜ / *E. E. Sule*

ORBİTOR Göz Kamaştırıcı / *Mircea Cărtărescu*

ZAMANIN GÜRÜLTÜSÜ / *Julian Barnes*

BEDENİN GÜNCEŚİ / *Daniel Pennac*

ARADAKİ NEHİR / *Ngũgĩ wa Thiong'o*

FRANSIZ SÖZÜSİZ PDF Kitap Arşivi <https://rantey.org>

Biyi Bándélé
Àjàyí'nin Yolculuğu

Yayıncının Notu

Bu roman, yazar Biyi Bándélé'nin Ağustos 2022'deki ölümünün arifesinde yaptıkları son editoryal görüşmenin ardından editörü Hannah Chukwu'ya gönderdiği gözden geçirilmiş el yazılarından dizgiye dönüştürülmüştür. Yaptığımız redaksiyonun bir parçası olarak isimlerin standartlaştırılması, zaman ve mekânların okur için kolaylaştırılması dışında, bu metnin yazarın yayımlanmasını istediği şekilde olduğuna inanıyoruz.

*Büyükannemin anısına içtenlikle adanmıştır,
Victoria Táíwò Ìbírónké Thomas,
aile reisi, iş kadını, kedi sever,
19 Temmuz 1981'de uykuya daldı ve ataların arasına karıştı.*

*Ve büyükbabam John Adéníjí Babátúndé Thomas'a,
mühendis, hevesli avcı, yılan ısırığından dolayı kanatlanıp çok
genç yaşta, 1 Nisan 1944'te atalar diyarına gitti.*

*Ve Adéníjí'nin babasına,
esir düşen ve geri dönen,
özgürlüğüne kavuşup evine dönmüş bir köle,
tıpkı birazdan okuyacağınız öykünün kahramanı gibi.*

Bu sabah işyerime vardığımda sekiz yaşlarındaki küçük oğluyla beni bekleyen bir kadınla karşılaştım, çocuğu tamamen himayeme almamı rica etti çünkü onu yetiştirmem için bana vermek istiyordu.

Ona, inşaatla meşgul olduğum için şu anda çocuğu kabul edecek durumda olmadığımı ama yeni evime taşındığımda ve okul açıldığında onu da diğer çocuklar gibi okula gönderebileceğini söyledim.

Bu, halkın atalarının tanrılarına olan inançlarının sarsıldığıнын bir kanıtıdır; bu ülkedeki birinin, yabancı bir Tanrı'nın rahibine neredeyse putlaştırdıkları bu çocuklardan birinin hayatını emanet etmek istemesi bunun en büyük göstergesidir.

Rahip Samuel Ajayi Crowther (1809-1891 civarı), günlük kaydı,
Abéokuta, 31 Ocak 1847

Giriş

Bölüm Bir
1821
Koş, Àjàyí, Koş

Eli kılıçlı Malililerin “Tanrı büyüktür, Tanrı büyüktür, Tanrı büyüktür!” naralarıyla Òşogùn’a hücum edip kasabayı yerle bir ettiği, kasaba sakinlerini, tam on iki bin kişiyi, barakalara toplayıp onları kıyıdaki, insan ticaretiyle uğraşan Portekizli tüccarların Lagos adını verdiği, sivrisineklerle dolu ücra bir balıkçı kasabasına sürdüğü günden önceki gece Àjàyí rüyasında tanrı Òsanyìn’i gördü. Yarık ve yaralı, kötü hava şartlarından harap olmuş yüzü bitkin ve kederli, kasabayı çevreleyen duvarların altı kapısının ötesine yayılan rutubetli ormanda eğilmiş şifalı bitkiler topluyordu.

Àjàyí’nin rüyasında şifacı tanrının bir gözü kördü ve sadece tek bacağı ile tek kolu vardı. Tanrının sol kulağı manyok yaprağı kadar büyüktü ama bu kulağı sağırdı. Sol kulağı sağırsa, ki doğruyu söylemek gerekirse manyok yaprağı kadar büyük değildi, sağ kulağını bir düşünün, kulak bile denemezdi buna. Bu bir gamzeydi. Başkalarının sağ

kulağının olduğu yerde Ọsanyin'in bir gamzesi vardı. Bazı-
larının gamzesi olan yerde Ọsanyin'in sağ kulağı vardı. Bu
kulağının da sağır olduğunu söylemeye gerek yoktur her-
halde. Ama güdük elinin çamur kaplı parmaklarını gamze-
sinin etrafına tuttuğu an bir güvenin kanat çırpışını bile
duyabilirdi.

Orìşà'nın biçimsiz kafasında saç yerine karman çorman
boncuklardan oluşan çılgın bir küme, uzak yerlerden yan-
sıyan gece ışıkları gibi parlıyordu. Kafasındaki rengarenk
boncuklar ışıldıyor ve orman zeminindeki şifalı bitkileri
topladıkça sanki kafasındaki boncukları topluyormuş gibi
görünüyordu.

Àjàyí ertesi sabah hasırından kalktığında bu rüyayla il-
gili ne yapması gerektiğini çok iyi biliyordu. Ìyá'ya rüyanın
anlamını soracaktı. Yapılacak tek şey buydu. Kız kardeşi
Bólá'ya sormanın hiçbir anlamı yoktu. Bólá, sadece ona dik
dik bakıp “Git başımdan çocuk” derdi, üstelik “çocuk” ve
hatta “git başımdan” bile demeden sadece dik dik bakardı.

Bólá'ya bir müttefik, bir suçortağı olarak güvendiği za-
manlar da olmuştu. Ama o günler çok eskide kalmıştı. Ara-
larındaki tüm yakınlık, avcı Àkànní'nin Bólá'yla evlenmek
istediği gün sona ermişti. Bólá, memleketin en saygı duyulan
fil avcısıyla nişanlandığı günden beri herkese, özellikle de
oğlanlara, Àkànní'nin köpeği Konginikókó'nun avdan ge-
tirdiği bir şeymiş gibi davranmaya başlamıştı. Àjàyí, Bólá'nın
koca seçimini kınamıyordu. Sindiremediği şey, kız kardeşi-
nin ona, kanından canından kardeşine, işe yaramaz bir ap-
tal gibi davranmayı tercih etmesiydi.

Ìyá'ya sormanın daha iyi olacağına karar verdi. Ìyá en
iyisini bilirdi.

Hani olur da Ìyá bilemezse konuyu Ìyálóde'ye açardı.
Ìyálóde'nin türbesine gidip ona sorardı. Ìyálóde saflığın
òrìşà'sıydı. Yaradan'ın dünyasında Ìyálóde'nin cevaplaya-
mayacağı neredeyse hiçbir soru yoktu. Ne de olsa o, evrenin
First Lady'siydi. Ìyálóde, güneşin altında, denizin dibinde

ve yıldızlar aleminde, yani yaşayanlar diyarında ne varsa hepsini bilirdi. Ve tüm ölümlülerin ölümsüzlüğe erişmek için yaptığı gibi, yaşayanlar diyarından ayrılan herkesin gideceği atalar diyarı hakkında da her şeyi bilirdi. Ve doğmamışların diyarı hakkında da her şeyi bilirdi; burası ölümsüz olan ataların, yaşayanlar diyarına giderken geçtikleri tüm rahimlerin rahmiydi ve atalar oraya ara sıra gitmek zorundaydılar çünkü ölümsüzlerin bile bazen molaya ihtiyacı vardı.

İki

Orışa ile ilgili rüya zihninde hâlâ capcanlıyken Àjàyí hasırından fırladı ve annesinin kulübesine doğru yola çıktı.

Yüzüstü uzanıp Ìyá'ya güneydın dedi. Babasının atölyesine de gidip aynı şeyi yapardı ama Bàbá o sabah palmiye şarabı toplamak için daha horozlar ötmeden evden ayrılmıştı.

Ìyá'nın ayaklarının dibinde, toprak zeminde yüzüstü yatarken Àjàyí annesinin hiç de onun rüyasını dinleyecek durumda olmadığını hissetti. Daha bir hafta önce, tanrıça Oya'nın gözlerinden yaşlar akarak ona gördüğü bir rüyayı anlatmıştı. Ìyá, "Eğer gidip babanın kahvaltısı için su getirmezsen ben senin gözlerinden yaş akıtacağım" diye cevap vermişti.

Bugün de daha iyi bir cevap alamayacağını biliyordu ama denemekten zarar gelmezdi. Konusmak için ağzını açtığı-

da İyá'nın parıldayan siyah saçlarının gür tutamlarını tarayıp bu tutamlara öri süren Bólá göz ucuyla bir bakış atarak onu susturdu.

Gözlerini İyá'nın başından ayırmadan, "Anne" dedi, "oğlun yine rüyalar görmüş. Gözlerinden anlayabiliyorum" ve bunu söylerken ona bakmıyordu bile. "Cinlenmiş bir fareye benziyor. Bu rüyalardan gördüğünde hep fareye benzer."

Àjàyí ona kinle bakmamak için kendini zorlayarak yutkun-du.

"Bunu bir daha yaparsan.." diye uyardı Bólá. Oysa Şàngó, Ògún ve tüm örişá biliyordu bir şey yapmadığını. Sabah sabah ondan bıkmıştı bile.

"Cinlenmiş fareye falan benzemiyorum" diye söylendi gitmek üzere arkasını dönerken, gözleri yaşlarla dolu.

"Affet beni" dedi Bólá. "Haklısın. Cinlenmiş bir fareye benzemiyorsun." Àjàyí kapının yanına gidene kadar bekledi ve ekledi, "Ama dün gece Lánre'nin palmiye korusunda yakaladığı büyük baston sıçanına aşırı benziyorsun. Acaba akraba falan mısınız?"

"Bana fare demeyi bıraksın, anne!"

"Benim babama ne cüretle fare diyorsun, Bólá." İyá ona baba derdi çünkü Àjàyí büyükbabasının tam bir kopyasıydı. "Bu ne cüret. Benim babam bir prens, fare falan değil." Gözleri neşeyle parıldıyordu. "Buraya gel, babacığım" dedi. "Kız kardeşine aldırış etme. Ojú Kòkòrò'yu suçla." Kıskançlık, katıksız kıskançlık. "Can kulağı ile dinliyorum. Bana rüyayı anlat. Her şeyi anlat. Hiçbir ayrıntıyı atlama."

Ve böylece, annesinin ayaklarının dibinde oturup ona fena halde şifaya ihtiyacı varmış gibi duran şifacı tanrıyla ilgili rüyasını, tanrının olmayan bacağını, kesik kolunu, görmeyen gözünü, sağır kulaklarını ve duyan gamzesini, rengarenk boncuklarını, alacalı otlarını ve hepsinden önemlisi tanrının yapayalnız gözlerindeki derin hüznü anlattı.

İyá onu pür dikkat dinledi. Bólá da dinledi, ta ki gamze-den bahsedene kadar. Gamze. Gerçekten gamze mi demişti?

“Gerçekten gamze mi dedin?” diye sordu.

Gamzeden bahsettiğinde Bólá'nın gözleri Àjàyí'nin dudaklarını daha iyi inceleyebilmek için kısılmıştı, bu dudaklar kesinlikle yalan söylemiyordu.

“Okyanusu otoyola çeviren beyaz adamları duymuştuk” dedi ciddi bir tavırla. “Ama az önce òrìşà'nın gamzesiyle duyabildiğini mi söyledin? Öyle mi dedin?” Sonra eğildi ve tuhaf bir ses, boğuk bir kahkaha sesi çıkarmaya başladı. Ìyá'ya, “Oğlun gerçekten bunu söyledi mi” diye sordu, “yoksa gamzelerimi kaybedip sağır mı oldum?” Ve sonra yanlarını tutarak sarsıldı, gözlerinden yaşlar akıyordu.

Ìyá sabırla gülmesinin bitmesini bekledi.

“Gülmen bitti mi?”

“Ama gülmüyorum ki anne.”

Bólá'nın gülmeyi kesmesini bekledi ve tekrar Àjàyí'ye döndü.

“Òsanyìn'i gördün.”

“Evet, anne” diye yanıtladı Àjàyí.

“Òsanyìn, tanrıların büyücüsü.”

“Evet, anne.”

“Òsanyìn, sağlığın ve esenliğin òrìşà'sı.”

“Evet, anne.”

“Ve pek iyi görünmüyordu.”

“Ìbà olmuş gibi görünüyordu.”

Bólá'nın gözleri inanamayarak büyüdü.

“Òrìşà Òsanyìn ibà mı olmuş?”

Ìbà, yani ateşli sıtma.

Àjàyí, “Ìbà olduğunu söylemedim” diye sertçe karşılık verdi. “Ìbà olmuş gibi göründüğünü söyledim.” Soruyu soran Bólá olmasına rağmen bu bilgiyi Ìyá'ya verdi.

“Òsanyìn ter içinde miydi?” diye sordu Ìyá.

“Terden sıırılsıklam olmuştu, Ìyá.”

“Bu, gerçeği ele veriyor. Ìbà olmalı.”

Àjàyí, Bólá'nın omzuna dokundu.

“Duydun mu? Ìyá haklı olduğumu düşünüyor.”

Àjàyí'nin omzuna dokunan eline sanki bu el sahibinden ayrı ve bağımsız bir varlıkmış gibi bakan Bólá, "Bir daha benim yakınım bile gelirsen..." dedi tehditkâr bir şekilde. El hızla geri çekildi.

Àjàyí, kız kardeşi elini tehdit ederken annesinin söylediği bir şeyi hevesle onayladı.

"Ve bitkin ve mutsuz görünüyordu" demişti annesi.

"Evet, Ìyá" diye yanıtladı. "Mutsuz görünüyordu."

Bólá'nın şüpheli gözleri onu tepeden tırnağa süzdü.

"Anne" diye yalvardı, "Bu çocuğu şımartmayı bırakmanı istemek zorundayım. Gördüğünün òrìşà olduğunu nasıl söyleyebilirsin?"

"Oydu!" diye ısrar etti Àjàyí sesini yükselterek.

"Bunu söyleyip duruyorsun" dedi Bólá, "Ama senin lafına bakılırsa Òsanyìn'in gamzesi var." Ve bu onu tekrar gülme krizine soktu.

"Ona aldırış etme, Àjàyí" dedi Ìyá. "Ona hiç aldırış etme. Òrìşà seninle konuştu mu?"

Àjàyí'nin gözlerindeki boş bakış, Bólá'nın ihtiyaç duyduğu tek cevaptı.

"Elbette òrìşà onunla konuşmadı" diye kıs kıs güldü. "Onunla hiç konuşmuyorlar. Rüyalarında görünüp duruyorlar. Ama tek kelime bile etmiyorlar. Onu görmezden geliyorlar."

Ìyá onu görmezden geldi.

"Yaprakların Tanrısı seninle konuştu mu, Àjàyí?"

Àjàyí başını salladı. "Hayır."

"Tek bir kelime bile mi?"

"Tek bir kelime bile, Ìyá."

"Ama mutsuz görünüyordu."

"Mutsuz görünüyordu" dedi Àjàyí, kendisi de mutsuz görünüyordu; keşke òrìşà'ya neden bu kadar mutsuz göründüğünü soracak kadar soğukkanlı olabilseydi.

Àjàyí'nin aklından geçenleri hatasız bir isabetle okuma becerisine sahip olan Bólá, şimdi de aklını okudu.

“Üzülmenin faydası yok” dedi ona. “Tekrar uykuya daldığında ve kendini bir òrìṣà’nın huzurunda bulduğunda, ağzını aç. Onlarla konuş. Seni ısırılmazlar. Hatta seninle konuşabilirler bile.”

Àjàyí gözlerini Ìyá’ya dikti ve Bólá yokmuş gibi davranmaya çalıştı.

Dudaklarını sıkıca kapattı, böylece onun üzerine yağdırmayı çok istediği tüm o ağır hakaretler boğazında kuruyup kaldı.

İyá uzaklara daldı, yüzü endişe doluydu. Sonunda konuştuğunda tek söylediği şu oldu: “Rüyanın anlamını bilmiyorum.”

Sonra tekrar dalıp gitti.

“İyá’ya ne yaptığını görüyor musun?” dedi Bólá, Àjàyí’ye. “Rüyan akli bulandırıyor.”

Àjàyí kız kardeşini duymazdan geldi. Ağırlığını bir ayağından diğerine vererek İyá’nın konuşmasını bekledi.

İyá sonunda bir karara vardı ve Àjàyí’nin söylemesini umduğu şeyi söyledi: “Gidip sormamız gerekecek.”

Bunun ne anlama geldiğini çok iyi biliyordu, bu yalnızca İyálóde olabilirdi ama yine de teyit etmesi gerekiyordu.

“Kime soracağız?”

Bólá onu kaburgalarından dürtüp sordu, “İyálóde’nin baş rahibesi Afàlà başka kimden cevap arayabilir? Gamzenden mi?”

Adı Afàlà olan İyá, tüm ùlkede İyálóde òrìşàsının baş rahibesi olarak tanınırdı. Tanrıçadan lútuf isteyen inananlar ona Ilé Ifè, Òyò, Ìjèşà, Ègbá ve Ìjèbú kadar uzaklardan, hat-ta Èkó, Badagry, Kétu ve sahilin daha aşşğısındaki Dahomí'den gelirdi.

İyá Àjàyí'ye, "Git ve sabah suyunu getir" dedi. "Döndü-ğünde İyálóde'yi ziyaret edeceğiz."

En sevdiği tanrı olan İyálóde'nin türbesini ziyaret etme ihtimali Àjàyí'yi ateşledi. Bólá'nın İyá'nın saçını örmesini izlerken yüzüne aptalca bir sırıtış yerleşti.

"Birinin bir yerlerden bir şey getirmesi gerekmiyor muy-du?" diye sordu Bólá.

Àjàyí kendine geldi ve kulübeden dışarı fırladı. Yerleş-kede başına bir tas koyup nehre doğru yöneldi. Neredeyse yerleşkenin dışına çıkmıştı ki aniden İyá'nın kulübesine geri döndü.

"Çok tiz bir sesi vardı" dedi.

Bólá ona baktı.

"İyi ki söyledin Àjàyí" dedi. "Kimin çok tiz bir sesi vardı?"

İyá, "Orìşà Òsanyìn'den bahsediyor" dedi. "Orìşà Òsanyìn'den mi bahsediyorsun?"

Àjàyí başını salladı. Bólá elleri belinde ona baktı.

"Seninle konuşmadığını söylemiştin."

Àjàyí, "Konuşmadı" diye yanıtladı. "Ama onun ağladığını duydum."

Bólá ve İyá bakıştılar.

İyá yavaşça, "Òsanyìn'in ağladığını duydun" dedi.

Àjàyí başını salladı.

"Sana başka ne söyledi?" diye sordu Bólá.

"Hiçbir şey söylemedi."

"Sadece ağladı."

"İki büklüm halde oturdu ve ağladı."

"Bu ay iki kez" dedi İyá düşünceli bir tavırla, "İyálóde'ye soru sordum. İki soruma da cevap vermeyi reddetti. Ama şimdi onun cevabını yanlış anlamış olabileceğimi fark edi-

yorum. Sorumu yanıtlamayı reddetmedi. Sessiz çaresizliği salt sessizlik sanarak yanıldım. Babam” dedi Àjàyí’ye, “Tanrı Òsanyìn’in sana görünmesinin bir nedeni var. Bunu biliyorsun. O senin koruyucu òrìṣà’n. Orìṣàlar dertli mi? Belki de öyleler. Anlamadığım şey neden ağladıkları. Bólá, hemen Ìyá Òkè’nin evine git. Ona Ìyálóde için bir şeye ihtiyacım olduğunu söyle.”

Àjàyí, Ìyálóde için o şeyin ne olduğunu biliyordu: “Kola cevizi” diye bilgilendirdi Bólá’yı.

“Peki benim bunu bilmediğimi sana düşündüren ne?” diye sordu Bólá. Annesine “Hemen döneceğim” dedi. “Àjàyí?”

“Ne?”

“Sorunun cevabı hayır.”

“Sana hiçbir şey sormadım ki.”

“Hayır, benimle Ìyá Òkè’ye gelemezsin” dedi dışarı çıkarken.

“Gelmek için izin isteyeceğimi kim söyledi? Kim seninle bir yere gitmek ister ki? Ben hiç istemem.”

“İyi. Peki o zaman. Çünkü gelemezsin.”

Àjàyí bir an duraksadı, sonra “Beni bekle!” diye bağırdı ve Bólá’nın peşinden koştu.

Dört

Kola cevizi satıcısının evinde Bólá ve Ìyá Òkè hemen neşeyle şakalaşmaya başladılar. Bólá bir kez olsun anesinin verdiği görevden bahsetmedi. Unutmamıştı ama aklındaki son şey buydu. Onun çevresinde şakalaşmak ciddi bir meseleydi. Her çocuk doğuştan bilirdi bunu; altıdan sonra gelen şey yediden fazlasıydı ve makul bir fısıltı on büyük davuldan daha çok ses çıkarırdı. Yabancılar çoğu zaman coşkulu bir sohbeta katılırlardı, ama duyduklarının hikâyesinin yarısından azı olduğunu, sohbetin anlamının ancak yüzeysel konuşmaların altında devam eden, hiç konuşulmayan bambaşka bir sohbetle birlikte ele alındığında tamamlandığını fark edemezlerdi.

Dilin tonal tuhaflığı da başka bir mayın tarlasıydı: Örneğin, aynı kelime tam anlamıyla *kaos*, ya da tam tersine, *huzur* anlamına gelebiliyordu. Her şey tonlamaya bağlıydı; *ayéro* ile *ayéro* arasındaki fark gibi. Yabancılar için bu, çıldırtıcı

çelişkilerden oluşan bir labirente dönüşebilirdi. Ama Yorubá zihniyetinde bu sadece kehanet tepsisi Opón Ifá'nın üstündeki sıfırların ve birlerin birbiriyle çeliştiği kadar çelişkiliydi. İyilik ve kötülük gibi bunlar da birbirine zıt çiftlerdi ama tek bir ikili basamak, diğerini boşa çıkarmıyordu; birlikte yaşamın tüm çirkin güzelliğiyle bütünlüğünü simgeliyorlardı.

Her zamanki gibi uzayıp giden bu hoşbeşle görevini yerine getirdikten sonra Bólá ayağa kalktı, İyá Ọké ve ailesinin iyi olduğunu öğrendiğine göre eve gidip annesine bu güzel haberi ileteceğini duyurdu. Tam o an, evden ayrılmak üzereyken ziyaretinin gerçek nedeni gündeme geldi. Ama yine de konuyu açan Bólá değildi.

“Bu kadar yoldan gelip annene benden İyálóde için bir şey götürmeden gidemezsin” dedi İyá Ọké.

Àjàyí'nin şimdiye kadar gördüğü en nefis beyaz kola cevizleriyle dolu bir kâseyi Bólá'nın eline tutuşturdu.

Onunla vedalaşıp eve doğru yola çıktılar.

Yol boyunca gördükleri devrilmiş, her yere savrulmuş ağaçlar, gök gürültüsü tanrısı Şàngó'nun gazabının mutlak kanıtlarıydı. Hasar gören evler onarılıyordu. Sürüklenip giden tüm yerleşim birimleri yeniden inşa ediliyordu.

Evin yolunu yarılamışlardı ki Bólá aniden durdu.

“Sen” dedi, “neden beni takip ediyorsun?”

Àjàyí onları kimin takip ettiğini görmek için döndü.

“Bizi takip eden kimse yok” dedi Bólá'ya.

“Seni takip eden kimse olmayabilir” diye yanıtladı Bólá.

“Ama birinin beni takip ettiğini biliyorum. Neden beni takip ediyorsun, Àjàyí?”

Àjàyí bembeyaz kesildi, dili tutulmuştu.

“Sana söylüyorum, Àjàyí. Neden beni takip ediyorsun?”

“Seni takip etmek mi?” Sıska göğsü kendiliğinden şişti.

“Kim seni takip ediyormuş? Ben takip falan etmiyorum.”

“Bunu duyduğuma sevindim” dedi Bólá, tüm tatlılığıyla.

Àjàyí ona şüpheyle baktı. Buna kanmamakta haklıydı da: “Ben eve gidiyorum, bu taraftan” diye sabırla açıkladı Bólá. “Sen nehre gidiyorsun, diğer taraftan.”

Bunu sindirmesini bekledi.

“O” dedi Ajayi. “O” diye tekrarladı, sonunda Bólá’nın hainliğinin şeytani özünü anlamış gibi. Bağırmanın boşuna olacağını biliyordu, bu yüzden bu şartlar altında elinden gelen en kısık ses tonuyla sordu: “Ben neden eve gidemiyorum?”

“Bağırmayı bırak” diye uyardı Bólá.

“Bağırmiyorum” diye bağırdı Ajayi.

“Evet bağıırıyorsun.”

Sesini alçalttı. “Neden eve gidemiyorum?” Sesi haykırıştan mırıltıya dönüşmüştü.

Bólá kulağını tutup ona doğru eğildi.

“Duyamadım” dedi. “Ne dedin?”

“Dedim ki” diye başladı, sonra durdu ve ağladı, “Tapınak ne olacak?”

“Gerçekten” dedi Bólá, “Tapınak ne olacak?”

“İyá beni de türbede istediğini söyledi.”

“İyá böyle bir şey söylemedi.”

“Söyledi! Söylediğini biliyorsun!”

“Söylemedi.”

“Söyledi!” diye bağırdı. “Söylediğinde sen de oradaydın.”

“Sana gidip su getirmeni söylediğinde oradaydım” dedi Bólá. “Git ve su getir.”

Onu kulağından tutup doğru yöne çevirdi. Àjàyí’yi başında testi, yüzünde katıksız bir şaşkınlık ifadesiyle dikilirken bırakıp evin yolunu tuttu.

Birkaç adımdan biraz daha fazla yürümüştü ki durdu.

“Bu ses de ne?”

“Ne sesi?” diye sordu Àjàyí şüpheyle, kendisine bu sefer nasıl bir tuzak hazırladığını tahmin etmeye çalışarak.

“Dinle.”

Àjàyí dinliyormuş gibi yaptı. “Hiçbir şey yok.”

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

“Çünkü dinlemiyorsun. Dinle. İşéy’in’den geliyor.”

Àjàyí, duyduğu her ne ise bunun İşéy’in’den gelemeyeceğini biliyordu.

Bólá gözlerini devirdi. “Kasabadan değil, kapıdan.”

Kapıya İşéy’in adı verilmişti çünkü burada İşéy’in’den gelen tüccarlardan geçiş ücreti alınıyordu. Altı kapının her birine ardındaki kasabanın adı verilmişti.

Àjàyí dinledi. Tek duyabildiği, kralın sarayının yakınındaki pazardan gelen iki konuşan davulun* müstehcen sohbetiydi. Konuşan davulların biri kayıp karısını arayan bir kocanın üzgün sesiyle konuştu. Diğer konuşan davul bıkkın bir tüccarın sesiyle cevap verdi:

*Karının bu gece öldüğünü biliyoruz.
Senin halini çok iyi anlıyoruz.*

*Gece kocasının evinde ölüp
ertesi sabah sevgilisinin kollarında
uyanırken görülen
kadının öyküsünü de biliyoruz.*

*Ama elinde bir lambayla
pazarda dolaşarak
ölü bir insanı aramak zorunda mısın?
Buraya gelip rahmetli karını aramak zorunda mısın?*

*Bamya almak istiyorsan, bamya al.
Ölüyü aramak istiyorsan, git ölüyü ara.*

*Ama şunu bilmelisin
burası pazaryeri, mezarlık değil.*

* Doğu ve Batı Afrika, Melanezya ve Güneydoğu Asya’da görülen, dillerdeki ritimleri, sözcüklerin iniş çıkışlarını taklit ederek iletişim aracı olarak kullanılan kum saati şeklinde çeşitli davullara verilen ad. Otuz iki kilometreye kadar gönderildikleri mesajları diğer davulcuların aktarmasıyla birlikte kabile haberleri hızla yayılırdı. (y.h.n.)

Àjàyí sırtıttı. “O değil” dedi Bólá buz gibi bir sesle. “Dikkatlice dinle.” Ajayi dinledi. Ve bu sefer duydu; dünyanın derinlerinden geliyormuş gibi duyulan hafif bir gürleme.

“Sesler duyuyorum. Bir sürü ses.” Ne olduğunu hemen anladı ve kalbi sıkıştı. “Malililer olamaz değil mi?”

Bólá sakince, “Tek ihtimal Malililer” dedi.

Yılda birkaç kez, Malililer olarak bilinen köle toplayıcı, savaşçı, gezgin çeteler iç bölgelere yaptıkları şiddet ve korku dolu seferler sırasında Òşogùn’dan bir çekirge bulutu gibi geçirdi. Günler sonra, bu sefer yanlarında feryat eden esirleriyle beraber, anneler kızlarına, babalar oğullarına, düşmanlar dostlarına, komşular komşulara zincirlenmiş halde, dönüş yolunda yeniden ortaya çıkarlardı.

Àjàyí karnında bir düğüm oluştuğunu hissetti. “Neden buradalar merak ettim” dedi.

“İç bölgelere her gittiklerinde buradan geçiyorlar.” Bólá omuz silkti. “En kısa yol bu.” Ajayi’nin yüzündeki endişeli ifadeyi gördü. “Merak etme. Hep buradan geçiyorlar ama bizi rahatsız etmiyorlar.”

Bu doğrudu. Ama Malililerin Òşogùn’u rahatsız etmelerinin nedeni, doğru zamanı beklemeleriydi ve bu dile getirilmese de her zaman herkesin aklının bir köşesindeydi. Òşogùn, Òyó olarak bilinen, çökmekte olan imparatorluğun bu civardaki en zengin bölgelerinden biriydi; neredeyse bin yıldır hüküm süren ama şimdi iç savaşla parçalanmış geniş bir bölge, püsküren bir kor parçası tüm imparatorluğu yutacak, onu bedenlen ve ruhen yok edecek bir ateş fırtınasına dönüşmüştü.

Yetmiş yıl sonra İngiliz gambotları gelip imparatorluğu ve topraklarını ele geçirdiğinde ateş hâlâ yanıyordu, imparatorluğun kalıntıları hâlâ alevler içindeydi.

İngilizler, hemen ardından gelen Fransızlar ve diğer sömürgeci güçlerden çok önce, imparatorluğun ilk yabancı işgalcileri kuzey ülkeden gelen cihatçı ordulardı. Zamanla Malililer olarak tanınan bu grup, iç savaşın en başında gelip

oluşan iktidar boşluğunu, yasa ve düzendeki çöküşü imparatorlukta istediklerini yapmak için ideal bir fırsat olarak gördüler; kasabaları ve köyleri parça parça ele geçirdiler; Avrupa ve Yeni Dünya'nın deniz kıyısındaki köle pazarlarını, Arabistan'ın çöl-vadi nehir kıyısındaki çarşılarını imparatorluğun evlatlarıyla doldurdular.

“Malililer neden bizi rahatsız etmiyor?” diye sordu Ajayi.

“Rahatsız etmek mi?” dedi Bólá şaşkınlıkla, düşüncesi bile inanılmazdı. “Sadece geceleri değil, tüm gün boyunca bizi koruyan kaç tane òrìṣà olduğunu biliyor musun? Böyle bir şeyi akıllarına bile getiremezler. Bunun kendileri için intihar olacağını biliyorlar. Şàngó onları canlı canlı sallandırır. Şòpóná vücutlarını iltihap akıtan gözeneklerle doldurur. Èṣù gündüzlerini geceye çevirir. Yemoja onları annelerinin sütünde boğar. Ògún onları elleriyle boğazlar. Ọbátálá onları öldürür. Ve tek silahı da iyilik olur. Bizi rahatsız etmek mi? Cesaret bile edemez o şeytani sırtlan tohumları.”

Àjàyí kız kardeşini hiç bu kadar sinirli görmemişti.

“Birçoğu bu topraklarda doğdu” dedi Ajayi'ye. “Mòhámò-dù'nun ayetlerini söylemeyi öğrenmeden önce Ifá'yı biliyorlardı.”

Malililerin aslında hiç de Malili olmadığı doğrudur. Bazıları kuzeydeki Awúsá topraklarından olan Filanilerdi. Diğerleri İlörinli Awúsá veya Gàmbàrilerdi. Ọyọ lehçesinde Yorúbá olarak bilinen Ìmàlelerin çoğu imparatorluğun öz evlatlarıydı. İçlerinden çok azı Mali İmparatorluğu olarak bilinen çöl krallığından geliyordu. Yeni inancı benimseyen bu toprağın evlatlarına Malililer deniyordu çünkü atalarının tanrılarına sırtlarını döndükten sonra benimsedikleri yeni inanç imparatorluğa Mansa Musa'nın Mali'sinden getirilmişti. Ve Ọyọ Müslümanlarına Malili denildiği için nereden gelmiş olurlarsa olsunlar tüm Müslümanlar Malili olarak biliniyordu; bir eli kılıçlıya Malili demek, ona Müslüman demekle aynı şeydi. Bu ne aşağılayıcı bir ifadeydi ne de dalga geçmek için söylenirdi. Bir Ọyolu, ayetleri ve sureleri

ezberleyip kendisini Malili ilan ettiğinde Öyölu olmaktan çıkmazdı. Bunun tek anlamı, uzaktaki bir çöl tanrısına, ne konuştuğu ne de anladığı bir dilde, günde beş kez dua etmesi ve artık halkını kâfir ve tanrılarını put olarak görmesiydi.

Malililer kutsal savaşçılardı ama onların kutsal savaşı tamamen ticari bir girişimdi: Tek gerçek örişà adına insanları kaçırap satıyorlardı; tek iyiliksever örişà adına ülkeye dehşet saçıyorlardı.

Malililerin en korkulanları Filani, Awúsá veya Gàmbàríli yabancılar değildi. En korkunçları Öyö'da doğanlardı; bir zamanlar Ifá'nın engin sözlü edebiyat külliyyatına dalmış olanlar; Ifa ayetlerini ezbere bilen ve 256 ayetin tamamını, her ayet 800 ilahinin toplamı olduğundan toplam 204.800 anlatı ilahisini ezberden okuyabilenler.

Ifá'nın kehanet sistemiyle ilişkili büyülere ek olarak, örişà'ların her birine adanmış ayrı bir büyülü sözler kanonu vardı. Bu ilahileri ezberden okumak inanılmaz uzun sürerdi. Yalnızca demir tanrısı Ögún'un ilahileri bile tek başına Malililerin Kutsal Kitabı'nın iki katını kolaylıkla doldurabilirdi. Aynı şekilde, kehanet tanrıçası Öşun'un ayetleri ve Yeryüzünün Efendisi Obátálá'nın şiirleri de öyle, üstelik sayıları dört yüzü geçen diğer tanrılardan bahsetmeye gerek bile yok.

Öyö doğumlu Malililer arasında bu kadim bilgi birikimiyle büyümüş olanlar da vardı. Ve Malililer arasında en çok korkulanlar onlardı. Pervasız zulme olan eğilimlerinin derin bir öz nefretten kaynaklandığı söyleniyordu. Derinlerde bir yerde, kendilerinin ve artık *kèfèrí* yani kâfir dedikleri insanların kalplerinin bir olduğunu biliyorlardı. Günde beş kez vücutlarını putperest dinsizliğin tüm kalıntılarını ovarak yıkayabilirlerdi ama bir insanın kalbini kendi varlığından arındırabilecek bir sabun yoktu dünyada. Ve böylece onlara kendilerini hatırlatan herkese dehşet saldılar ve sefalet götürdüler.

Malililerin sesleri şehir surlarının ötesinde yükselip alçalırken Bólá, "Onların korkulacak bir tarafı yok" diye neşey-

le kardeşini yüreklendirdi. “Acele edersen eve vakitlice dönebilirsin. Annemiz seni bekler. Her zaman öyle yapıyor. Bazen en sevdiği çocuğunun sen olduğunu hissediyorum. Neden biliyor musun? Çünkü sürekli öyle söylüyor. Umu- rumda değil. Sonuçta sen benim de en sevdiğim erkek kar- deşimsin.”

Àjàyí hatırlattı, “Ben senin tek erkek kardeşinim.”

“Senin sorunun, Àjàyí, şakadan anlamaman.”

“Senin sorunun” diye karşılık verdi Àjàyí, “ne zaman ciddi olduğunun anlaşılmaması.”

Bólá yanlarını tuttu ve kahkahalara boğuldu.

Sonra toprak yeniden gürlledi. Birbirlerine baktılar. Şim- di Malililerin sesi bir arı kolonisi gibi geliyordu.

“Acele et, Àjàyí” dedi Bólá. Gülümsemesi silinip gitti. Yüzünde neredeyse korku denebilecek bir ifade belirdi. Àjàyí bu ifadenin ne olduğunu asla bilemeyecekti. Onu tekrar görene kadar uzun yıllar geçecekti.

Beş

Malililer gelmeden bir hafta önce bir öğleden sonra, kralın sarayının davulcular avlusunda, Àjàyí'nin evinden bir taş atımı uzaklıkta, *aludùndún* (davulcu) konuşan davuluyla zengin, tok sesli bir telgraf çekti. Kralın konuşan davulcusu olarak *aludùndún*'un görevi, sarayı ziyaretçilerin varlığından haberdar etmektir. Bunu, konuşan davulunu hem kendi sesi hem de onun amplifikasyonu olarak kullanarak yapardı; böylece Majesteleri Kral, nerede olursa olsun, önemli kişi resmi olarak anons edilmeden önce avluya kimin girdiğini anlayabilirdi.

Ziyaretçiler, genç bir komutan ve onun yardımcısı, misafirlerin kralın huzuruna getirildiği sabah avlusuna alındılar.

Fámorótì, doğduğu toprak olan Òşogùn'a son kez ayak bastığında henüz bir çocuktur. Babası, kralın komutanı *akogun*, kralların kralı Aláàfin tarafından Ìlorin'in işgalci

ordusuna karşı savaşmak için imparatorluk ordusunun birliklerini yönetmek üzere Öyo'ya çağrıldığında, *akogun*'un savaş biter bitmez Öşogun'a geri döneceği düşünülmüştü. Bu çok uzun yıllar önceydi. *Akogun*'un savaş alanındaki müthiş liderlik becerileri onu vazgeçilmez kıldı ve Aláafin onu Öyo'da tuttu.

Aláafin'in Öşogun'un en üst düzey komutanını yanında tutma kararı Öşogun'da sevinç ve gururla karşılandı; bu, komutanların evlerine dönmesine izin verilen komşu köylerle kıyaslandığında sadece bir mezra bile olsa, Öşogun'un kayda değer bir yer olduğu anlamına geliyordu. Mesela, güçlü krallığı Öşogun ile okyanus arasında yer alan İjèbú. Başkent İjèbú görülmeye değer bir yerd. Göz alabildiğine uzanıyor, seksen mil uzunluğunda bin yıllık surlarla korunuyordu. İjèbú'lular, başkalarının üstlerindeki kıyafeti bile kaybedecekleri durumlarda kâr elde etme becerileriyle tanınırlardı. Savaş alanında da hafife alınmayacak rakiplerdi. Yine de onların komutanı Öyo'dan gönderilirken, küçük Öşogun'a komutanlarının imparatorluğun refahı için hayati önem taşıdığı söylenmişti.

Şimdi, yıllar sonra, artık kendisi de bir *akogun* olan, ünlü komutanın tek oğlu Fámoróti atalarının topraklarına geri dönmüştü. Fámoróti'nin eve dönüş yolculuğu, krala eski komutanının yakın zamanda savaş alanında öldüğünü bildirmek içindi.

Akogun'un son sözleri eski dostuna ve efendisine bir mesajdı: "Eve dön ve kralıma geri geldiklerini söyle" diye fısıldadı oğluna, "kralıma geri geldiklerini söyle."

Fámoróti sarayın bahçesine adım attığında anılar zihnine hücum etti. Yıllar önce tam burada, sabah avlusunda, uzaklardaki bir hükümdarın iki elçisinin kendilerini krala takdim edişini izlemişti.

Elçilerin sarık ve benzeri başka çöl gezgini kıyafetleri giydiklerini hatırlıyordu. Bir tanesi, adının İbn Sâidi olduğunu söyleyen uzun boylu, ağırbaşlı bir adam Arap harfle-

riyle yazılmış bir parşömen tomarını dikkatle ve titizlikle açmıştı; hükümdarlarından gelen bir mektuptu bu. O, mektubu saraya okurken arkadaşı İbn Âyúbâ da akıcı şekilde ama ağır bir aksanla Yorúbâ diline tercüme etmişti.

“Özetle” dedi İbn Sâidî mektubun sonuna geldiğinde. Kibirli bir tavır takındı, dudakları küçümsemeyle büküldü; elindeki parşömene bakmıyordu bile. “Bağlılık yeminine ve şartlarına uyarsanız, yani ülkenize gelen tüm düşmanlarımızı vahşi doğaya sürerseniz ve etrafınızdaki krallıklardan bize itaat etmek için gelen herkese geçiş izni vererseniz, ki itaat etmek hem onlar hem de sizin için zorunlu bir görevdir, o zaman siz, sizin tebaanız ve topraklarınız güvende ve emniyette olacak, sizi her yönden gözeten merhametimizle korunacaksınız; eğer Tanrı izin verirse, sonsuza kadar yüce meskenimizden size zarar verecek veya sizi tedirgin edecek hiçbir şey görmeyeceksiniz; güvende ve emniyette olacaksınız ve düşmanlarınızı karşı ilahi muzaffer ordularımızdan destek alacaksınız. Fakat...” dedi, güçlü ve ateşli bir şekilde ama sessizce konuşuyorken şimdi sesinde iliklere işleyen bir zehir vardı, “eğer kabul etmezseniz ve yanlış kararınızla doğru yoldan saparsanız, o zaman Tanrı’nın desteklediği fetih ordularımızın ve Tanrı’nın muzaffer kıldığı geniş askeri kuvvetlerimizin müjdesini alırsınız; Tanrı’nın izniyle, topraklarınıza sağanak sel suyu veya azgın bir deniz gibi akarlar. Bunun alçaklık ve yıkımla dolu bir sağanak olduğunu düşünürsünüz, ta ki Tanrı’nın kudretiyle ülkeniz çorak bir çöle dönene ve yüce buyruğumuza itaat etmediği için ölümü tadan, krallığıyla birlikte yok olan komşunuz Kitipa’nın eski hükümdarıyla aynı kaderi yaşayana dek. Sizi adilce uyardık ve haber verdik, kararınızı verin ve aklın yolundan gidin.”

Mektubun sonuna geldiğinde, kralın ön odasının perdeli kapısına doğru kusursuz bir reverans yaptı ve cakayla son bir kelime daha ekledi: “Selametle.”

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Fámoróti, İbn Sâidi parşömeni dikkatle ve titizlikle kat-larken ve dalgınlıkla kılıcını çekiştirerek ilk kez heyecanını ele verirken oluşan gergin sessizliği hatırladı.

“Ekselansları” dedi İbn Âyúbâ, “bu size Hükümdarımız ve Efendimiz, Yüce Hazretleri, Peygamberin Elçisi, İmanlı-ların Savunucusu, Efendilerin Efendisi, türlü hükümdarlık-ları fetheden Hünkar’ın mesajıdır, kendisi hakkında ‘yağmurluk giyen adama cevap kum fırtınasıdır.’ denir çün-kü düşmanlarının üzerine bir çöl fırtınasının kör edici şid-detiyile iner. Kendisi acil bir yanıt bekliyor.”

Yerlere kadar eğildi ve “Selamlarını gönderiyor” dedi.

Yıllar sonra bile, İbn Âyúbâ’nın konuşmasını takip eden keskin sessizlik Fámoróti’nin aklına her geldiğinde tüyleri-ni ürpertiordu. Ön odaya en yakın konumda bulunan ba-bası öne doğru eğilip kralın talimatlarını dinledi. Talimatlar kısaydı. *Akoğun* eğilerek selam verdi ve başıyla onayladı, ziyarete gelen elçilere döndü.

“Kábíyèsí, hükmü daim olsun, sizinle görüşmek istiyor, İbn Âyúbâ” diyerek ziyaretçileri bilgilendirdi ve biraz du-raklayıp ekledi: “Özel olarak.”

O sabah sarayda bakanlar, muhafızlar, rahipler, soytarı-lar ve diğer saraylılar vardı. Hepsi sessizce türbanlı elçinin, hemen ardından da *akoğun* ve biri Fámoróti olan iki genç savaşçının Majesteleriyle görüşmek üzere ön odaya girme-sini izlediler.

Oldukça kısa bir görüşme oldu.

Bir süre sonra tekrar ortaya çıktıklarında *akoğun*, “Kábíyèsí, İbn Âyúbâ ile çok keyifli bir muhabbet etti” dedi İbn Sâidi’ye. “Birçok şeyden konuştular: tuzun fiyatı, takım-yıldızlar, Rio de Janeiro’daki Portekiz Krallığı... İbn Âyúbâ, Kábíyèsí’yi tam anlamadığımız bir fıkrayla eğlendirdi. Por-tekezli bir terziyle ilgiliydi. Ya da belki denizci demiştir. Yine de sizi temin ederim: Kábíyèsí oldukça eğlendi.”

İbn Sâidi tek bir kelime bile duymamıştı.

“İbn Âyúbâ” dedi İbn Sâidi. “İbn Âyúbâ nerede?”

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

“Elçi kardeşin” dedi akogun ona, “tırış olmak istedi.”

“Tırış mı?” İbn Sâidî sertçe yutkundu, boğazı aniden kurumuştı. “Evet, tırış” dedi akogun. “Neyse ki kraliyet berberi yakınlardaydı. Usturasını bir o yana, bir bu yana salladı” diye gösterdi, “Tıpkı babası ve onun babası gibi. Ve gözlerimizin önünde İbn Âyúbâ’nın sakalı yok oldu.”

Akogun parmaklarını şıklattı ve genç savaşçılar ellerinde tüm sarayın nefesini kesen bir nesne taşıyarak ortaya çıktılar.

Akogun tüyler ürpertici, kana bulanmış bu şeye baktı ve üzüntüyle başını salladı.

“Ne yazık ki” dedi İbn Sâidî’ye, “kafası da yok oldu.”

Elçi yumruğunu ağzına götürdü ve sessiz bir çığlık attı.

“Ve gördüğün gibi” diye devam etti akogun, “sakalın tekrar uzaması pek mümkün değil. Efendin sorusuna acil bir cevap istiyordu. Kábîyèsî nazik bir adamdır.”

“Majestelerinin hükmü daim olsun” dedi saray halkı koro halinde.

Akogun, “Kábîyèsî insanları bekletmekten nefret eder” dedi. “Bu kelleyi geciktirmeden efendine götürmeni istiyor. Şu mesajı iletmeni rica ediyor: ‘Tanrıların büyük bilgeliklerinden dolayı ya da sırf eğlence olsun diye dişleri olmayanlara fındık verdiklerini biliyoruz. Ama şaka şakadır. Eğer efendin bir daha aklını kaçırırsa, bir daha topraklarımıza böyle bir saygısızlık yaparsa, sarayına, pardon mağarasına kadar yürüyeceğiz ve sadece gökten keklik toplamak için duracağız.’ Kábîyèsî kekliklere düşkündür de.”

“Onları öldürmeyi seviyor” dedi saray hazinedarı.

“Onları öldürmeyi seviyor” diye ciddiyetle katıldı akogun. “Efendini mağarasından, pardon, sarayından alıp kumlarla kaplı krallığının vebalı çöllerine götüreceğiz ve onun sakalını tırış edeceğiz. İbn Âyúbâ’nın temiz tırışlı çenesi, dokuşumumuzun kesinliğinin kanıtıdır. Kralımın efendine mesajı budur, İbn Sâidî. Atını eyerle, biraz su al- temiz su bu. Kralın en yeni kuyusundan bu sabah getirildi. Arkana bakma.”

“Arkaya bakmak uğursuzluk getirir” diye öğütledi Fámorótì.

“Suyu Fámorótì getirdi, İbn Sàídì.” *Akøgun*, “Bir de yıkansan iyi olur” diye ekledi. “Ama susuzluktan ölmek üzere olan yolcunun çölde karşılaştığı sabun satıcısına dediği gibi: İçimi yıkayamazsam dışımı nasıl yıkayabilirim?”

“Tuzlu” dedi Fámorótì babasına.

“Suda tuz tadı var” *akøgun* elçiyi bilgilendirdi. “Bu da aslında iyi bir şey. Ama içme. Bizim buralarda sözdeki doğruluk tuzla baharatlanmış yemek gibidir derler. Git, İbn Sàídì ve giderken Kábíyèsí’nin seninle paylaşmaktan memnuniyet duyduğu şu gerçeği düşün: Bu dünya büyüktür ve krallığımız da öyle.”

Akøgun daha sonra oğluna kralın İbn Àyúbà’nın kellesini uçurma kararını pervasızca bulduğunu söyleyecekti, krallığın ordusu o sırada diyardaki tüm ordulardan daha üstün olsa da. Yine de, İbn Sàídì’nin hükümdarı tehdit ettiği gibi istila ordusunu göndermedi: çöl kralı fethetme arzusuyla haddini aştı ve yağmur ormanlarında sonuyla buluştu.

Şimdi, yıllar sonra, Øşogùn’dan bir çocuk olarak ayrılan Fámorótì, rahmetli babasından bir mesajla çok onurlu bir savaş adamı olarak geri dönmüştü.

Mesaj şuydu: Malililer geliyor. Savaş çıkacak.

Altı

Fámorótì ve Fúyè ikindi yemeğinden hemen önce sabah avlusuna alındılar. Oşogùn'un erkekleri tarlalardan dönerken ve çocuklar akşam yemeği için annelerine odun toplarken hâlâ orda bekliyorlardı ve Majesteleri Kral'dan hiçbir iz yoktu.

Ziyaretçiler görgü ve terbiye timsalleriydi. Kendilerine oturmaları teklif edildiğinde kibarca ayakta durmakta ısrar ettiler. Bir hizmetçi onlara kabakta su getirdiğinde geri çevirmediler ama suyu içmediler. Fámorótì'yi genç savaşçı daha bir çocukken tanıyan uşak, sonunda onların susuzluklarını gidermek gibi bir niyetleri olmadığını anladı; yaşlı adam hafifçe gülümseyip başını sallayarak onları azarladı. Onları gücendirmek niyetinde değildi ve Fámorótì de alınmadı. Fúyè'nin bunu efendisine karşı bir küstahlık olarak görmüş olabileceğinin tek kanıtı, yüzünde aniden beliren

kibar bir gülümsemeydi; gözlerindeki soğuk parıltıyla tamamen zıttı bu.

Fúyè'nin adı Òtòlórìn'di ama herkes ona Fúyè derdi; çünkü oldukça çevik ve tüy gibi hafifti. Uzun gövdeli, güçlü yapılı bir adamdı; savaş alanında vücudu, yetenekli nişancıların ısıklık çalan oklarını bile yavaş ve kötü hedeflenmiş gibi gösteren, göz kamaştırıcı hızıyla ele avuca sığmayan bir roketeye dönüşüyordu adeta. Fúyè onlu yaşlarından beri Fámoróti'nin korumalığını yapıyordu ve görevini oldukça ciddiye alıyordu; bazılarına göre bazen aşırıya kaçıyordu.

Ama efendisine yapılan bir hakarete ne zaman karşılık vereceğini ve ne zaman alttan alacağını bilirdi. Bu öğleden sonra alttan aldı; yüzündeki uyarıcı gülümseme belirir belirmez kayboldu ve efendisiyle birlikte kralı beklemeye devam etti.

Bir an, Fámoróti gözetlendiklerini hissetti; bakışlarını kaldırdığında kralın baş danışmanlarından biri olan iriyarı, göbekli bir adamın bir kuşu inceleyen şahinin şüpheli bakışlarıyla kendisini izlediğini gördü. Bu onu sinirlendirdi ve şafak ziyareti gün boyu süren bir nöbete dönüşürken yapmamaya yemin ettiği bir şeyi yaptı. Neredeyse öfkesine yeniliyordu.

“Kábíyèsí burada olduğumu biliyor mu?” diye sordu adama, planladığından biraz daha sert bir şekilde.

“Biliyor” diye yanıtladı Olóyè Alábòsí Múgùwolé, zamanın sisleri içinde kaybolan birtakım nedenlerden dolayı Òrombó, yani “Portakal” olarak bilinirdi.

Òrombó sakın, kendinden emin ve soğukkanlıydı.

“Gelmesi uzun sürecek mi?” diye sordu Fámoróti, sormaktan ziyade neredeyse azarlar şeklinde.

Fámoróti, Òrombó'nun arkasında kısa, yarı bastırılmış kahkahalardan oluşan sessiz bir koro duyduğunu sandı. Saray mensubu da bu gülüşmelerden en az savaşçı kadar irkilmiş gibiydi ve suçlunun kim olduğunu görmek için döndü.

Örombó'nun boynu yoktu; boynu adeta makamının bir gereği olarak genişlemiş ve geniş omuzlarının büyüklüğüne ulaşmıştı, öyle ki omuzlarının nerede bitip boynunun nerede başladığını söylemek artık mümkün değildi ama yine de başını çevirdiğinde, bir kasap bıçağının soğuk vahşiliğiyle hareket etti. Arkasındaki gülüşme kesildi.

Kahkahalar Örombó'nun övgü heyetinden geliyordu; bir vakanüvis ve bir saray şairi.

Vakanüvisin görevi, efendisinin soyunu övmekti. Örombó'nun yalancı, hain ve ikiyüzlülerin soyundan geldiği bilinen bir gerçek olduğundan efendisinin soyuyla ilgili çirkin gerçeklerden titizlikle kaçınarak ve yerine göre bir şeyler uydurarak makamını koruyordu.

Saray şairinin görevi, efendisinin başarılarını methetmekti. Örombó'nun en büyük başarısı, her zaman yanında taşıdığı hançer kadar keskin bir dille zirveye tırmanmak olduğundan ve hançeri kimin bildiği umurunda olmadığından saray şairinin görevi vakanüvisten çok daha kolaydı.

Vakanüvis ile şair şimdi başları öne eğik bir şekilde savaşçı konuşurken ilk kimin güldüğüyle ilgili sessizce birbirlerine hakaret savuruyorlardı.

“Eğer sizden bir ses duyarsam” dedi Örombó onlara, “eğer çıt çıkarmayı düşündüğünüzü bile yakalarsam ve bir *pím*” yani evrendeki en küçük ses birimi “duyduğumu hayal edersem, kafanız da çıt diye kopar.”

Örombó'nun tehdidi zihinlerini toparladı ve iki adam arasında hemen barış sağlandı.

Fámoróti efendilerine sorusunu tekrarladı.

“Kábíyèsí'nin gelmesi uzun sürecek mi?” Bu kez sesinde hiç öfke belirtisi yoktu.

“Kábíyèsí'nin” diye açıkladı Örombó, “gelmesi ne kadar sürerse o kadar sürecek.”

“Daha sonra da gelebiliriz” dedi Fámoróti, Fúyè'ye yan gözle bakarak. “Uzun bir yolculuk yaptık ve daha yıkamadık.”

“Kişisel hijyene olan ilginizi paylaşıyorum” dedi Örombó. “Portekiz sabununu denediniz mi?”

“Olóyè Örombó” dedi Fúyè, “*Akọgun Fámoróti*’nin beyaz adamın sabununu bildiğini sanmıyorum. Onun en sevdiği sabun, sanırım, *Oṣẹ dúdú*.”

Örombó’nun kulakları şaşkınlıkla cınladı. Birden durdu. Sanki pazarda kendi işine bakarken, daha başına nasıl bir felaket geldiğini anlayamadan, bir maymun yaklaşıp ona günaydın demişti.

Apaçık bir şok içinde, maymuna bakmadan ona hitap etti. “Efendinle konuşuyorum” dedi gizemli bir şekilde, sesi mütevazı ve mütessirdi, gözleri anlama isteğiyle dünyaya yalvarıyordu. Yapılı omuzlarını kaldırdı ve parmaklarındaki göz kamaştırıcı mücevherlerle övgücülerini işaret etti. “Benim kölelerimin” dedi maymuna, “ne kadar sessiz olduğunı fark etmişsinizdir. Sadece kendileriyle konuşulduğunda konuşurlar.” Ağzı dalaşına kaldıkları yerden devam eden övgücüler, şimdi efendilerinin sözünü dinleyerek cümlelerin ortasında dondular, öyle ki ağızları açıktı ama tek bir kelime bile çıkmıyordu. Soytarılık yapmıyorlardı. Kendilerini koruyorlardı.

Örombó yavaşça iç geçirdi, derdini anlatmak için kimseyi öldürmek zorunda kalmadığı için rahatlamıştı ve küstah maymuna sırtını dönüp efendisine seslenerek devam etti. “Beyaz adamın sabunu çok hoş kokuyor” diye mırıldandı dengesini yeniden kazanarak, “Ben pek seviyorum. Çok tatlı. Ama karılarım bayılıyor. Yanlış anlamayın, yerel sabunumuzun güzelliklerinden vazgeçmiş değiller. Ama özel bir şey gerektiğinde, toplumdaki konumlarına yakışır bir şey, Rio’nun tatlı kokularından daha azına asla razı olmazlar.”

Davulcular avlusunda, *aludùndún*’un *bátá* davulu aniden patlak verdi ve saray topraklarına yeni gelen birinin yüce soyu hakkında lirik ağıtlar yaktı. Bu duyuru, donakalan övgücüler üzerinde ciddi bir etki yaptı; anında buzları çözüldü ve önce efendilerine, sonra sabah avlusunun girişine,

sonra tekrar efendilerine gergin bakışlar attılar. Òrombó dinlemek için durdu. Yüzüne kara bir bulut çöktü.

“Size Rio’nun tatlı kokularından bahsetmeliyim” dedi Fámoróti’ye, “Ama bu başka bir güne kalmak zorunda. Bu arada, korkarım gecikme konusunda yapabileceğim bir şey yok.” Sesindeki ısıltı kaybolmuştu ve gözleri avlunun girişi-ne dikilmişti. “Bunun kaçınılmaz olduğunu söylemekle yetineyim. Kábíyèsí devletin son derece acil işleriyle ilgileniyor.”

Lafını daha yeni bitirmişti ki, Aya’ba Oyatómi maiyetiy-le birlikte içeri daldı. “Devlet işleri mi?” dedi, sesi kuşkuyla dolu. “Devlet işleri mi dedin?”

Aya’ba Oyatómi zayıf yapılı bir kadındı. Olağanüstü şiş-manlığı bir ozan tarafından iyi yaşam mucizesinin gözle görülür bir tezahürü olarak ölümsüzleştirilen Òrombó’nun yanında daha da küçük görünüyordu; bu sıfat hem Òrombó’dan hem de onu icat eden üretken yalakadan daha uzun yaşayacaktı. Bir asırdan fazla bir süre sonra, Nijerya adlı bir ülkede, heybetli bolluğa yazılan bu methiye bir sü-reliğine bir mantra, ahlaksız açgözlülüğün ve göze çarpan israfın kutsal bir kanıtı haline gelecekti; önünde koca bir göbek olmayan kamu görevlilerinin iyi yaşamaktan yoksun olduğu söylenecek ve hatta bazılarınca lanetli olarak görülecekti.

Gelecekteki o ülkenin sakinleri, küçük ve zayıf Aya’ba Oyatómi’yi tek bir bakışta Nijeryalı bir prenses olarak görürlerdi, yani aslında bir prenses değil, prenses taklidi yapan bir dolandırıcı. Sadece başarısız biri olarak değil, aynı zamanda sahtekâr olarak görülürdü.

Aya'ba Oyatómi ne başarısız biri ne de dolandırıcıydı. Ama minyonluğu kesinlikle yanıltıcıydı; o küçük bedenin içinde sonsuz derecede yoğun, sıkıca istiflenmiş çelik gibi sinirler vardı. Kasabanın en zengin tüccarı ve ülkedeki en güçlü insanlardan biri olması tesadüf değildi. Zararsız ve önemsiz görünüyordu ama Oşogun'un mezarları onu hafife alan aptallarla doluydu. Örombó aptal değildi ve bunu itiraf etmektense ölmeyi yeğlediği halde ondan korkuyordu. Ondandır hem korkuyor hem de nefret ediyordu.

“Olóyè Örombó'nun söylemek istediği” diye ziyarete gelen savaşçıları bilgilendirdi Aya'ba Oyatómi, “sevgili kralımız Kábíyèsí, aziz ziyaretçilerini bekletirken kraliyet imtiyazını genç bir bakirenin çekici erdemlerine sokmaya çalışıyor. Bana kalırsa tamamen kuru gürültü. Kralın penisi bir savaşçı olsaydı, ki öyle olmasını dilerdi, uzun zaman önce görev ihmalinden kafası kesilmişti.”

“Sizi Aya’ba Oyatómi ile tanıştırayım” dedi Örombó donuk bir gülümsemeyle. “Aya’ba Oyatómi, Majestelerinin kenara atılan bir metresi. Bunu söylememe alınmayacağını biliyorum. Kendisi de her fırsatta bu konuyu açar. Onu suçlamıyorum; şimdiye kadar yaptığı tek kayda değer şey, en büyük başarısı bu: Majesteleri için bacaklarını açtı ve Majesteleri bacaklarının arasına boşaldı.”

“Haremde iyi bilinir ki” dedi Aya’ba Oyatómi sert bir şekilde, “kral hiç uyumasa da penisi sürekli uyuklar.”

“Karılarımdan ikisi Kábíyèsí ile birlikte olma şerefine nail oldu” diye açıkladı Örombó. “Ve onların anlattığına göre, ki yalan söylemek için bir nedenleri yok...”

“Ülkedeki tüm kölelerle” diye araya girdi Aya’ba Oyatómi, “yatıyorlar.”

“Onların anlattığına göre” diye devam etti Örombó aldırış etmeden, “kralın erkekliği kutsal bir piton kadar uzun.”

“Karıların bir yılanla yatmış olabilir, Olóyè Örombó” dedi Aya’ba Oyatómi, “ama kralın bacaklarının arasındakile değil. Onunki, kendini sürungen sanarak gururlanan, uzuv-suz bir solucan.”

“Bu ne cüret, Aya’ba Oyatómi. Bu ne cüret!”

“İkinci karın Këmi” diye devam etti kadın, “seninle evleneceğini söylediğinde, ona senin iyi bir seçim yaptığını söyledim çünkü o ıslıl ıslıl biri ve gülümsemesi de öyle. Onu altınlarla ve kumaş balyalarıyla donattın. Ama sana bakınca onu tatmin edemeyeceğini anlamıştım. İhtiyacı olan şeyin, onunla bir kez birleştiğinde çatı yıkılana kadar durmayacak bir adam olduğunu söyledim. Kraliyetin gözüne girmek için karılarını ve kızlarını pazarlayan yüceltilmiş bir tedarikçi değil.”

“Buna sadakat denir, Aya’ba Oyatómi” diye karşılık verdi Örombó, “bu da terbiyeden gelir. Terbiye diye bir şey duydun mu? Ah, işte yine başladım. Bağışla beni. Senin bir genelevde yetiştirildiğini unutmak da tam bana göre.” Övgücülerinin üzerine öfkeyle yürüdü. “Dikilip durmayın, sizi işe yaramaz otlakçılar!”

Tedirgin bir şekilde Aya'ba Qyátómi'ye baktılar.

"Karılarınızın dediği gibi, Olóyè Òrombó" dedi şair, "kralın pitonu gerçekten de uzun."

"Onu ölçüp biçme şansımız olmadı."

"Ama ya çok uzun..."

"Ya da olduğu kadar uzun."

Òrombó onlara sert sert baktı.

"Majestelerinin hükmü daim olsun" dedi şair, şimdi şaşkın ziyaretçilere hitap ederek, "Majesteleri İşéyìn'de testislerini boşaltırken Qyó da bir çocuk babası oldu."

"Bir keresinde Kábíyèsí kraliyet yılanını pazaryerine yürüyüşe çıkardığında" dedi vakanüvis, "asil şey kısır bir kadının sıcak kalçalarını istedi."

"Kral derinlere doğru girdi" diye bildirdi şair.

"Derinlere..." diye tekrarladı vakanüvis.

"Bu tarafa doğru hareket etti."

"Ve bu tarafa."

"Sonra dümdüz."

"Korkusuzca koşan bir avcı gibi."

"Yavaşladı."

"Ve sonra bir antilop gibi hızlı."

"Derinlere girdi."

"Derinlere."

"Aletin dibine dokundu. Uykuda mıydı?"

"Yorgun muydu?"

"Aletin, o korkusuz savaşçının yorgun olmadığını gördü."

"Sokuyordu."

"Sokuyordu."

"Testisleri hariç."

"Testisleri hariç, onlar boşalıyordu."

"Boşalıyordu."

"Gördün mü?" Òrombó, Aya'ba Qyátómi'ye bağırdı.

"Gördün mü?"

"Kábíyèsí titredi ve bağırdı" dedi şair.

“Kısır kadın titredi ve bağırdı” dedi vakanüvis.

“Kadın titredi ve bağırdı.”

“Dokuz ay sonra ikiz doğurdu.”

“Gördün mü?” diye bağırdı Örombó. “Gördün mü?”

“Dokuz ay sonra ikiz doğurdu” dedi vakanüvis, “yine de asil şey kaskatı şekilde kalmış, kalın, yapışkan gözyaşları akıtıyordu.”

“Sevinçten miydi?”

“Acıdan mıydı?”

“Neden böyle ağladığını sorduğumuzda, kralın aleti şöyle dedi: ‘Ağlamak mı? Ağlamak mı? Ağladığımı kim söyledi? Benim geldiğim yerde biz böyle güleriz.’ ”

“Gördün mü?” diye bağırdı Örombó. “Gördün mü?”

Aya’ba Oyatómi, “Buraya bir saray soytarisının ve yarakçılarının boş gevezeliklerini dinlemeye gelmedim” dedi. “Krala gelince, benim fikrimi soracak olursanız, Kábíyès’in sorunu penisinde. Çok yazık çünkü penisi yok.”

“Seni uyarıyorum, Aya’ba Oyatómi!” Örombó öfkелendi. “Seni uyarıyorum!”

“Şimdi git” diye öğütledi onu Aya’ba Oyatómi. “Buraya bu güçlü savaşçıları kendi gözlerimle görmeye geldim. Size hoş geldiniz diyoruz, büyük savaşçılar. Şöhretiniz bir çalı ateşinin çatırdayan kükremesi gibi sizden önce geliyor. Ve siz, *Akoğun* Fámoróti, Ajálá adında cesur bir savaşçıyı hatırlarsınız belki.”

Fúyе, Fámoróti için neyse Ajálá da Fámoróti’nin babası için oydu; onun ikinci komutanı, sağ kolu, en iyi arkadaşıydı.

“Büyüğümüz Ajálá’yı nasıl unutabilirim?” diye karşılık verdi Fámoróti. “Ajálá benim için bir baba gibiydi. Babamın hayatını kurtarmak için canını feda ettiğinde savaş alanında onunla birlikteydim.”

Aya’ba Oyatómi, “Son nefesini verirken yanında olduğunuzu duyduk” dedi. “İşte bu yüzden sizi görmeye geldim. Eğer bu gece varlığınıza evimi onurlandırmak isterseniz,

kızı Oyíndámólá size şahsen teşekkür etmek için orada bekliyor olacak.” Sonra gözlerinde muzip bir parıltıyla Fúyè’e bakarak ekledi, “Cesur arkadaşınızın gelmemesi için hiçbir neden yok. Ne kadar çok, o kadar iyi. Şimdi sizden ayrılıyorum. Kábíyèsí sizinle görüştükten sonra sizi alması için birini göndereceğim.”

Fáamoróti, “Beni buraların yabancısı olarak görmenize gücenmiyorum Aya’ba Ọyátómi” dedi. “Ama beni alması için birini göndermenize gerek yok. Ben burada doğdum. Nerede yaşadığınızı biliyorum.”

“Elbette biliyorsunuz” dedi kadın, “elbette biliyorsunuz! Bağışlayın. Sizi bekliyor olacağız.”

“Sözümü unutmayın, o kadın bir şeytan, şeytan!” diye ilan etti Òrombó, Aya’ba Ọyátómi işitme menzilinden çıkar çıkmaz.

Aya’ba Ọyátómi, Òrombó’yu sinirlendirmekte asla başarısız olmazdı ama bu sefer tam damarına basmıştı. Bunun nedeni şüphesiz ki onunla yabancılardan huzurunda alay etmesiydi. “Kralımız hakkında korkunç iftiralar atıyor” diye kükredi. “Bu, ihanetten başka bir şey değil. Sizi temin ederim ki kralın penisinin sağlığı gayet yerinde. Bunu en güzel kızlarımızın en az yetmiş tanesinden duydum.” Suratını asarak durakladı, sonra kendi kendine mırıldandı, “O cadıyı bir gün astıracağım.” Ciddiydi.

“Beni öldürse bile.”

Bu sözünde ciddiydi.

Sekiz

Bir hafta sonraki o sabah nehre doğru ilerlerken, Àjàyí'nin içinde bir endişe dalgası kabarıyordu; korkunç bir şey olacaktı gibi hissediyordu.

Nehirde fazla oyalanmadı. Testisini doldurdu ve hemen oradan ayrıldı. Eve dönerken, daha önce Bólá'yla birlikte duydukları davulların nabız gibi atan ritmine dayanamayarak kulaklarının onu Gbèdurè mí ve Àyángbè mí adlı kör bir çift olan davulcuların dükkân açtığı pazarın içinden geçen patıkaya götürmesine izin verdi. Büyülenmiş ve kahkahalara boğulmuş büyük bir kalabalık halk ozanlarının, imparatorluk topraklarındaki en meşhur *amúludùn*'ların etrafını sarmıştı.

Gbèdurè mí ve Àyángbè mí onların övgü isimleriydi, gerçek isimleri değil. Òşogùn'da kimse onların gerçek isimlerini tam olarak hatırlayamıyordu. Kimse nereden geldiklerini ya da ne kadar zamandır bu topraklarda dolaştıklarını bil-

miyordu. Kesin olarak söylenebilecek tek şey, Gbèdurè mí ve Àyángbè mí Òşogùn'da ilk kez çaldığında şimdi onları izleyen seyircilerin çoğunun henüz doğmamış olduğuydu. Àjàyí onları çalarken hiç görmemişti. Òşogùn'a en son geldiklerinde iki yaşındaydı ve bu on yıl önceydi. Çift için bu topraklarda ayak basmadıkları şehir, imparatorlukta sahne almadıkları mezra kalmadığı söylenirdi. Gbèdurè mí bal gibi bir sese sahipti ve Àyángbè mí çevik ayak figürleriyle bilinirdi; ama onların ortak şöhreti *bátá* davulları üzerine kuruluydu.

Gbèdurè mí ve Àyángbè mí, ister kendileri olarak konuşsunlar, ki bunu yalnızca seyircileri bağışları konusunda cimri olmamaları için şakacı bir tavırla uyarırken yapmaya tenezzül ederlerdi, ister sık sık canlandırdıkları dünyevi masallardaki karakterleri seslendirsinler, nadiren konuşurlardı. Konuşmalarına gerek yoktu. Davulları onların yerine yeterince konuşuyordu.

Yorúbá tonal bir dil olduğu için davullarını ağızlarının yerine kullanabiliyorlardı; konuşan davullarıyla günlük konuşmanın tonunu ve ritmini mükemmel bir şekilde taklit ediyorlardı. Bir konuşan davulla ifade edilemeyecek kadar karmaşık hiçbir konuşma, çok zor hiçbir düşünce yoktu. İnsan sesinin güzelliği benzersizdi ama uzun mesafelere ulaşamazdı. İşte bu yüzden konuşan davullar icat edilmişti, o kadar uzun zaman önce ki, okyanusun derinliklerini terk edip güneşe doğru yüzen ilk tek hücreli organizmalardan bahsediyor bile olabiliriz. Ölüncə tanrılaştırılan ve gök gürültüsünün korkutucu *òrìşà*'sı olarak tapılan kavgacı kral Şàngó'nun sarayında icat edilmişti. Bir ölümlü olarak her zaman pervasız ve daima öfkeli olduğu günlerde, kendini asmadan ve aynı derecede öfkeli takipçileri tarafından intiharından agresif bir şekilde feragat etmesi için hızlıca tanrılaştırılmadan önce, Şàngó'nun konuşan davulunu kullanarak düşmanlarını çarpması için yıldırım çağırdığı biliniyordu. Ve tanrı-kraldan sonra yüzyıllar boyunca, ko-

nuşan davul prenslerin ve ilahların bir ayrıcalığı olarak kaldı. Gbèdurèmi ve Àyángbèmi, konuşan davulu hükümdarların ve rahiplerin ortamından çıkarıp pazaryerinde halkla buluşturan ilk sanatçılar değildi, ne de bu enstrümanın ahlaksızlığı bulup çıkarmaya pek uygun potansiyelinden tam olarak yararlanan ilk ozanlardı ancak zamanlarının en ünlüleri arasındaydılar ve çağdaşları arasında birinciydiler.

“Evine geldim. Kimseyi görmedim” diye gürledi Àyángbèmi’nin davulu. Metresiyle konuşan bir adamın yaralı sesiyle konuşuyordu. Kalabalık beklentiyle uğuldadı. Defalarca duydukları bir hikâyeydi bu ama asla bayatlamayan bir hikâyeydi.

“Kimse yok muydu? Köpek bile mi?” diye mırıldandı Gbèdurèmi’nin davulu bir metresin yorgun sesiyle. Kalabalık, adamın yaralı cevabını duymak için gerilmiş bir halde kıkırdadı.

“Köpeği gördüm” dedi adam sertçe. “Korkunç bir canavar o. Ama hazırlıklı gelmiştim, ona bir parça et verdim.”

“Peki ya keçi?” diye sordu metres. “Keçi de orada mıydı?”

“Keçiyle de karşılaştım” diye yanıtladı adam. “Bir direğe bağlıydı. Bana anırdı. Ona da pek iyi dileklerde bulunmadım.”

“Peki ya tavuk?” diye sordu metres. “Tavuk orada mıydı?”

Adam, “Tavukla da karşılaştım” dedi. “Yumurtluyordu. Yavrularını çalmaya geldiğimi düşünüp bana öfkeyle baktı. Elbisemin bir hareketiyle onu uğurladım. İkinci karımın küçük kız kardeşinin benim için yaptığı elbiseleri biliyorsun. Dikiş becerileri oldukça iyi. Sence onunla evlenmeli miyim? Ama demek istediğim şey bu değil. Söylemeye çalıştığım şey şu: Evine geldim. Keçi çalmadım. Tavuk çalmadım. Köpeğini bile besledim. Ama sırtımdaki yaralara bak. Kollarımdaki izlere bak. Bak kocan beni nasıl da dövdü!”

Kalabalık kahkahalara boğuldu.

Àjàyí bir an nerede olması gerektiğini hatırladı ve hızla eve yöneldi. Kalabalığın arasından geçerken, çalgıcılar ka-

labalığın sevdiği başka bir parçaya başladı; bu seferki, kıtlık sırasında diğer tüm yaratıklar annelerini katledip yerken annesini saklamak için cennete bir iple tırmanan köpek hakkındaydı.

*Ìyá iyá ta'kùn wálẹ̀ ò
Àlù jòn jòn kí jòn*

*Gbogbo ayé pa yèyè rẹ̀jẹ
Àlù jòn jòn kí jòn*

*Ajá gbé ti è ó dọ̀run
Àlù jòn jòn kí jòn*

Sevinç sarhoşu kalabalık şarkıya eşlik etti. Àjàyí kaybet-tiği zamanı telafi etmek için adımlarını hızlandırdı. Endişesi iki katına çıkmıştı. Malililerden gelen gürültüyü duymaya çalıştı ama hiçbir şey duymadı. Yine de endişeliydi. Bir ipucu arayarak etrafındaki yüzlere baktı. Herkes Malililerin kasaba kapılarının dışındaki varlığından haberdar görünüyordu ama kimse bu konuda en ufak bir endişe duymuyor gibiydi.

Dokuz

Ajáyí eve yaklaşırken birkaç komşuyu durdurup onları sorguladı.

“Evet, Ìsẹ̀yìn’in dışındalar” dedi Àkànbí, Ajayi onu görüp ona Malililerin hâlâ kasabanın dışında olup olmadığını sorduğunda.

“Neden buradalar merak ediyorum” dedi Ajáyí, Àkànbí’nin yüzünde bir ipucu arayarak.

“Her zaman buradan geçerler” diye cevap verdi Àkànbí. Kayınpederinin tarlasından yerelması almaya gidiyordu.

“Evet” dedi Ọ̀dédé, Ajayi onunla karşılaşp ona Malilileri görüp görmediğini sorduğunda. “Onları kuzey kapısının dışında gördüm. Belli ki Ìpétádó’ya doğru gidiyorlar. Bu kadar endişelenme. Dışarı çıkıp onlara baktım. Beş bin kişiden fazla değiller. Kaç savaşçımız olduğunu biliyor musun? Savaşçılarımızla boy ölçüşemezler. Ben iyi bilirim, ben de onlardan biriyim.”

Ọdédé pazara doğru gidiyordu.

“Evet” dedi Ọmólúàbí, Ajayi onunla karşılaştığında. “Onları güney kapısının dışında gördüm. Beş bin kişi saydım.”

“Neden buradalar merak ediyorum” dedi Àjàyí, ipucu bulmak için gözlerini tararken.

Ọmólúàbí omuz silkti, “Her zaman buradan geçerler” dedi ve çapasını bir omzundan diğerine geçirip tarlasına doğru yola koyuldu.

“Evet” dedi Rògbòdiyàn, Ajayi onunla karşılaştığında; asıl adı “her şey iyi olacak” anlamına gelen Yíósìdà’ydı. Kıt-lık zamanında doğduğu için ailesi ona bu ismi vermişti. Ama herkes ona “kargaşa” anlamına gelen Rògbòdiyàn derdi çünkü çabuk sinirlenen biriydi ve iyi bir kavgadan çok sevdiği başka bir şey yoktu.

“Onları batı kapısının dışında gördüm” dedi Rògbòdiyàn. “Yaklaşık beş bin kişiler.”

“Neden buradalar merak ediyorum” dedi Àjàyí, ipucu bulmak için yüzünü inceleyerek.

Rògbòdiyàn’ın tek söylediği, “Hep buradan geçerler.” oldu. Çiçek hastalığının òrìşà’sı Şòpòná’nın türbesine gidiyordu.

“Evet” dedi Ìjì, Ajayi onunla karşılaştığında. “Onları doğu kapısının dışında gördüm. Beş bin kişi saydım.”

Ìjì, Àjàyí’nin en iyi arkadaşıydı. Aynı zamanda, hiç şüphesiz, Àjàyí’nin tanıdığı en tuhaf kişiydi. Adı Fáfunwá’ydı ama Ìjímèrè, yani maymun gibi yürüdüğü için ona Ìjì derlerdi.

“Ve hep buradan geçerler, değil mi?” diye sordu Àjàyí.

“Hayır, her zaman buradan geçmiyorlar” diye yanıtladı Ìjì. “Bazen Dádà’dan geçiyorlar. Sadece Láfiàjì’ye giderken buradan geçiyorlar.”

“Láfiàjì’ye mi gidiyorlar?” diye sordu Àjàyí.

“Hayır, oraya gitmiyorlar” diye yanıtladı Ìjì. “Ama git-tikleri yerin Láfiàjì’ye yakın olduğunu duydum.”

Àjàyí, Ìjì’nin cevabından tatmin olmamıştı ama onu sıkış-tırmanın zaman kaybı olduğunu biliyordu. Maymun Ìjímèrè

gibi yürümenin yanı sıra, İjî'nin dikkat süresi de İjîmèrè kadardı.

Àjàyí ona nereye gittiğini sorarak sohbeti bitirmek üzereydi ki arkasında şiddetli bir kükreme duydu. İlk başta ozanlar ve seyirci kalabalığı olduğunu düşündü. Ama besbelli bu kükreme pazaryerinden gelmiyordu. Kasaba duvarlarının ötesinden geliyordu. Eğer bu kötü bir haberse, daha da beteri vardı: Bu ses sadece kasaba duvarlarının ötesinden gelmiyordu. Güney kapısından, kuzey kapısından, batı kapısından, doğu kapısından ya da herhangi bir kapıdan gelmiyordu. Tüm kapılardan, aynı anda geliyordu.

Àjàyí İjî'ye, İjî de Àjàyí'ye baktı. Ciddiyetle birbirlerine baktılar.

“Bu ses de ne?” Àjàyí tam olarak ne olduğunu bilmesine rağmen sordu. Sordu çünkü İjî'nin yine maymun gibi bakıp “Hiçbir şey. Bu kadar endişelenme” demesini umuyordu. Ama söylediği şey bu olmadı. Söylediği şey şuydu: “Sanırım saldırıya uğruyoruz...” ki bu tam olarak Àjàyí'nin söylemesini umduğu şeydi.

“Panik yapma, Àjàyí” dedi İjî ona sakince ve hemen ardından “Koş, Àjàyí, koş!” dedi.

Sonra İjî, bildiği en iyi şekilde, bir maymun gibi koşarak ona yol gösterdi, koşusu oldukça hızlıydı ama olağanüstü değildi.

Àjàyí onu çabucak geçti.

Malililer gelmeden bir hafta önceydi. Kábíyèsí misafirlerini bütün gün, akşama kadar beklettikten sonra nihayet sabah avlusunda görünmeye tenezzül ettiğinde, Fámoróti babasının onu boşuna bir iş için gönderdiği sonucuna çoktan varmıştı. Ölüm kalım havadisleri getirmişti. Eğer bu haberi alacak kimse yoksa, kalmasının bir anlamı yoktu. Eve dönüşünü kısa kesecek ve oradan hemen ayrılacaktı.

Ancak yola çıkmadan önce Aya'ba Qyátómi'nin davetini düşünmesi gerekiyordu. Davete icabet etmek onun misafirperverliğini kabul etmek demektir ve misafirperverliğini kabul etmek de geceyi Òşogùn'da geçirmek anlamına geliyordu. Bu söz konusu bile olamazdı. Òşogùn'un palyaço prensi Òrombó ile arasına mümkün olduğunca mesafe koyma ihtiyacı hissediyordu.

Kararını vermişti, Fúyè'ye "Adamlara atları eyerlemele-
rini söyle. Gidiyoruz" dedi.

"Gidiyor muyuz?" Fúyè şoke olmuştu.

"Geceyi burada geçirmeye hiç niyetim yok."

"Ama eğer gidersek, lordum, Aya'ba Qyátómi ne olacak?
Prenses Oyında ne olacak? Onlara söz verdik lordum. On-
lara veda etmeden ayrılmak akıllıca mı?"

"Bu şimdiye kadar verdiğiniz en akıllıca karar olur" dedi
arkalarından gür bir ses. Arkalarını döndüklerinde
Òrombó'nun akşam yemeği boyunca süren uzun bir aradan
sonra adamlarıyla birlikte yeniden ortaya çıktığını gördüler.
En iyi Aya'ba Qyátómi taklidiyle, Òrombó cıvıladı " 'Cesur
arkadaşınızın gelmemesi için hiçbir neden yok. Ne kadar
çok o kadar iyi.' Sevgili Akogun, Aya'ba Qyátómi'nin köle-
nizden hoşlandığı gün gibi ortada."

Fámoróti soğukkanlılıkla "Fúyè köle değil" diye bilgilendirdi onu.

Òrombó, Fámoróti'yi duyduğuna dair hiçbir işaret ver-
meden Fúyè'ye, "Senden hoşlandığı apaçık ortada" dedi.
"Ama dikkatli ol. Yoksa sen daha ne olduğunu anlamadan
kendini onun içinde titrerken bulacaksın. Sen farkına bile
varmadan seninle evlenecek. Ve sen farkına bile varmadan
onun beşinci eski kocası olacaksın."

"Altıncı kocası, Olóyè Òrombó" diye araya girdi vakanü-
vis.

"Beşinci" dedi şair. "Olóyè haklı."

"Elbette, olóyè haklı" dedi vakanüvis. "Ve beşinci oldu-
ğunu söylediğinde haklıydı. Ben altıncı dediğimde yanıldım
ama gerçekten altıncı. İçlerinden biriyle iki kez evlendi ve
iki kez boşandı."

"Beş erkekle evlendi" diye Fúyè'ye bilgi verdi Òrombó.
"Eski kocalarından ikisi benim arkadaşım. Üstte olmayı
sevdiğini duydum. Kadının cömertliğini hiç tatmamış ol-
mamın tek nedeni bu. Küçük ama lezzetli. Küçük ama tatlı
ve sulu. Ama erkeğinin üzerine oturmayı seviyor." Adam-

larına dönerek, “Hiç böyle bir şey duydunuz mu?” diye sordu.

Kral ortaya çıktığında Òrombó ve adamları hâlâ kahkahalarla yerde yuvarlanıyorlardı. Ama Òrombó gafil avlanmadı. Bir köpekbalığı için kan neyse, Òrombó için de güç oydu; yarım mil öteden kokusunu alabilirdi. Kábíyèsí gelmeden çok önce kralın kokusunu almıştı. Majesteleri, kendisini destekleyen iki iriyarı harem ağasının ortasında saray avlusuna girdiğinde, Òrombó kraldan sızan ham, seyreltilmemiş güç feromonlarının çılgınca sarhoş edici kokusunu alıp, salyaları akarak kendini yüzükoyun yere atarken gırtlaktan gelen kahkahalarını çoktan tam teşekküllü bir hürmete dönüştürmüştü; bu güçlü koku Fámoróti’nin çok daha acemi olan koku loblarına tatlı, köpüklü palmiye şarabı ve Portekiz likörü gibi geldi.

Fámoróti haklıydı. Kábíyèsí sarhoştur. Kábíyèsí birkaç kat sarhoştur. Kábíyèsí o kadar sarhoştur ki geliyor muydu, gidiyor muydu farkında değildi. Gidişin gelişi, gelişin de gidiş olduğunu sandığı iki başarısız gidiş girişiminden sonra, harem ağaları kralı tahtına taşıyıp onu oraya sağ salım yerleştirerek nazikçe karar vermesine yardımcı oldular.

“Sizi selamlıyorum kralım” diye nefes nefese seslendi Òrombó, yattığı yerden. “Bir iğne gibisiniz, iki ucunuz da keskin. Dişlerinizi kılıçla karıştırırsınız. Sizinle alayeden her ölümlü, manyok soymak için bıçak yerine dişlerini kullanacaktır.”

Ön odadan genç bir bakire çıktı. Sessizce bir kenarda durdu ve hıçkırarak ağladı. Òrombó bir dakika sessiz kaldı. Ona ters ters baktı. Sonra da vakanüvise baktı. Vakanüvis gözlerini ondan kaçırdı. Şair, ayaklarına bakıyordu.

“Size sesleniyorum, efendim” dedi Òrombó krala. “Siz düşmanın çalı yolunda harbe giden çevik savaşçısınız. Siz düşman topraklarında temkinle yalpalayarak ilerleyen savaşçısınız. Size hürmetlerimi sunuyorum kralım. Siz bir yağmur suyu selisiniz, her yere gidersiniz. Siz çalılıkları,

altındaki yaprak yığınlarıyla birlikte yok eden orman yangınısınız. Sizi selamlıyorum kralım.”

“Örombó!” diye kükredi Majesteleri.

“Majesteleri.”

“Neden bu tutkusuz yaşlı yarasaları bize musallat ediyorsun?”

Ahlaksızlığı sınır tanımayan Örombó bile duraklayıp düşündü. Ama sadece kısa bir süre.

“Majesteleri” dedi, kelimelerini dikkatle seçerek, “o daha...”

Vakanüvise döndü ve “Kızın kaç yaşında?” diye sordu.

“O . . . ben . . . o” diye mırıldandı vakanüvis, yüzündeki her gözenekten utanç sızıyordu.

“Bísí on altı yaşında” diyerek arkadaşına yardım etti şair.

“Sadece on altı yaşında Majesteleri” dedi Örombó.

“Sadece on altı mı?” diye böğürdü Kábíyèsí.

“Oldukça yaşlı, kabul etmeliyim. Majesteleri, Tanrı korusun, sizin sonsuz ve –eklemeliyim ki– kıyaslanamaz, yani herkesten üstün olan bilgeliğinize karşı gelemem. Ben sadece onun yaşına kefil olabileceğimi söylemeye çalışıyordum. Babası uzun yıllar benim için çalıştı. Kaç yıldır benim için çalışıyorsun, Ládèjò?”

“Uzun yıllardır” diye onayladı vakanüvis sessizce, sesindeki can çekilmişti.

“Senin kızın da olabilir Ládèjò” dedi kral vakanüvise, “annenin annesi de olabilir. Genç kana ihtiyacımız var, Örombó. Git ve bize güzel bir genç bakire bul.”

“Emredersiniz, Majesteleri.”

“Git” diye emretti kral. Bu emirle Kábíyèsí harem ağalarına meydan okurcasına baktı ve hemen tahttan kaldırılarak avlunun dışına çıkarıldı, ayakları yere değmiyordu.

Örombó yerden kalktı ve soğuk bir şekilde Ládèjò’ya, “Onu eve götür” dedi.

“Bizi rezil ettin, Bísí” dedi vakanüvis, kızını kolundan tutarak. “Ailemizin şerefli adını lekeledin. Sonsuza kadar başımıza kakılacak bu. Annen öğrenince bak neler olacak.”

“Tek yapması gereken uzanıp senin şerefli adını düşünmekti” dedi Òrombó. “Çok şey mi istedik kızından?”

“Baba” diye hıçkırdı Bísí, “Hamileyim.”

“Hamile mi?” dedi adam. “Hamile mi?” diye bağırdı.

“Baba” diye ağladı kız.

“Sana bunu yapan alçak herife götür beni!”

Òrombó kıpırdamadan durdu, bu tam bir utanç tablosuydu. Sonra gözlerinde bir ateş parladı. Şaire döndü ve acımasızca ama nazikçe, “Òmòlèwà” dedi.

Şair birkaç kez gözlerini kırptırdıktan sonra, “Ne dedin, Òrombó?” diye sordu. Ama doğru duyduğu belliydi, doğru duymasaydı Òrombó’ya ismiyle hitap etmeye cesaret edemezdi. Bir adamı intihara denk böylesi bir çılgınlığa ancak katıksız bir delilik ya da şiddetli bir öfke veya her ikisi birden sürükleyebilirdi. Òrombó’nun daha küçük hakaretler yüzünden adam öldürdüğünü görmüştü. Ama Òrombó hançerine uzanmak yerine kesesine uzandı ve enfiye kutusunu çıkardı.

Bir tutam enfiyeyi parmağına döktü ve kılı burun deliklerine götürmeden önce “Kızının sağlığını soruyorum, Òmòlèwà. Geçen hafta onu pazarda gördüm. Gözlerime inanamadım. Daha dün çocuktuk ama şimdi serpilmiş. Eşine az rastlanır bir cesaret örneğine dönüşmüş. Seninle konuşmak istediğim konu bu. Òmòlèwà’nın olağanüstü cesareti. Bugünlerde çok nadir bulunuyor. Dikkatini çekerim, ‘güzellik’ demedim. Güzelliğe karşı değilim aslında ama salt güzellik hiçbir şey değildir. Bu yüzden ‘güzellik’ demedim. ‘Cesaret’ dedim. Bu konuyu tüm ayrıntılarıyla dinlemek istiyorum. Bu yüzden benimle doğruca evime geliyorsun. Palmiyecim bu sabah taze palmiye şarabı getirdi. Tadına bakmaya vakit bulamadan evden çıktım. Gidip birlikte tadına bakacağız. Israr ediyorum. Hayır demeyeceksin. Cömertliğime karşı çıkmayı kabul etmiyorum. Òmòlèwà’nın cesareti hakkında her şeyi duymak istiyorum.”

Şair, Òrombó’nun peşinde saraydan çıktı, başı öne eğikti; çok susamış ve kavrulmuş boğazını serinletmek için sadece insanların damarlarındaki sıvıyı içmekte ısrar eden

öfkeli bir tanrıya kurban olarak sunulmak üzere olan bir adam gibi.

İki adam Örombó'nun yerleşkesine doğru yola çıkarken, Fúyê efendisine döndü ve “Şimdi yola çıkarsak, horozlar ötmeden İséyìn'e varırız” dedi.

“Yola çıkmak mı?” dedi Fámoróti. “Aya'ba Oyatómi'yle vedalaşmadan mı? Ona söz verdik. Bunlar senin kendi sözlerin. Gidip Aya'ba Oyatómi'yi görelim. Sonra gideriz.”

Sarayın dışında, Fámoróti yorgun bir şekilde atına bindi; bakışları kasvetli ve öfkeliydi.

“Bizi fark etti mi?” diye sordu.

“Bundan şüpheliyim, Lordum. Majesteleri kimseyi fark edecek durumda değildi.”

“Birkaç hafta içinde bunların hepsi yok olacak” dedi Fámoróti ciddiyetle, etraflarındaki evleri ve çiftlikleri göstererek. “Her şey. Yaşayan herkesi alacaklar, sonra da kasa-bayı yakıp yıkacaklar. Arkalarında hiçbir şey bırakmayacaklar.”

“Ve bunu önlemek için gerçekten bir şey yapabileceğimizi mi düşünüyorsunuz?”

“Belki. Belki de yapamayız” diye yanıtladı Fámoróti. “Malililer yetenekli savaşçılar. Ama yenilmez ordu diye bir şey yoktur. Öşogün onları durdurabilir mi? Bilmiyorum. Bu benim çocukluğumdaki Öşogün değil. Bu gece tanıştığımız yaşlı budala, kendine kral diyen bu soytarı, çocukluğumda tanıdığım adam değil.”

“Babanız bu adamın yüzüne tükürürdü.”

“Adam güçten düşmüş. Sarayı da güçten düşmüş. Ben çocukken, Örombó ve onun gibi şarlatanlar sarayın bir mil yakınına bile yaklaştırılmazdı. Şimdi tüm sarayı o şarlatan yönetiyor.”

“Sanki buranın sahibiymiş gibi davranıyordu.”

“Buranın sahibi o. Ve sadece Öşogün da değil” dedi Fámoróti. “Nereye gidersen git, bir Örombó var, ülkenin her yerinde.”

Pazaryerinden geçerek sessizce ilerlediler.

On Bir

Bir hafta sonra, hepsi de rüzgârda dalgalanan tek tip siyah cübbeler giymiş, at sırtında binlerce sarıklı adam Öşogün’a akın etti. Atlılar kuzey kapılarından, güney kapılarından, doğu kapılarından ve batı kapılarından içeri girdi; bir ellerinde çatırdayan meşalelerini tutuyor, diğer elleriyle atlarını yönlendiriyor ve “Allahu Ekber, Allahu Ekber, Allahu Ekber!” diye bağıryorlardı. Atlı süvariler kasabaya girip her yöne dağılırken, arkalarından binlerce yaya adam da tozlu siyah giysiler içinde bismillah çekerek ve “Tanrı büyüktür, Tanrı büyüktür, Tanrı büyüktür!” naraları atarak geliyordu.

“Can almaya gelmedik” diyerek panikleyen insanları rahatlatıldılar. “Sizi canlı istiyoruz.”

Yağmaya gelmişlerdi, katletmeye değil. Ölü bir esirin köle pazarında onlar için hiçbir değeri yoktu. Yine de örnek teşkil etmek çok önemliydi ve bu yüzden pazaryerine vardıklarında hemen iki adamın kafasını kestiler.

Başını kestikleri adamlardan biri, Şòpòná tapınağına bir adakla gitmekte olan Rògbòdiyàn'dı. Rògbòdiyàn Malililere nereye gittiğini söyledi ve durmasını söylediklerinde bunu reddetti. Kafasını kesen adam kelleyi kan fışkırtarak yattığı kürlenmiş tütün yaprakları yatağından aldı ve ona tapınağı adak sunmak için gelen ama sunulan adağın kendisi olduğunun farkında olmayan bir ricacı ile ilgili bir fıkra anlattı. Bedensiz kelleden cevap alamayınca adam kasaba halkına döndü.

“Gülmesini beklemek çok şey istemek olur, farkındayım” dedi onlara, “ama en azından gülümseyebilirdi.”

Önden giden atlılar bu toprağın evlatlarıydı. Başka kim kendinden bu kadar emin bir şekilde dörtmala kasabanın içinden geçip bir kez bile durup yol sormadan doğruca kralın sarayına gidebilirdi ki? Sarayı yerle bir ettikten sonra, meşalelerini önce tapınaklara, sonra pazara ve ardından halkın evlerine çevirdiklerinde, Malililerin kralı ve tüm saray halkını kılıçtan geçirdiği söylentisi hızla yayıldı. Bu söylenti, kundaklamanın tanıkları tarafından hemen yalanlandı; deri işçisi Bokúoté'nin oğlu, şimdilerde daha havalı olan Sùlèmonù adını kullanan Lárúdú isimli bir Malili sarayın sazdan çatısını ateşe verdiğinde oradaydılar. Bunu yaparken, Malili dostlarına “sıçanları deliklerinden dışarı çıkarmalarını” söylediğini duydular. Ve pek çok sıçan alevlerin cayır cayır yakan dilinden kaçarak dışarı fırladı. Kral onların arasında değildi.

Bu tanıklar başka bir söylenti başlatarak, Malililer sarayı yerle bir ettiğinde kralın sarayda olmadığını çünkü bir gece önce kümesten tüyüğünü iddia ettiler. Söylediklerine göre baskının haberini önceden almıştı ve halkını işgalcilerin insafına terk edip kaçmıştı. Karıları, çocukları ve hizmetçileriyle birlikte Öyö'ya kaçmıştı.

“Bu doğru değil” dedi İjí, Àjàyí'ye fısıltıyla. “Kral hiçbir yere kaçmadı. Kral hiçbir yere kaçmış olamaz. Sarayda, öldü. Günlerdir ölü ama saray bunu gizli tutuyor.”

Àjàyí ona kuşkuyla baktı. “Bunu sana baban mı söyledi?”
Ìjì’nin babası sarayda muhafızdı.

“Hayır” diye cevapladı İjì. “Bàbá bana hiçbir şey söylemedi. Onlar gizlilik yemini etti.”

“Kim gizlilik yemini etti?”

“Bàbá ve saraydaki diğer tüm muhafızlar. Ölüm pahasına.”

“Kim onlara sessizlik yemini ettirdi?”

“Òròmbó.”

“Sen nereden biliyorsun?”

“Bàbá anneme söyledi. Acaba şimdi nerede?”

“Bàbá mı?”

“Òròmbó.”

Malililer kasabaya girdikten yaklaşık üç saat sonraydı; Àjàyí ve İjì, Àjàyí’nin yerleşkesinin yakınlarındaki bir pal-miye korusundaki ağaçların arkasına çömelmişlerdi. Saklandıkları yerden, Malililerin ellerinde uzun, inek derisinden *kòbókò* kırbaçlarıyla insanları sersemletene kadar kırbaçlamalarını, bağırarak onları otlağa götürülen sığırlara benzeyen titreyen sürüler haline getirmelerini izlediler. Etraflarında ve gözlerinin görebildiği her yerde yerleşkelerden alevler yükseliyor, çatılardan duman püskürüyordu.

Histeri de şiddetli yangınlardan çıkan kıvılcımlar gibi her yere sıçırıyor ve yakıyordu. Aileler evlerinden çıkıp bir yöne doğru koşuyor, sonra dönüp diğer yöne koşuyorlardı. Nereye kaçarlarsa kaçsınlar, doğrudan siyah giysili adamların eline düşüyorlardı. Anneler, sırtlarına bağladıkları kundaktaki bebekleri ve küçük çocuklarıyla, dört çocuklarıyla, önlerinde koşan, arkalarından kaçan beş ya da altı çocuklarıyla ve başlarının üstünde dünyevi tüm eşyalarıyla çalılıklara doğru kaçıyorlardı. Ama nafileydi. En iyi zamanlarda bile sık çalılıklarda zar zor ilerlenebilirdi; şimdi ise aşılmaz olmuştu. Yüklerini atıp enerjilerini çocuklarına harcamaları gerektiğini akıl ettiklerinde bile, boyunlarına ve çocuklarının boyunlarına kementler geçirilip götürülmeden önce birkaç titrek adımdan fazlasını atamıyorlardı.

Àjàyí ve Ìjì şimdiye kadar yakalanmaktan tamamen şans eseri kurtulmuşlardı. Kasabadaki arka bahçelerin her santimini, her çalılığın en ufak kıvrımını bile bilmelerinin faydası olmuştu ama aynı şeyleri çoğu Malili de biliyordu. Durumun feci şekilde kendilerinin aleyhine olduğunun, eninde sonunda işgalcilerin eline düşeceklerinin farkındaydılar; asıl soru esir düşüp düşmeyecekleri değil, ne zaman düşecekleriydi.

Baktıkları her yerde kara cübbeleri uçuşan adamlar kılıç çekiyor ya da kılıçlarını kınına sokuyordu. Her bir Òşogùn sakini için neredeyse iki siyahlı adam vardı. Tam anlamıyla her yerdeydiler. Malililerin tarzı böyleydi. Güç kullanarak eziyorlardı.

Àjàyí ve Ìjì kaçmak için bildikleri her yolu denediler ama gittikleri her yerde Malilileri buluyorlardı. Altı kapının her birine yaklaşmışlardı; beşi sıkıca kapatılmıştı ve siyahlı adamlar nöbet tutuyordu. Sadece Òyò açıktı ama Malililer Òyò'yu tek bir nedenden dolayı açık bırakmışlardı: esirlerini kasabadan güderken bu en geniş kapıyı kullanıyorlardı. Binlercesi burada kümelenmiş, kimin ne kadar tutsak almaya hakkı olduğunu hararetle ama kin gütmekten tartışıyor ve ganimetleri Timbuktu'daki filanca otoritenin ya da Şókótó veya Ìlörin'deki şu veya bu *lèmómù* veya diğerinin savunduğu ilkelere göre disiplinle paylaşıyordu.

Àjàyí ve Ìjì tutsaklıktan kurtulacaklarına dair bir yanılsama içinde değillerdi. Amaçları evlerine dönmek, ailelerine ulaşmak ve yakalandıklarında yanlarında olmaktı.

“Geçen gece babamı annemle konuşurken duydum” dedi Ìjì, “sarayda gördükleri hakkında.”

“Konuşmayı kes” diye fısıldadı Àjàyí.

“Kralın nasıl öldüğü hakkında. Majesteleri sahip olduğu onca kadınla yetinmemiş. Bir tane daha alması gerekmiş.”

“Konuşmayı kes” diye fısıldadı Àjàyí, şiddetle. “Yaklaşan biri var.”

Yere yattılar ve gizlice, burunlarının tam önüne dikilen ve kısa bir süre sonra devam edip uzaklaşan, keskin kokulu, bit dolu bir çift ayağı izlediler.

İjı ayaklar gözden kaybolana, ayak sesleri kesilene kadar başka bir şey söylemedi. Sonra Àjàyí'ye döndü ve "Neden hiç savaşmadan teslim olduğumuzu merak etmiyor musun?" dedi.

Àjàyí, saldırının ezici büyüklüğünden ve sinsi aniliğinden başka bir açıklamaya gerek olmadığını biliyordu ama yine de, direnişin, eğer varsa bile, başlamadan bittiğini düşündü.

İjı'ye döndü ve sordu: "Neden savaşmadan teslim olduk?"

"Bilmiyorum" diye yanıtladı İjı. "Ama sana Bàbá'nın sarayda gördüğü şeyi anlatsam beni yalancılıkla suçlarsın."

"Sarayda ne gördü?"

"O olaydan sonra gizlilik yemini etti. Tüm muhafızlar gizlilik yemini etti."

"Kim onlara gizlilik yemini ettirdi?"

"Òrombó. Söyledim ya."

"Tekrar anlat" dedi Àjàyí. "Ne oldu?"

"Anlatsam da bana inanmazsın" dedi İjı. "Bu yüzden anlatmayacağım." Sustu. Sonra, "Ama ondan önce, az kalsın Bàbá'yı öldürüyordu" dedi.

"Kim az kalsın Bàbá'yı öldürüyordu?"

"Òrombó."

"Neden?"

"Bàbá'nın ona ihanet ettiğini söyledi."

"Etti mi peki?"

"Bilmiyorum" dedi İjı. "Ama Òrombó onu bağışlamaya karar verdi çünkü Bàbá ona ihanet etmiş olsa da söyledikleri doğrudu, öyle dedi."

"Ne söyledi?"

"Bilmiyorum. Ama sanırım Òrombó'nun birini öldürdüğünü söyledi."

"Òrombó her zaman birilerini öldürüyor. Geçen hafta o falanca adamı öldürdüğünde sen orada değil miydin? Régbeké'yi."

"Régbeké."

"Ve adamın tek yaptığı kendi işine bakmaktı."

“Régbèkènin bakışlarından hoşlanmadığını söyledi.”

“Régbèkè ona nasıl bakmış ki?”

“Bilmiyorum. Tek bildiğim masum bir adamı sebepsiz yere öldürdüğü.”

“Bu sefer kimi öldürdü?”

“Régbèkè’yi.”

“Régbèkè’yi öldürdüğünü biliyorum. Régbèkè’yi öldürdüğünde ben de oradaydım.”

“Bu sefer kimi öldürdüğünü bilmiyorum.”

“Babanın birini öldürdüğünü söylediğini söylemiştin.”

“Evet ama kim olduğunu söylemedi.”

“Yani kral öldü.”

“Bàbá öyle dedi.”

“Ve onu Òrombó mu öldürdü?”

“Sanmıyorum. Bàbá öyle demedi.”

Üzerlerine bir sessizlik çöktü. Sessizlik kısa sürede dayanılmaz bir hal aldı.

“Evde ona o isimle mi hitap ediyorsun?”

“Kime?” diye sordu Ìjì, gözleri kısılmıştı.

“Babana” dedi Àjàyí.

“Hangi isimle?”

“Sinsi, Ani Ölüm” diye yanıtladı Àjàyí.

“Hayır” dedi Ìjì. “Evde kimse ona Sinsi, Ani Ölüm demiyor.”

“Sen ona Bàbá diyorsun.”

Ìjì başıyla onayladı. “Sadece annem onu ismiyle çağırabilir” dedi. “Ama sadece ondan memnun olduğunda ona ismiyle seslenir.”

“Biliyorum.”

“Ya da ona kızdığında.”

“Biliyorum. Benim ailemde de durum aynı.”

“Genelde ona Bàbáa Fáfunwá diye seslenir.”

“Biliyorum. Neden ona Bàbáa Ìjì demiyor?”

“Tek oğluna bir maymunun adını vermedi de ondan.”

“Ama sen hiç Fáfunwá gibi değilsin.”

“Fáfunwá gibi olmak zorunda olduğumu kim söyledi? Ben Fáfunwá’yım.”

“Fáfunwá gibi değilsin.”

“Kaç tane Fáfunwá tanıdın?”

“Senden başka mı? Hiç tanımadım. Ama sen Fáfunwá gibi değilsin. Bir maymuna benziyorsun.”

Àjàyí dondu. Göz ucuyla bir adamın ayaklarını gördü. Adam derin derin nefes alıyordu. Bir çift ayak daha yaklaştı. Àjàyí’nin burnunun birkaç santim ötesinde durdular. Bu ayaklar tanıdıktı, kokuları unutulamazdı. Bunlar bir dakika önce önlerinde duran adamın ayaklarıydı. Çürük bir yerel-masının dev yumrularına benziyorlardı.

“Eğer hareket ederseniz” dedi adam, “sizi öldürürüm.”

Àjàyí bir bıçağın keskin kenarının ensesini sıyırdığını hissetti.

Bıçağı Àjàyí’nin ensesine dayayan adam, “Hareket etmek zorundalar” dedi.

“Nedenmiş?” diye bağırdı ayaklarında iltihaplı kabuklar olan adam.

“Hareket etmek zorundalar” diye tekrarladı bıçaklı adam. “Onları barakalara götürebilmemiz için hareket etmeleri gerekiyor.”

Bitli adam meslektaşının argümanının kusursuz mantığını kabul etmeyi reddetti.

“Hareket ederseniz” diye ısrar etti, “sizi öldürürüm.”

Àjàyí ve Ìjì hareket etmedi.

Bölüm İki
1821
Kurtlar Sofrası

Sadece dört gün önce, Òrombó kralın sarayına mesaj getiren bir adamın acil tavrıyla gelmişti. Òrombó sabah avlusuna adım attığında, bir davulcu grubu ile bir akrobat topluluğu kraliyet gösterisine başlamak üzereydi. Kral tahtından şovmenlere dik dik baktı, canı sıkındı ve her zaman ki sarhoşluğunun getirdiği zil zurna ifadeyi takınmıştı.

Òrombó'nun, dolunayın altında şahsi şairiyle oturup genel olarak evlenilecek kızlarda ve özellikle de şairin tanrıların muhteşem bir bollukla cesaret bahsettiği kendi kızı Òmolewà'da cesaret teması üzerine uzun ve heyecan verici bir tartışmaya girmesinin üzerinden üç gün geçmişti. Tanrılar ayrıca kıza şahane bir güzellik, olgun kalçalar ve dolgun memeler bahsetmişti.

Bu şarap dolu zihin buluşmasından üç gün sonra, Òrombó birkaç gün içinde üçüncü kez akşamdan kalma bir şekilde uyandığında, sahtekâr şairin bir gece önce cesur kızı da

dahil olmak üzere tüm ailesini toplayıp şehri terk ettiğini öğrendi.

Bu korkakça ihanet, Ọmọlẹwà adına kralla özel bir görüşme ayarlamak için zaten büyük çaba sarf eden Ọrombó'yu sarayda bir hayli zor durumda bırakmıştı.

Bu nankörlük karşısında sinirlendiyse de, davulcuların avlusundan geçip doğruca iç odaya yöneldiğinde bunu çok iyi gizledi. Kralın önünde durdu ve büyük bir ciddiyetle şöyle dedi: “Başkaları şarap içerken siz kan içersiniz kralım. Başkaları yer elması ekerken, siz insan kellesi ekersiniz. Başkaları meyve toplarken, siz savaşçıların nefesini toplarsınız.” Nefes almak için durakladı. “Ben” dedi, “sizin en sadık kölenizim, savaşçı kralım.”

Kralın cam gibi gözleri sulu yuvalarında döndü. Mücevherli parmaklarının zar zor algılanabilen bir hareketiyle oyuncuları kovdu.

“Çok saçmalıyorsun, Ọrombó” dedi. “Ama saçmalıklarında doğruluk payı da var.”

“Size haber getirdim Majesteleri!” diye gürledi Ọrombó. “Kalbinize şarkılar söyletecek, uçkurunuzu dans ettirecek ve avlanma becerilerinizle haremın kükremesine neden olacak haberler getirdim.”

“Bize bir bakire buldun.”

“Herhangi bir bakire değil, kralım” diye uğuldadı Ọrombó. “Güzelliğin zirvesinin henüz bilinmeyen tepelerinde yaşayan biri.”

“Bu mücevherin bir adı var mı?”

Ọrombó, “Onun adı baldan tatlı, Majesteleri” dedi. “Bal-la kaplı ve bal gibi tadına bakılmalı: Oyíndàmọlá. Şeceresiyle geliyor. Babası Şékóní ve onun babası da Adéòtí olan Àjàlá'yı hatırlarsınız. Àjàlá, en son Àfọnjá ile yapılan ilk savaş sırasında Ọyọ'ya doğru yola çıkarken gördüğümüz komutanınız Fágbénlé'nin sağ koluydu. Àjàlá'nın rahmetli annesinin kız kardeşine, kızı kendi çocuğu gibi yetiştiren Aya'ba Ọyátómi'ye bıraktığı çocuk Oyíndàmọlá. Çiçek açmış,

Majesteleri. Tam bir ihtişamla çiçek açmış. Şafak vakti şimşek çakmasıyla dünyamıza doğan mor bir yıldız adeta, Majesteleri.”

“Örombó!”

“Şafak dedim, Majesteleri çünkü o şafak kadar taze. Yüzü taze, elleri taze, göğsü taze, terbiyem şafak gibi taze olan diğer yerlerini saymama engel oluyor Majesteleri.”

“Devam et, Örombó.”

“Madem ısrar ediyorsunuz, Majesteleri. Yüzü taze, göğsü taze, baldırlarının arasındaki tümsek vadi bile şafak gibi taze.”

“Bakire mi? Ve adı çıkmamış?”

“Adı çıkmak mı! Majestelerinin huzurunda böyle konuşmayın, Majesteleri! Adı çıkmış mıymış? Tam da bu gece Kábíyèsí onu kraliyet duvağıyla onurlandıracakken nasıl adı çıkabilir? ‘Adı çıkmak’ mı, Majesteleri!”

“Yine de, hiç talibi yok mu?”

“Kapısını çalan asilzade kuyruğu buradan İlörin ve Akúrê’ye kadar uzanıyor.”

“Ve her birine hayır mı dedi?”

“Taliplerine dilencilere sadaka dağıtır gibi ‘hayır’ dağıtıyor. Hayır demeyi seviyor, Majesteleri.”

“Dik başlı olduğunu mu söylüyorsun yani?”

“Hayır demeyi seviyor, Majesteleri. Söyleyeceklerim bu kadar.”

“Dik başlı olmalarını severiz. Yavaş, Acılı Ölüm!”

Uzun boylu, sırık gibi bir figür gölgelerin arasından çıktı.

“Yavaş, Acılı Ölüm hizmetinizde, kralım.”

“Getir onu. Kızı getir.”

“Hemen, Majesteleri” dedi Yavaş, Acılı Ölüm, şimdi Majestelerinin önüne kapaklandı.

“Bizimle yemek yiyecek.”

“Onur duyacaktır Majesteleri” dedi Yavaş, Acılı Ölüm.

“Majesteleri konuşurken, kızın ataları bile minnettarlıkla dans ediyor.”

“Dik başlı olmalarını sevdiğimizi biliyorsun, Òrombó.”

“Ben sadece kölenizim, Majesteleri” diye hatırlattı Òrombó, krala. “Haddimi aşmaya cüret edemem.”

Yavaş, Acılı Ölüm ayağa kalktı ve hızla oradan ayrıldı.

Yavaş, Acılı Ölüm'ün Majesteleriyle yemek yiyecek bir genç kız getirmek üzere kral tarafından çağrılmasından üç gün önce, bu nadir ayrıcalığın kendisine zorla bahşedileceği genç kızın manevi annesinin evinde, yani şehrin en zengin ikinci evinde, Aya'ba Qyátómi iki genç savaşçıyı büyük bir şaşaa ile karşıladı.

“Anneler, babalar, kız kardeşler, işçilerim” diye başladı Aya'ba Qyátómi ve coşkuyla karşılık aldı. “Kader tanrısı Êşù için şöyle derler: Yattığı zaman başı evin çatısına değer ama ayağa kalktığı anda yerdeki bir karınca bile uzanıp yüzüne dokunabilir. Êşù evde uyudu ama eve sığmadı. Êşù dışarıda uyudu ama dışarıya sığmadı. Êşù bir ceviz kabuğunda uyudu, sonunda rahatça gerinebildi! O, doğruyu yanlışla çevirmez mi? Yanlış doğruya çevirmez mi? Kanayana kadar bir kayaya vurmaz mı? Êşù bugün bir taş fırlattı ve elinden uçan taş dün bir kuşa çarptı. Size kudretli Fámorótı'yi takdim

edeyim. Her adımı Êşù tarafından yönlendirilen Fámorótì. Her eylemi Êşù tarafından onaylanan Fámorótì. Fámorótì, siz o hilebazın gözünün nurusunuz. Size sesleniyorum, Fámorótì. Düşmanlarımızın yiğit savaşçılarını en uzak sınırlara kadar püskürtmediniz mi? Mağdur bir tanrı gibi ilerleyerek iç bölgeleri alt üst ettiniz. Ne şehirlere ne nehir- lere ne çiftliklere ne de pazarlara acıdınız. Seferleriniz, tan- rılarımızın yolunda eşine az rastlanır zaferler oldu. Siz bizim kahramanımızsınız. Öylesiniz, Fámorótì. Size ve savaşçı kardeşiniz Fúyè'ye hoş geldiniz diyoruz.”

“Teşekkür ederiz, annemiz” diye karşılık verdi Fámorótì. “Siz boşaltılamayan denizsiniz. Ateşin içinden geçen selsiniz. Fili sürükleyen halatsınız. Bütün ormanı tutan tohumsunuz. Bir şarkıyı doğuran sessizliksiniz. Sizi selamlıyoruz, toprak- larımızın anneleri.”

Aya’ba Qyátómi şimdi de bu görkemli ziyaretçileri gör- mek için toplanmış olan ve hayranlıktan nefesleri kesilen kızlara döndü. “Ziyaretçilerimiz çok acıkmış olmalı” dedi. “Gözünüzü dört açın, kızlarım. Prenslerimiz için savaşçıla- ra layık bir ziyafet hazırlayalım.”

Bir an oda tıklım tıklım doluydu. Bir an sonra Fámorótì birdenbire yapayalnız, tek başına kaldığını fark etti; Fúyè bile ortalıkta yoktu. Ve sonra gölgelerin arasında, çıtırdayan odun lambasının titrek ışığının ulaşamadığı bir yerde, o güne kadar gördüğü en güzel kızı gördü.

“Benim adıma Aya’ba Qyátómi’ye teşekkür etmelisiniz” dedi Oyíndàmólá, ışığa doğru yürüyerek. “Annem atalarımın topraklarına gittiğinden beri, Aya’ba Qyátómi benim hem annem hem de babam oldu. Anlatın bana” dedi, “babam nasıl öldü? Hayatının son anlarında neler oldu?”

“Onu öldüren korkak darbeden sonra” dedi Famaroti, “babanız sadece sizin hakkınızda konuşacak kadar hayatta kaldı. Şunları söyledi: Siz çiy tanesinin bile değmemesi gereken bir çocuksunuz. Zorlu yolculuklarda ve şüphe dolu zamanlarda yolunu bulmasını sağlayan ışıksınız. Söyleme-

diğı şey şuydu, ama keşke söyleseydi, keşke söyleseydi. Gülüşünüz bir savaştının hayatının puslu kırlarına güneş gibi doğar. Gülüşünüz, bu savaştının uykusunun karanlık bahçesinde avlanmaya giden şafak gibi. Birlikte eritilip denizde soğutulan ve güneşten daha parlak bir taşa dönüşen yıldızlar parlaktır ama sizin gülüşünüzün ısıltısının yarısı kadar bile değil. Ayaklarınız denizin derinliklerinde, Yemoja'nın ülkesinde; o şimdiki zamanda uyandığında gözleri rüyalarla kapalı, balık vaadiyle yakalanmış kuşların yuvasıyla taçlandırılmış başını sallar; birer birer kaçan kuşlar, gagalarının arasında geçmiş zamandan bu zamana selamlar, umutlar, pişmanlıklar ve hayaller taşır. Ben o göçmen kuşum, Oyında. Deniz yosununa sarılmış kanlı bir bohça olan geçmişimi, deniz tanrıçasının arındıran deniz mahzenlerine gömdüm. Şimdiki zamanı bir şans tılsımı gibi takıyorum. Ve göklerinde süzüldüğüm gelecek sizsiniz, Oyında. Denizin derinliklerindeki ayaklarınıza geldim; gece gündüz, bu dünyaya giden yolu ve bizi bu dünyadan götürecektir. Yolu bilen tek kişi olan Yemoja'nın sonsuz evine. Bana kulak verin Oyında, size söyleyecek tek bir şeyim var: Benimle olun.”

“Lordum” dedi, “denizin sırlarını bilmiyorum, nereden başlar, nereye gider ya da balıkları düşüncelerin ete kemiğe bürünmesi midir, bilmiyorum. Ama şunu biliyorum çünkü gözlerimle gördüm: Güneş sabahları ondan doğar ve geceleri ona dalar. Yağmurun sırrını, güneşten nasıl korunduğunu bilmiyorum. Metresinin okyanus olup olmadığını da. Ama şunu biliyorum çünkü gözlerimle gördüm: Yağmur Tanrı'nın sakalıdır, sütle durulanır, varlığın bayrağıdır. Yeryüzünde hiçbir berber onu tıraş edecek bıçağa sahip değildir. Aynaların sırrını bilmiyorum, dünyayı mı görürler yoksa yanılsamaları mı? Ya da yanılsamalarla dolu bir dünyayı mı? Ama şunu biliyorum çünkü gözlerimle gördüm: Bugünden doksandokuz yaşına kadar ya da daha yaşlı olana dek ya da belki doksandokuz olmadan ölene kadar, saçlarımı göz-

lerinizin aynasında toplayacağım. Benimle olun, Akogun Fámoróti.”

Bu çiftleşme çağrılarının yüksek şiirselliği, doğrudan Gbèdurèmi ve Àyángbèmi’nin konuşan davullarından geliyor olabilir. Gezgin halk ozanlarının muazzam eserleri aslında kur yapan pek çok çift için ilham kaynağıydı, her ne kadar çifte kumrular büyük bir tutku ve içtenlikle söyledikleri güzel sözlerin, tıpkı kendileri gibi bir çiftle kibarca dalga geçen bir skeçten dudaklarına ulaştığının çoğu zaman farkında olmasalar da. Ne Fámoróti ne de Oyíndàmólá daha önce kör ozanların bir gösterisine tanık olmuştu; bu yüzden birbirlerine bu ağdalı dizelerle serenat yaptıklarında, bunu doğrudan gezgin ozanların konuşan davullarından duymuş olabilecek âşıkları yankılayan âşıkları yankılıyorlardı.

Akşamın geç saatlerinde gerçekleşen bu konuşmanın dedikodusu, Aya’ba Oyátómi’nin evinin dışına çıkarak, yalnızca metafizik âlemlerde mümkün olan bir hızla kasabaya yayıldı. Fámoróti ertesi sabah saraya vardığında, konuşan davullar memlekete kralını görmek için dönen ve şimdi göz kamaştırıcı güzellikte bir kızla ayrılacak olan genç savaşçı hakkında konuşmaktan nefes nefese kalmıştı.

On Dört

Ertesi akşam Fámorótì ve Fúyẹ, Aya’ba Ọyátómi’nin evine tekrar vardığında sağanak yağmur vardı.

“Bu taraftan lütfen...” dedi onları kapıda karşılayan hizmetçi. Bir hizmetçi Fúyẹyi yönlendirirken, kahya Fámorótì’yi bir dizi odadan geçirerek başka bir kanada götürdü.

Dün gece de kalabalık olan ev, bu gece adeta bir ziyafet arenasıydı.

Hizmetçi evin arka tarafındaki bir odayı gösterdi ve hızlıca uzaklaştı.

Aya’ba Ọyátómi pencerenin yanında duruyordu. Çakan bir şimşek kısa süreliğine yüzünü aydınlattı ve ev gök gü-rültüsüyle gümbürdedi.

Fámorótì neden çağrıldığını biliyordu.

“Umarım her şeyin bu kadar ani gelişmesine kızmadınız” dedi.

“Gönül işlerinde ani diye bir şey yoktur” cevabını aldı.
“Rahatınıza bakın.”

Kulağa bir emir gibi gelmiyordu ama aslında öyleydi. Odanın ortasında oymalı ahşap bir tabure vardı. Oraya oturdu.

“O kız benim kızım” dedi kadın; sesi sert, yüzü yumuşaktı.

“Biliyorum” dedi adam.

“Onun tek annesi benim.”

“Biliyorum” dedi adam.

“Cömert şehrimizin tüm kadınları, Akoğun Fámoróti” dedi, “sarayın bakışları altında yaşayanlardan tepelerin gölgesinde oturanlara, müstakbel eşler ve yeni evli gelinler. Yanaklarında yanık izleri olan hizmetçiler, güzelliklerine güzellik katan o karamel çizgiler. Dişlerinde büyüleyici boşluklar olanlar; tanrılar tarafından hediye edilmiş bir güzelliğin işareti. Zarif olanlar, bir prensin peşinde koşacağı, bir kölenin uğruna isyan çıkarabileceği kızlar. Bereketli kalçalara sahip olanlar. Mutlu mesut evli erkeklerin uçkurlarında huzursuzluk yaratan kalçalara sahip olanlar. Boyunlarındaki inciler gibi parlayanlar. Uzanmış bir kedinin zarafetine sahip olanlar. Hepsini bir araya getirin, her birine tek tek sorun ve göreceksiniz ki Akoğun Fámoróti, hiçbiri bu gece kızımın mutlu olduğu kadar mutlu değil. Ve ikiniz için de, benim kadar mutlusu yoktur.

“Teşekkür ederim, Aya’ba. Mutluluğumun sınırı yok.”

“Onurunuzdan şüphem yok.”

“Buna eminim, Aya’ba Qyátómi.”

“Sözünüzden de asla şüphe duymam.”

Fámoróti’nin gülümsemesi soldu. “Eminim, Aya’ba.”

“Ben sadece düşündüğünü söylemeyi seven bir kadıyım. Sayısız seferinizde, seçkin kariyeriniz boyunca birçok kez, ucu zehirle dolu oktan, bir filin etini dörde bölen mızraktan, beyaz adamın havada çiçek hastalığı gibi yayılan acımasız yakıcı fasulyelerinden kaçındığınızı biliyorum.”

“Orışa bana yardım etti, Aya’ba Oyatómi.”

“Size yardım etmeye devam etsinler, Akogun Fámorótì.”

“Aşe.”

“Aşe. Ama tüm bu belalar kızımın kalbini kırarsanız, benim zehrimin sınırsız felaketine kıyasla bir hiç kalır, bir hiç. Bir gün uyandığınızda hayallerinizin yükselen bir toz yığınına dönüştüğünü görürsünüz. Anlıyor musunuz?”

“Anlıyorum” diye mırıldandı Fámorótì.

“Güzel...” dedi kadın gülerek. “Bunu aradan çıkardığımızı sevindim. Şimdi gidip diğerlerine katılabiliriz. Düğünü konuşmalıyız.”

Famoroti durakladı, sonra “Şimdi mi?” dedi.

“Şimdi” dedi kadın. “Geçen hafta çektiğim onca zahmet, aldığım koçlar, av hayvanları, şarap, yerelması, balık boşa giderse yazık olur. Müzisyenlerden bahsetmiyorum bile. Bir sürü müzisyen tuttum.”

“Bekleyin bir saniye” dedi adam. “Siz, ne dediniz? Bir haftadır ne için hazırlanıyorsunuz?”

“Düğün için.”

“Kimin düğünü?” Fámorótì terlediğini fark etti.

“Sizin düğününüz” diye sakince bilgilendirdi onu. “Umarım sakıncası yoktur.”

“Hiçbir şey anlamıyorum, Aya’ba Oyatómi. Kızınız ve ben daha iki gün önce tanıştık. Bir hafta diyorsunuz. Bir haftadır hazırlandığınızı söylüyorsunuz.”

“Haftalar önce babanızın ve onun babasının savaş meydanında öldüğü haberi bize ulaştığında, Oşogun’a geri dönmeyiz an meselesi olduğunu hemen anladım. Ve kızım için bir düğün şöleni hazırlamaya başladım.” Yüksek sesle, içtenlikle güldü. “Şerefim üzerine yemin ederim, Akogun Fámorótì, Oyındà’nın planlarımdan haberi yoktu.”

Şüpheli bir şekilde, fazlasıyla gelişigüzel, sordu: “Tarihi belirlediniz mi?”

“Bu akşam müsaitsiniz, değil mi?” dedi kadın.

“Evet” diye başladı. Sonra durdu ve “Bu akşam mı?” dedi. “Hemen bu akşam mı?”

“Hemen bu akşam.”

“Ama” düşünmeye çalıştı. “Kurallar var, Aya’ba Qyátómi. Krala haber vermeliyim.”

“Hangi kraldan bahsediyorsunuz?” diye sordu kadın sabırla. “Can kulağıyla dinliyorum. Söyleyin bana.” Bekledi. Cevap gelmeyince, “Bu kasabada artık bir kralımız yok. Bu kasabada bir zamanlar güç sarhoşu olan ve şimdi gece gündüz sadece sarhoş olan bir adam var. Birkaç gün önce bu topraklara ayak bastığınızdan beri onunla görüşmeye çalışıyorsunuz. Eminim bunu neden başaramadığınızı anlamışsınızdır. Sarhoş, sebebi bu. Sürekli zil zurna sarhoş. Bu yüzden onunla görüşemediniz. Tüm rakiplerinden daha uzun yaşadı, uzun ömürlülüğü için onu takdir etmelisiniz. Ama eğer önce rakiplerinizi öldürtürseniz, birinden daha uzun yaşamak o kadar da zor değil; Kábíyèsí’nin kefil olduğu uzun yaşamın şaşmaz formülü bu. Tehdit olarak gördüğü herkesi ya öldürdü ya da sürgüne gönderdi. Babanız bu yüzden gitti ve bir daha dönmedi; bunu biliyor olmalısınız. Sadece dalkavuklar başarılı oldu. İçlerinde en utanmazı Örombó. O hepsinin kralı. O adamın etrafında dikkatli olmanızı söylemememe gerek yoktur herhalde. Onun hakkında söyleyebileceğim tek iyi şey, hançeriyle saldırdığında asla arkadan vurmamasıdır.” Ve birden, hiç uyardan konuyu değiştirdi. “Malili köle akıncıları hakkında duyduklarımız doğru mu? Bizim için geliyor olabilirlermiş. Doğru mu? Bu yüzden mi kralla görüşmeye çalışıyordunuz?” Yine cevap beklemeden devam etti. “Yarın sabah ne yapmanız gerektiğini söyleyeceğim. Saraya giderek vaktinizi boşa harcamayın. Kasaba meydanında bir toplantı düzenleyeceğim. Kasabadaki herkes orada olacak ve insanlarla doğrudan konuşacaksınız. Onlara Malililer hakkında bildiklerinizi anlatın. Ve onları durdurmak için ne yapmamız gerektiğini. Örombó, vatana ihanet, diye bağırarak. Ama bu kasabada o yaratığın boğazını sıkamak için sabırla bekleyen pek çok baba ve pek çok anne var. Kral da uyuşukluk içinde olacak. Başına neyin

geldiğini anlayamayacak kadar sersemlemiş olacak. Beni dinleyin, Akogun. Buraya üç nedenden dolayı geldiniz: Gelininizi almak, Oşogun'u Malili köle tacirlerinden kurtarmak ve liderlik etmek. İnkâr edeceğinizi biliyorum; doğru değil diyeceksiniz. Ama söylüyorum size, bu doğru. Krala bir mesaj getirmek için yurda döndüğünüzü sanıyorsunuz. Yanılıyorsunuz. Sizi buraya getiren tanrılardır ve sizi buraya elçi olarsınız diye getirmediler. Sizi buraya kaderinizi gerçekleştirmeniz için getirdiler ve siz de tam olarak bunu yapacaksınız.”

Tam o anda, Fámorótì, Aya'ba Oyatómi'nin önünde susup otururken, Yavaş, Acılı Ölüm, peşinde iki öfkeli hizmetçiyle içeri daldı.

On Beş

Yavaş, Acılı Ölüm sırlıslıklamdı ve iliklerine kadar üşüyordu ama bu dimdik durup göğsünü kabartmasına engel olmadı.

“İyi akşamlar, Aya’ba Qyátómi” dedi nezaketle. “Kızınız Oyíndámólá için bir mesaj getirdim.”

“Bana ver” dedi. “Bana söyle. Ben iletirim.”

“Aya’ba Qyátómi.” Sanki onun adı ahlaka edilen bir hareketmiş gibi söyledi adını. “Aya’ba Qyátómi” diye tekrarladı. “Bu sadece saray ile prenses arasındaki bir mesele.”

“O halde” dedi kadın, “geri dön ve saraya seni evimin eşiğinden süpürdüğümü söyle. Saraya bir süpürge kullandığımı söyle. Seni bir daha burada görürsem, sırtında bir *búlálà* kullanacağım.”

“Beni mi döveceksin?” Yavaş, Acılı Ölüm gürlledi. “Beni sopayla dövmekle mi tehdit ediyorsun?” Gözleri gerçek bir

şaşkınlıkla yanıyordu. “Sen benim kim olduğumu biliyor musun?”

Aya’ba Qyatómi Fámorótì’ye döndü.

“Zavallı adam kim olduğunu bilmiyor” dedi. “Ona yardım edebilir misin?”

“Ben kralın hizmetkârıyım!” diye bağırdı Yavaş, Acılı Ölüm. “Kralın hizmetkârı!”

Kadın tekrar Fámorótì’ye döndü.

“Karşımızda kralın hizmetkârı var. Kralın hizmetkârı.”

Yavaş, Acılı Ölüm sesini alçalttı.

“Ben sadece işimi yapıyorum, Aya’ba Qyatómi” diye yalvardı. “Sana karşı kötü bir niyetim olmadığını biliyorsun.”

“Sanırım bunun için sana minnettar olmalıyım” diye kabul etti kadın ve ekledi, “Şimdi git.”

Yavaş, Acılı Ölüm yardım isteyerek Fámorótì’ye döndü.

“Ona yalvarmama yardım edin” diye rica etti. “Aya’ba Qyatómi, bu görevi yerine getirmeden saraya dönersem başıma neler geleceğini biliyorsun.”

“Sana harcayacak merhametim yok” dedi ona. “Hiç terbiyen yok.”

“Beni öldürürler, Aya’ba Qyatómi, beni öldüreceklerini biliyorsun! Sana yalvarıyorum Aya’ba Qyatómi, prensesi görmeme izin ver.”

“Sabrımı zorlamaya başlıyorsun. Evimi terk et.”

Yavaş, Acılı Ölüm içini çekti.

“Bunu benden duymadın” dedi, sesi neredeyse bir fısıltıya dönüşmüştü. “Kábíyèsí, hükmü mutlak olsun, bu gece kızını onurlandırmayı uygun gördü.”

“Öyle mi?” dedi kadın soğuk bir sesle. “Kızımı nasıl onurlandırmayı uygun gördü?”

“Her zamanki gibi, Aya’ba Qyatómi: Onu çağırarak.”

Fámorótì şaşkınlıkla Aya’ba Qyatómi’ye baktı.

“Bunu bana bırakın” dedi kadın, Fámorótì’ye.

“Ey kralın hizmetkârı” dedi Yavaş, Acılı Ölüm’e. “Neden sıırıslıklamsın?”

“Yağmur yağıyor” diye cevap verdi adam, bu soruya şaşırırsın mı sinirlensin mi emin olamadı. “Yağmur yağdığını görüyorsun.”

“Dinle beni, kralımızın hizmetkârı” dedi kadın. “Saraydan ayrıldığında yağmur yağıyor muydu?”

“Hayır” dedi. “yağmur yağmıyordu. Ama avludan dışarı adımımı attığımda yüzüme güçlü bir rüzgâr çarptı. Gökyüzüne baktım ve yüksek bulut tepelerinin üzerinde, koyu perçemleri dalgalanan bir alev gördüm. Çakan şimşekler yerini gürleyen gök gürültüsüne bıraktı. Önümde, toprak çığlık sesleriyle sarsıldı. Rüzgâr, uçuşan tozlarla çarpıştı. Tozlar güreşçiler gibi kabarıp büküldüler. Fırtına hızla geldi. Korkunç bir canavar gibi kükreyen yağmur, bardaktan boşanırcasına yağmaya başladı. Korktum, Aya’ba Qyatómi. Korktuğumu söylemekten utanmıyorum. Şu an biz konuşurken, dışarıda, Aya’ba Qyatómi, kuyular ağzına kadar doldu, dereler taşı, vadiler suyla doldu, ağaçlar rüzgârla devrildi, çalılar yerle bir oldu. Koca bir yerleşkenin sel sularına kapılmış bir tekne gibi akıntıya kapılarak sürüklendiğini gördüm. Dünya bu gece korkunç bir yer, Aya’ba Qyatómi, dışarıda insanlar ölüyor.”

Aya’ba Qyatómi adamın sözünü bitirmesine izin verdikten sonra, “Karın ya da çocuğun var mı?” diye sordu.

“Yok” dediğinde acı çekiyor gibiydi.

“Güzel” dedi kadın. Adam neden karısı ya da çocuğu olmadığını anlatmaya başladı. Kadın onu durdurdu. “Aramızdaki mesele basit. Sen kelleni ve vücudunu bir arada tutmak istiyorsun. Bense kralı kızımdan uzak tutmak istiyorum.”

Kralın hizmetkârı kadının ayaklarına kapandı.

“Aya’ba Qyatómi” dedi, sesi korkudan titriyordu.

“Beni dinle” dedi kadın ona. “Ayağa kalk. Bana karşı kötü düşünceler beslemediğini söylüyorsun. Ben de sana kötülük dilemiyorum. Yapmamızı önerdiğim şey şu: Bu gece ya da fırtına dinene kadar burada kalacaksın. Seni kasabadan çı-

karıp, yerleşebileceğin başka bir yere götürteceğim, sana beş torba deniz kabuğu vereceğim, hayata yeniden başlayacaksın.”

“Ama Aya’ba Oyatómi! Kábíyèsí başıma ödöl koyacak.”

“Böyle bir şey yapmayacak” diye güvence verdi ona kadın. “Dışarıdaki büyük fırtına tarafından sürüklenmediğini nereden bilecek?”

“Pekâlâ, Aya’ba Oyatómi” dedi kralın hizmetkârı üzüntüyle, belli ki ikna olmamıştı. “Dediğin gibi yapacağım.”

“Sağ elini takip et” diye talimat verdi. “Hazinedarımız orada yaşıyor.”

“Biliyorum, Aya’ba Oyatómi.”

“Seni benim gönderdiğimi söyle.”

“Söyleyeceğim, Aya’ba Oyatómi” dedi. Birkaç adım attı, sonra arkasını döndü. “Aya’ba Oyatómi” dedi görgü kuralarını unutarak. “Torba mı dedin?”

“Evet.”

Düşünceli bir şekilde durakladı. “Deniz kabuğu mu dedin?”

“Evet.”

“Torba ve deniz kabuğu mu dedin?”

“Evet.”

“Beş tane mi dedin?”

“Evet.”

“Beş torba deniz kabuğu mu dedin?”

“Evet” dedi. “Ama, tabii, eğer yeterli değilse?”

“Yetmez mi?” Bu öneri karşısında şaşırmıştı. “Yeter de artar bile, Aya’ba Oyatómi. Yeter de artar bile.”

Dışarı çıkarken kendi kendine mırıldandığı duyuluyordu, “Zenginim. Zenginim. Tanrı seni korusun, Aya’ba Oyatómi.”

Bir dakika sonra geri döndü, kaybolmuş görünüyordu.

“Sağ elini takip et dedim” diye hatırlattı Aya’ba Oyatómi ona. “Sağ elin diğer tarafta. Kapıya doğru eğildi. “Máyòwá!” diye seslendi.

Máyòwá neredeyse hanımı son heceyi söylemeden önce kapının yanında bitiverdi.

“Kralın hizmetkârına hazinedarın evini göster” dedi Aya’ba Oyatómi ona.

“Hemen, Anne.” Máyòwá eğilerek selam verdi.

“Zenginim. Zenginim...” diye mırıldanmaya devam etti adam, Máyòwá onu götürürken. “Tanrı seni korusun, Aya’ba Oyatómi. Dünya harika bir yer.”

Aya’ba Oyatómi odadan süzülerek çıkarken Fámorótì’ye, “Haydi, geleceğin kralı” dedi. “Bu fırtına tanrıların bir hediyesi. Bize zaman kazandırıyor ama kaybedecek zamanımız yok. Boşa harcanan her an, Örombó’nun okluğuna eklenen bir ok demek.”

Fámorótì hızla onun peşinden gitti.

On Altı

Konuklar nefeslerini tuttu. Davulcular çalmayı bıraktı. Fámoróti alev alev yanan meşaleyi sapından tutup Oyíndámólá'ya uzatırken yağmur bile durmuş gibiydi.

“Al bu ateşi” dedi ona. “Seninle evleneceğim. Eğer biri itiraz ederse evlerini yak.”

Davulların keskin, vurmalı gürültüsü gecenin derinliklerine kadar duyuldu, ormanın yüksek ağaçları arasında çınladı, sanki gök gürültüsü tanrısı bizzat kendisi ülkenin üzerinde oturmuş, yüksek mevkiinden onayını bildiriyormuş gibi.

Oyíndámólá kargaşa dinene kadar bekledi.

Konuklara, “Diz çökenler iyi diz çöksünler” dedi. “Dışarıda oturanlar teşekkürlerimizi kabul etsinler. Bu gece bize katılamayanlar. paha biçilemez iyi dilekleriniz için size teşekkür ediyoruz. Fırtınaya göğüs geren siz büyüklerimize, bu günü onurlandırdığınız için teşekkür ederim.”

Meşaleyi bir genç kıza verdi, o da başka bir genç kıza verdi, meşale bir elden diğerine geçerek toplantıdaki herkesi dolaştı.

Oyındamólá, “Yumuşakça yerelmasını dövdüm ve kade-rin bekçisi Êşù’nun bizzat kendisine sundum” dedi. “Êşù yemeyi reddetti. Sonra ona sordum: ‘İçeride mi yoksa dışarıda mı kalacaksın?’ ”

“Dışarıda” diye yanıtladı konuklar.

“Ölüm beni bulmaya geldiğinde” dedi.

“Dışarıda Êşù ile karşılaşacak” diye koro halinde şakıdılar.

“Hastalık beni bulmaya geldiğinde”

“Dışarıda Êşù ile karşılaşacak.”

“Yoksulluk beni bulmaya geldiğinde”

“Dışarıda Êşù ile karşılaşacak.”

“Kötülük beni bulmaya geldiğinde”

“Dışarıda Êşù ile karşılaşacak.”

“Ya bir çocuk beni bulmaya gelirse?”

“Êşù onu odana getirecek.”

“Ya kahkaha beni bulmaya gelirse?”

“Êşù onu içeri alacak.”

“Peki ya iyi talih beni bulmaya gelirse?”

“Êşù ona kapını çalmasını söyleyecek.”

Davulcular onun dualarını tahta ve post üzerine yaptıkları yakarışlarla onayladılar.

“Evimden çıktığımda,” dedi, *gbèdu* ile rapsodi içinde oynayarak, “annem bana pazardan geçmememi söyledi. Dedim ki...”

“Ama neden?” diye sorarak ona katıldılar. “Borcun mu var? Balıkçıya borcun mu var?”

“Evden çıktığımda annem bana pazardan geçmememi söyledi. Dedim ki...”

“Ama neden?” diye sordular. “Borcun mu var? Tuzcuya borcun mu var?”

“Bazı insanlar beni pazara giden bir koyun gibi kocamın evine götürmek istedi. Ama annem özgür doğmuş bir çocuk

gibi sokaklardan götürülmemi söyledi. Siz yeryüzü insanları, anneme teşekkür etmeme yardım edin çünkü beni bir tanrıçayı kışkandıracak kadar zengin giysilerle donattı. Herkes anneme teşekkür etsin; dönüp bana hakaret edecek olanlardan elbise ödünç almama izin vermedi. Bana öyle zengin kıyafetler giydirdi ki, bir tanrıyı bile şaşırtabilirdim. Ve sen benim ebeveynimsin, Aya'ba Oyatómi. Beni artık görmediğinde unutacak mısın? Bir çocuğun kaç yaşında okluğuna olacağına karar veren sen değil misin? Bir çocuğun kaç yaşında oku olacağına karar veren sen değil misin? Başka bir eve taşınacak yaşta olduğuma karar veren sendin. Anne, beni orada yalnız bırakma. Sağıma bakıyorum, soluma bakıyorum, arkama bakıyorum, önüme bakıyorum ama diğer ebeveynimi göremiyorum, beni dünyaya getirenleri. Nasıl bir tanrı beni bu hastalıklı dünyada yarattı da annemi çürük bir yerelması gibi öldürdü? Nasıl bir *òrìṣà* beni bu vahşi dünyada yarattı da babam savaşta öldü? Eğer başım bana karşı değilse, kocamın evinde onlarla olmalıyım. Eğer başım bana karşı değilse, onlar benim aracılığımla dünyaya yeniden girmeliler. Bugün parlak bir eşarp takmış olan başım, eminim bana oğlan ve kız çocukları verecek. Halkım; anneler ve babalar: Bugün şanlı bir gün!”

Dışarıda gökyüzünde, gök gürültüsü tanrısının sert, derinden gelen kahkahasına dönüşen parlak ışığın kör edici şok dalgasında, bir şimşek yukarıdaki bulutlu cenneti ve aşağıdaki orman örtüsünün su basmış toprağını saran ateşli bir kemer oluşturdu.

Herkes hemfikirdi; bu, Şàngó'nun evliliği onayladığının bir işaretiydi.

On Yedi

Tam o anda, sarayda, şiddetli sağanak yağışın ardından Òrombó'ya o akşam üçüncü kez Yavaş, Acılı Ölüm'den hâlâ bir iz olmadığı bildirildi. Òrombó, kralın yeni gelinini karşılayabilmek için geceyi sarayda geçirmeye karar vermişti.

“Belki fırtınadandır...” diye fikir yürüttü kraliyet muhafızlarının şefi Kızıl, Kara Ölüm; bunun bir ihtimal olamayacağını çok iyi biliyordu. “Belki bir yerlere sığınmak için durmuştur.”

“Belki” dedi Òrombó, gözleri soğuktu ve kötülükle parlıyordu. “Ama bunu yapmaz. Bunu yapmaması gerektiğini biliyor. Ayrılırken onu dikkatle inceledim. Yarını görecekt kadar uzun yaşamak için yanıp tutuşan bir adama benziyordu.”

Davulcuların avlusunda, Kızıl, Kara Ölüm ve onun kraliyet muhafızlarının bir sığınak, ikinci bir ev olarak kullan-

dıkları evdeydiler. Kıdemli muhafızların her birinin Yavaş, Acılı Ölüm ve Kızıl, Kara Ölüm gibi ilginç bir lakabı vardı. Bu isimlendirme protokolünün mimarı Örombó'dan başkası değildi. Sık sık bu fikrin akşamdan kalma bir haldeyken aklına geldiğini söylerdi ama mütevazı davranıyordu. Aslında sarhoşluktan kendini kaybetmiş bir haldeyken aklına gelmişti; ilhamın geldiği sabah, bir önceki geceden beri içiyordu. İlham o kadar güçlü bir şekilde geldi ki kendinden geçti ve kendine geldiğinde tüm akşamdan kalmaların en büyüğünden mustarip olduğu doğrudu ama fikir ona çok daha önce, akşamdan kalmalığından önce gelmişti.

Muhafızlar yeni isimlerinden nefret ediyorlardı; halkın onlarla alay etmesinden başka bir şey elde etmemişlerdi ve halk onlara lakaplarının saçma versiyonlarıyla hitap ediyordu; Tamamen, Anlamsız Ölüm ve Aptal, İşe Yaramaz Ölüm gibi. Öte yandan, kral bu isim verme olayını o kadar sevdi ki Örombó'yu yeni uydurulmuş bir reislik unvanıyla ödüllendirdi. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, Örombó icadıyla büyük gurur duyuyordu. Muhafızları yeni isimleriyle çağırmak için her fırsatı değerlendiriyordu; hiçbir bahane yetersiz değildi. Ama bu gece, mantıklı bir nedeni vardı: devlet güvenliği.

“Hızlı, Şiddetli Ölüm, savaşçı!” diye bağırdı.

Hızlı, Şiddetli Ölüm gözlerini ovuşturarak dışarı çıktı.

“Sinsi, Ani Ölüm, savaşçı!”

Sinsi, Ani Ölüm gözlerini ovuşturarak dışarı çıktı.

“Vahşi, Acımasız Ölüm, savaşçı!”

Vahşi, Acımasız Ölüm gözlerini ovuşturarak dışarı çıktı.

“Mavi, Uyuşturan Ölüm, savaşçı!”

Mavi, Uyuşturan Ölüm'den hiçbir iz yoktu.

“Mavi, Uyuşturan Ölüm, savaşçı!”

“Mavi, Uyuşturan Ölüm bugün hasta olduğu için gelmedi, Olóyè Örombó” dedi Kızıl, Kara Ölüm.

“Sanırım ateş yüzünden yorgan döşek yatıyor” dedi Vahşi, Acımasız Ölüm.

Òrombó bu kıdemli muhafızlarla birlikte saraydan ayrıldı, yanlarında elli ölümlü daha vardı ki bunların ölümün herhangi bir biçimiyle isimlendirilmemeleri, ne kadar önemsiz olduklarını gösteriyordu.

On Sekiz

Òrombó, basit bir hareketle, hançerini baş davulcunun *gbèdu*'suna saplayarak eğlenceyi durdurdu.

Düğüne yüzünde ıslıl ıslıl ama son derece ürpertici bir gülümsemeyle gelmişti. Bu, uzun yıllar boyunca geliştirdiği ve deneme yanılma yoluyla tamamen panik yaratmak için silah gibi kullandığı bir gülümsemeydi.

“Görüyorum ki müjdeli haberden önce kutlama yapmaya başlamışsınız bile” diyerek topluluğa gülümsemesini tüm ihtişamıyla gösterdi. Etkisi anında görüldü. Kasvet umutsuzluğa, umutsuzluk da odadaki herkesin yüzünde kötü bir şey olacakmış hissine dönüştü.

Òrombó elini uzattı. Bir hademenin titreyen elleri altın işlemeli bir *gèlè* verdi ona.

Òrombó geline doğru yürüdü ve başörtüsünü nazikçe omuzlarına sardı. Gelin örtüyü omzundan attı. Fámoróti'nin

eli hemen kılıcına davrandı. Fúyẹ elini uzattı ve efendisinin elini durdurdu.

Aya’ba Oyatómi bir adım öne çıkarak çaktırmadan öfkeli damat ile alaycı saray mensubunun arasına girdi.

“Sizi tebrik ederim Prenses Oyíndámólá” dedi Òrombó, “Kábíyèsí’nin yüz elli sekizinci eşi olarak taç giyme töreniniz için. Yalan söyledim. Aslına bakarsanız, Kábíyèsí’nin yüz elli yedinci eşi olmanın sevincini yaşayacaksınız. Daha geçen gün bir kızımız ailesinin adını lekeledi; babasının, yani benim vakanüvisim Ládẹjọ’nun saflığını ilan etmesine izin verdi hamile olduğu halde. Babasının en yakın arkadaşı olarak, kızını mahveden o fukarayla uğraşma görevi de bana düştü. Yalan söyledim. Hepinizin bildiği gibi Ládẹjọ, güpegündüz karşlarına çıkıp yüzlerine tokat atsa bile sağduyu nedir bilemeyecek kadın ve erkeklerin soyundan geliyor. Bu yüzden Ládẹjọ’nun, kızı kendisini kirleten bu genç adamdan hoşlandığı için onunla evlenmesine izin vereceği gibi tuhaf bir fikre kapıldığını duyduğumda hiç şaşırmadım. Ègbá’da böyle şeylerin yapıldığını duydum. Bizim burada olmaz. Bu bize ters. Barbarca bir şey. Böyle şeyler yapmak isteyenler Ègbá’ya gitsin. Tàmèdò’nun yanlış kararını bizzat Ládẹjọ’dan duyduğumda, yeni damadıyla tanışmak için onu ziyaret edeceğimi söyledim. Bence bunu söylediğimde ne demek istediğimi çok iyi anladı.” Bunu söylerken *kẹmbe*’sinden sarkan hançerine dokundu “ve ertesi sabah onu ziyarete gittim. Yerleşkesine gittiğimde ne buldum biliyor musunuz? Orayı terk edilmiş buldum. Ne Ládẹjọ’dan bir iz vardı, ne kızından ne damadından ne de ailesinin herhangi bir ferdinden, hatta hayvanlarından bile iz yoktu. Vakanüvisime ne olduğunu sormak için komşusunun evine gittim. Komşusu, dün gece kasabadan ayrıldıklarını, karısının memleketi olan Ègbá’daki akrabalarının yanına gittiklerini söyledi.” Òrombónun tombul yüzü genişleyip şişti ve boyunsuz gırtlakından bir kahkaha yükseldi. “Kültürümüze saygısızlık etmek isteyen herkes Ládẹjọ’yu takip edip Ègbá’ya taşınsın.”

Kalabalığın üzerine buz gibi bir sessizlik çöktü.

“Evime hoş geldiniz” dedi Aya’ba Oyatómi saray mensubuna. “Rahatınıza bakın. Palmiye şarabımız var. Ogürö var. Gördüğünüz gibi, harikulade neşeli bir olayı kutluyoruz: prensimiz ve prensesinin bu kutsal izdivaçta bir araya gelmesini. Kábíyèsí’yi davet etmek aklımıza geldi. Sizi de davet etmeyi düşündük. Ama fırtına ve gençlerin sabırsızlığı yüzünden, onları kim suçlayabilir ki, bunu yapamadık. Gördüğünüz gibi, buradaki herkes de tanıklık edebilir, onlar artık karı koca oldular.”

“Daha ileri gitmeden seni durdurayım” dedi Örombó. “Birbirlerinin erkeği ve kadını olabilirler ama onlar karı koca değil. Bu kasabada kralın izni olmadan hiçbir erkek bir kadını karısı olarak alamaz. Bu, ülkenin kanunu; atalarımızdan bize kaldı.”

“Bu bir yalan, Olóyè Örombó. Yalan olduğunu biliyorsun.”

“Yalan söylemek benim doğamda var, Aya’ba Oyatómi. Görevimin bir parçası. Ama unutma ki ben kral adına yalan söylerim. Kral yalan söylemez. Kral yalan söyleyemez. Kralın yalan söylemesi teolojik olarak imkânsızdır. Bu nedenle, kralın özel elçisi ya da istersen kralın baş yalancısı sıfatıyla ve yukarıda belirtilen nedenlerle, vesaire, vesaire bu evliliği gayrimeşru ve geçersiz ilan ediyorum.”

“Ama yapamazsın!” diye bağırdı Oyındámólá.

“Ah, evet yapabilirim, sevgili prensesim. İzleyin, ben bir büyücüyum. İyi bir günde, yarının bugünden sonra geleceğini bile tahmin edebilirim. Genellikle haklı çıkarım. Hazır olduğunuzda, kralın yatak odası görkemli varlığını bekliyor.”

“Onu öldüreceğim!” dedi Fámoróti. “Onu öldüreceğim!”

Birkaç adam onu zar zor zapt etti.

“Sen bir savaşçısın, Akogun Fámoróti” dedi Örombó. “Öldürmek senin doğanda var. Seni anlıyorum. Ama ben kralın kölesiyim ve sorun da burada ya; Kábíyèsí aksini

emretmedikçe kellem ve bedenim bir arada kalacak. Korkarım bu konuda yapabileceğim bir şey yok. Bu ülkenin kanunu böyle.”

“Seni buraya gönderen krala söyle” dedi Aya’ba Oyatómi ona, “gökyüzü bir kez daha yıldızlarla aydınlanacak. Ona yakında böyle bir gecede milyonlarca ateş böceğinin görüleceğini ve ayın parlak hilalinin Tanrı tarafından bizi gözlemesi için gönderileceğini söyle.”

Ona güneşin, sellerin ıslattığı topraklarda yayılacağını söyle.

Ona, tarlaların artık acı çekmeyeceğini ve şimdi boğulmakta olan ekinlerin yeniden hayata döneceğini söyle.

Ona yerden sis kayalarının yükseleceğini ve birçok eve dolan ve birçok can alan suların güneş tarafından toplanıp gökyüzüne geri döküleceğini söyle.

Söyle ona, selden kurtulan canlılar arasında süt anneleri olacak. Seni buraya gönderen krala, duanın Tanrı’nın bir lütfu olduğunu ve kralın da Tanrı gibi şu gerçeği bilmesi gerektiğini söyle; hayat, güçlülere de zayıflara da aynı şekilde vuran bir kırbaştır. Ona hayatın bir yolculuk olduğunu söyle. Ve bir orman ne kadar büyük olursa olsun, ucunda bir kasaba vardır. Kasaba yoksa, deniz vardır. Deniz yoksa çöl vardır. Ve o çöl ne kadar büyük olursa olsun, ucunda bir kasaba vardır.”

“Sinirlenmene bayılıyorum, Aya’ba Oyatómi, o kadar kültürlü saçmalıyorsun ki...” dedi Örombó, gülmekten sarılarak. Nefes almak için durdu. “Çok yazık, benim karım değilsin. Güçlü bir fırtınaya benzer sperm hücumlarıyla bu saçmalıkları kafandan silerdim.”

Aya’ba Oyatómi ona acıyarak gülümsedi. “Nefes nefese kaldın” diye gözlemledi. “Ve parmağını bile kıpırdatmadın.”

Kalabalık gülüştü. Örombó da kendine gülerek onlara katıldı.

“Orişá’m susamış,” dedi onlara, eli kayıtsızca hançerine uzanırken. “Üç koca gündür bir damla bile içmedi.”

Sözleri kalabalığa karışırken kahkahalar yavaş yavaş kesildi.

Aya'ba Qyátómi sessizce Fámoróti ve kızıyla görüştü.

Örombó kulaklarını dikti. “Benim hakkımda konuşuyorsun, Aya'ba Qyátómi. Biri benim hakkımda konuştuğunda bunu hemen anlarım. Benim hakkımda ne söylüyorsun, Aya'ba Qyátómi?”

“Akogun'a senin seçkin bir sırtlan soyundan geldiğini söylüyordum” diye cevap verdi kadın. Örombónun pis gülümsemesini görmezden gelerek Fámoróti'ye yaklaştı ve sessizce, “Yüzündeki o sırtışı silmek için can atıyorum ama şimdi sırası değil. Şimdilik gelininizin onlarla gitmesine izin verin. Saraydan getirdiği adamları tanıyorum. Hepsi de dürüst adamlardır. Ondan ne kadar nefret ettiklerini biliyorum ama bu gece kralın buyruğunu yerine getiriyorlar. Yarın sabah meydanda söyleyeceklerinizi duyduklarında sizin tarafınıza geçecekler. Siz konuştuktan sonra tüm kasaba, hepimiz sarayı ziyaret edeceğiz. Ve işte o zaman muzaffer olacaksınız. Ve size söz veriyorum lordum, muzaffer olacaksınız.” Adamın omzunu okşadı ve sonra sesini yükselterek, “Onlarla git kızım” dedi. “Kral kızgınlık dönemine girmiş, kısırlaştırılmış bir köpek. Kızgınlık dönemindeki köpeklerden özür dilemeliyim. O iktidarsız. Ondan korkmanı gerektirecek bir şey yok.”

“Kral kraldır, Aya'ba Qyátómi” dedi Örombó, parmağını sallayarak. “Bunu bir daha söylersen sana çok kızacağım.”

“Kralın kuşunun kalkmadığını söyledim. Bu da başka bir teolojik imkânsızlık mı?”

“Teolojiyi karıştırma” dedi Örombó. “Kral tam donanımlı.”

Sonra kendine bir tas palmiye şarabı doldurdu ve boğazından aşağı boşalttı.

“Gerçekten çok iyi” dedi. İkinci kere tasını doldurdu. “Bu uzun zamandır tattığım en iyi palmiye şarabı, Aya'ba Qyátómi. Oğlum gelecek ay ikinci karısını alacak. Palmiye-

cini bu kutlama için ödünç isteyeceğim.” Takdirle geçirdi ve dudaklarındaki köpüğü elinin tersiyle sildi. Sonra Oyíndámólá’ya döndü. “Önden buyurun, saygıdeğer kraliçemiz. Damadınız sizi sarayda sabırsızlıkla bekliyor. Bizi mazur görün, yurttaşlarım, iyi insanlar. İş bizi bekler. Ziyafet devam etsin, kral adına yiyip için.”

Ardından, kocasının kollarından çekilip alınırken teselsiz bir şekilde feryat figan ağlayan gelinle birlikte, Òrombó düğünden hışımla çıktı.

On Dokuz

Kraliyet banyosu, bir dizi meşale taşıyıcı tarafından havada tutulan palmiye yağı lambalarıyla aydınlatılıyordu. Kábíyèsí küvetteydi, testislerine kadar soyunmuştu; nemli, biber kırmızısı gözlerinde çılgınca bir parıltı vardı. Meşalelerden gelen ışık, Majestelerinin bilincine neredeyse hiç ulaşmıyordu ve Kábíyèsí, büzüşmüş, kuru muz yapraklarına benzeyen kalçalarını keseleyen, üzerine kabak kabak ılık su döken, banyosuyla ilgilenen bir düzine harem ağasının varlığından tamamen habersiz görünüyordu.

Kábíyèsí'nin tahttaki en büyük başarısı, genlerinin dizginlenemez bir şekilde çoğalmasıydı. Döllediği çocukların sayısını unutmuştu, tıpkı kraliyet eşlerinin odasında barındırdığı kızların sayısını uzun zaman önce unuttuğu gibi.

Şimdi Majestelerinin önünde diz çöken ve kral henüz bilmede de haremine yeni katılan genç kız korkuyla bekliyordu.

“Atalarımız der ki, bir ağacın gövdesini sallayan kişi sadece kendini sallamayı başarır.”

Konuşurken Oyındamólá'nın sesi titriyordu.

Portekiz içkileri ve şehirdeki en iyi *ôgûrô* ile tam anlamıyla demlenmiş olan Majesteleri, genç kıza yarım yamalak baktı; önünde diz çöken bu güzel, sevimli, muhteşem, güzel, sevimli, muhteşem, güzel, muhteşem, sevimli şeyin kim olduğunu ve neden ağladığını merak etti.

Gözlerini kırptırdı ve birden farkına vardı; bu kız onun ilahi kraliyet varlığının huzurundaydı, ki açıkça öyleydi, bunun tek bir anlamı olabilirdi. O, gerçekten de çok şanslı bir kızdı! Ne de olsa bir genç kızın kraliyet odasında yemek yeme ayrıcalığına sahip olması hiç de sıradan bir başarı değildi.

Majesteleri sırtına masaj yapan elleri silkti ve ayna-harem ağasından bir ayna aldı. Bir tezahür ona baktı. Umutsuzca ve kesinlikle cüretkâr bir şekilde bu bakışlara karşılık verdi.

“Bir gözün kör, bir kulağın sağır ve yakışıklılığını kaybediyorsun” diye alay etti tezahürle, bunun kendisi olmadığı çok belliydi ve iktidara karşı gerçeği söylediği için kendisiyle gurur duydu. “Ama” diye sertçe ekledi, “sen kralsın. Ve bunu asla unutmamalısın.” Ve kendinden şüphe duyduğu her halinden belli olan bir hükümdara verdiği bu altın öğütten sonra aynayı yere çaldı, ayna paramparça oldu.

Hizmetliler ortalığı temizlemek için koşuştururken, tezahür parçalanmış aynadan çıkıp hükümdarın sol burun deliğinden içeriye, hükümdarın küvetteki delilik dolu bedene sızdı; son derece ayık olan tezahürün aksine, hükümdar göz bebeklerine kadar sarhoştı. İçine girdiği sarhoş beden kadar sarhoş olan tezahürle birlikte, Majesteleri artık bir yerine iki sarhoş bedene sahipti ve kral, hizmetlilerden bir ayna daha aldı.

Aynayı burnunun dibinde tuttu ve kendisine huysuzca bakan harap olmuş, içtikleri cinle kafayı bulan yüzleri inceledi. “Siz kralsınız!” diye bağırdı ona kaşlarını çatarak bakan

huysuz yaşı köpeklere, netleşip bulanıklaşan iki yüz vardı. “Bunu asla unutmamalısınız.”

Majesteleri ve alter egosu aynayı fırlatıp, tezahür Majestelerinin sağ burun deliğinden çıkarak aynayı takip ettiğinde görevliler bu kez hazırlıklıydı.

Kralı gerçekten hayrete düşürecek şekilde konuğu hâlâ ağlıyordu.

“Size karşı koymuyorum kralım” diye ağlıyordu. “Ayò’nun tohumları itilip kakılmaktan şikâyet etmez.”

“Neden ağlıyorsun, benim güzel kızım? O neden ağlıyor? Sus. Bırak kız kendi adına konuşsun.”

“Kábíyèsí, bize senin geceleri çocukların üzerine düşen olgun bir Hindistan cevizi gibi olduğunuz öğretildi” diye yanıtladı Oyíndàmólá.

Kábíyèsí iç çekti. Bu son derece içten bir iç çekişti, merhametinin tüm derinliğini gösteren bir iç çekiş. Zavallı, zavallı şey. Şimdi zavallı şeyi anlıyordu.

“Kötü bir sonla karşılaşmayacaksın” diye güvence verdi ona. “Aklından sil bunu. Hemen gözyaşlarını sil, güzel kız.”

Ama genç kız bu düşünceyi silemeyeceğini biliyordu. Bu düşünceyi silmek aptallık olurdu.

“Eğer bir adam size selam verirse sorun çıkar” dedi. “Eğer bir adam size selam vermeyi unutursa, sorun çıkar.”

“Bu oldukça doğru.” Majesteleri bilgece başını salladı. “Gerçekten de çok doğru.”

Genç kız farkında olmadan hükümdarın içinde baş döndürücü bir özsaygı uyandırmıştı.

“Sağ tarafta savaşırken” dedi, “bir sonraki savaşı sol tarafla yapıyorsunuz.”

“Bu doğru” diye haykırdı Majesteleri. “Çok doğru. Oldukça korkutucu olabiliriz. Ama sana karşı değil, güzel kız, sana karşı değil. Sana karşı nazik olacağız.”

“Düşmanlarınızı leopar gibi nazikçe öldürüyorsunuz” dedi Oyíndàmólá. “Leopar avını öldürdüğünde kuyruğunu nazikçe yere indirir. Bana gülümsemeyin Kábíyèsí, gülümsemeniz beni korkutuyor.”

Yaşlı hükümdar kahkahalarla güldü.

“Bu kadar yeter” dedi. “O güzel elbiseyi çıkar da bize katıl.”

“Size söylemem gereken bir şey var, Kábíyèsí” dedi Oyíndámólá.

“Evet?” diye cevap verdi kral.

“Ben evliyim.”

Gözlerindeki sis perdesi hızla kalktı. Her şeyi bir anda hatırladı. Şimdi onun kim olduğunu hatırlıyordu.

“Ben de öyle” diye hırladı. “Bana hayır demeyi sevdiğin söylendi” diye kıkırdadı. “Öte yandan ben, ‘hayır’ kelimesine karşı her zaman sağır olmuşumdur. Bu doğuştan gelen bir hastalık. ‘Hayır’ kulağıma her zaman ‘evet’ gibi geliyor. ‘Hayır’ı alıp ‘evet’e çeviririm. Gel, güzel kız, yaşlı bir adama o olgun, nefis memelerini çok görme.”

Yaşlı adam bir işaret verdiyse de Oyíndámólá bunu görmedi; kendini bir anda havada, bacakları boşlukta çırpınırken, güçlü ellerin demir pençesinde hükümdarın kollarına bırakılırken buldu.

“Bunu kocanın hayatını kurtarmak için bir fedakârlık olarak gör” diye mırıldandı; kireçli, titrek elleriyle kızın giysilerini dumanı tüten, nefis bir *moimoi* diliminin yaprakları gibi soyuyordu. “Bu gece senin oyuncağın o” diye öğütledi, kızın elini bacaklarının arasına koyarken.

“Rahatsız edilmek istemiyor sanırım” dedi kız.

“Sadece biraz kestiriyor” diye rahatlattı onu kral. “Sadece kısa bir şekerleme. Belki küsmüştür. Bakalım ona iyi akşamlar dediğinde ne olacak.”

Kızın başını bacaklarının arasına soktu. Kız nefes almak için başını kaldıramadan saniyelerce orada kaldı. Sonra Majesteleri onu bir kez daha aşağı bastırdı. Kız boğulmaya, nefesi kesilmeye başladı. Göz ucuyla yerde duran bir şey gördü ve ona uzandı; o şey elini kesti.

Elini suya soktu. Harem ağalarının nefesi kesildi. Kábíyèsí’nin yüzündeki kan çekildi. Ayağa kalkmaya, uzaklaşmaya çalıştı ama bacakları ona ihanet etti.

“Cadıyı asın!” diye bağırdı kral. “Asın onu.”

Baş harem ağasının titreyen ellerinde garip ama bir yerden tanıdık gelen bir şey fark etti. Harem ağasının yerden aldığı bu şey kanla kaplıydı.

“O da ne?” diye homurdandı kral.

Majesteleri harem ağasının donuk bakışlarını takip ederek bacaklarının arasına baktı ve bayıldı.

Yirmi

Her yıl yağmurlardan hemen önce, Sahra Çölü'nün güney sınırlarındaki ünlü pazar şehri Kano'dan bir tüccar, Òşogùn şehir merkezine gelip tezgahını açardı. Köleleri ve hizmetkârları tarafından Şeyh olarak anılan bu adam, Yorùbá ülkesinde yaptığı küçük gezilerde kendisini ve mallarını haydutlardan ve diğer fırsatçı yolculardan koruyan bir grup paralı askerden oluşan kendi özel ordusuyla seyahat ederdi.

Kimse Şeyh'in adının bir unvan mı yoksa gerçek adı mı olduğunu bilmiyordu. Umurlarında da değildi. Şeyh bir Arap idi ve beyaz olduğu için herkes ona *Òyìnbó* diyordu; bu, seyahat tutkusuyla ara sıra bu topraklara gelen Avrupalı beyaz kabile üyelerine verilen addı.

Şeyh'in işi, tabakhanelerinin dünyanın en iyisi olduğuna yemin ettiği Kano'dan getirdiği kaliteli Fas derisi üzerineydi. Kaliteli keçi derisini, Sahel'deki köle pazarlarına götürmek için aldığı genç oğlanlar ve kızlar karşılığında satıyordu.

Pazarda onları iyi bir kârla, deve filolarıyla Sahra'nın kum okyanusuna yelken açan Arap tüccarlara satıyordu; oradan Arabistan'a giderlerdi, kızlar çocuk doğurmak üzere cariyeliğe ve köleliğe, erkekler ise hadım edilerek, ki bu kâfir bir kölenin efendisinin eşlerinin ve kızlarının namusunu kirletmesini önlemek için gerekliydi, köleliğe mahkûm edilirdi.

Örombó, Öşogun'da Şeyh ve onun gibilerle ticaret yapmasına izin verilen tek tüccardı; bir keresinde *öyimbó* arkadaşına ballı *shayi* içerken kraldan bu imtiyazı nasıl aldığını açıklamıştı. “Bunu tek bir şeye bağlıyorum: sadakat” dedi, rom olmasını dilediği çayı yudumlarken. “Majesteleri, kraliyetin köle tedarikini idare etmem için bana özel bir izin vererek sonsuz sadakatimi ödüllendirdi. Yani kral adına satıyorum onları: Tüm işi ben yapıyorum, gelirin yüzde seksenini o alıyor. Neden almasın ki, *Öyimbó*? Bu bağlamda, ben de onun kölesiyim ve herkes böyle mutlu. Tabii köleler hariç. *Shayi* harika olmuş.”

Kraliyetin köle ihtiyacını karşılayanın geleneksel yöntemi, düşmanların üzerine haklı bir öfkeyle saldırmak, şehirlerini kuşatmak ve onları aç bırakarak boyun eğdirmektir. Ama bunlar ahir zamanlardı. Kral komutanını böyle bir göreve en son gönderdiğinde, komutan görevini yerine getirmiş ama ganimetle birlikte yurda dönmek yerine Dahomi Krallığı'ndaki Abomey'e, sahile doğru yola çıkmış ve bir daha kendisinden haber alınamamıştı. Bu birkaç yıl önceydi, Öşogun bir daha yağma için savaşa gitmedi.

Ama bu Arap, ona satılabilir mal sağlayamasa da Öşogun'a gelmekten vazgeçmedi. Kasabayı bu kâfir imparatorlukta güvenli bir sığınak olarak görüyordu; hainlikle dolup taşan ve tehditlerle kaynayan bir yağmur ormanının kalbinde bir vahaydı sanki burası. Yorubá ülkesinin bu köşesine ne zaman gelse kök salardı; komşu kasaba ve köylere gidip bin bir zahmetle mal aradığı uzun aylar boyunca, kervansaraydan yola çıkar ve sonra yine buraya dönerdi. Ev sahiplerinin misafirperverliklerine karşılık Şeyh onlara yüklü bir ödeme

yapardı, elbette her zaman şehirdeki son gününde, yurdu Kano'ya doğru zorlu yolculuğuna çıkmadan hemen önce.

Şeyh, Òşogùn'daki son seyahatinin son gecesinde erkenden yatmış ve fırtınanın en şiddetli anlarında uyumuştı. Seferleri sırasında edindiği yaklaşık elli kölenin bulunduğu çadırılı barakanın hemen yanındaki yüksek tavanlı çadırında derin bir uykudaydı ki rüyasında tanıdık bir sesin onunla konuştuğunu duydu.

“Òyìnbó” dedi ses. “Cezanı buna çevirmeye karar verdiğim için kendini şanslı say.”

Rüyasında konuşan kişiyi göremiyordu ama bu ses aşikardı; onu hemen tanıdı. Bu, kötü niyetle mırıldanan Òrombónun sesiydi.

Bunun bir rüya olduğunu bilmesine rağmen telaşlanan Şeyh kör bir panikle uyandı. Bunun bir rüya falan olmadığını, Òrombónun gerçekten çadırının dışında biriyle konuştuğunu fark ettiğinde panik yerini kötü bir ruh haline bıraktı.

Şeyh pijamalarını giydi ve fenerini yaktı. Çadırdan dışarı adımını attığında, yatak odasının önünde tüfekleri ve tabancalarıyla bekleyen muhafızlar peşinden koştu.

Òrombóyu dışarıda, her zamanki kraliyet muhafızlarıyla çevrili, oldukça yara bere içinde görünen genç bir kızla konuşurken buldu.

“Bu kadar şefkatli olabileceğimi bilmiyordun, değil mi?” diyordu Òrombó ona. “Ben böyle bir adamım işte. Dışardan bakınca sert ama içten içe fısıltılı bir iç çekiş kadar yumuşak.”

Òrombó, Şeyh'e dönüp “Òyìnbó!” dedi. Başka bir söz söylemeden kızıdan uzaklaştı ve beyaz adamın aç gözleriyle kızı soymasını memnuniyetle izledi.

Şeyh, kızı görür görmez onun Agadez'deki açık artırma da bir servet edeceğini anlamıştı. Yorúbá ülkesine yıllardır geliyordu ama bu kadar güzel bir canlı görmemişti ve herkesi de görmüşlüğü vardı; bu yüzden ilgisiz bir tavırla Òrombó'ya dönerek, “Uykumu bu yüzden mi böldün?” dedi.

Söylediği her kelimeyle nabız gibi atan ve cılız boynundan fırlamaya hazır görünen çıkık âdemelması sahte soğukkanlılığını baltalıyordu.

Bu tam da Òrombónun beklediği tepkiydi. Şeyh'in takdirden ağzının suyunun aktığını gösteriyordu. Ama Şeyh'in kayıtsızlık oyununa ayak uydurdu.

“İtiraf etmeliyim ki o, zamanla sevilen türden” dedi kararında mahcup bir tonda. “Onu hemen getirmek zorundaydım. Kral öldürülmesini istedi. Ve sen de sabah erkenden gideceksin.”

“Kaç para?”

“Terliyorsun dostum” diye kurnazca gözlemledi Òrombó. “Yağmur yüzünden mi? Senin hatırın için her zamanki fiyattan yapacağım.”

Şeyh, kız için her zamankinden dört kat fazla ödemeye hazırdı. Bu yüzden, Òrombónun da tahmin ettiği gibi, “Söz konusu bile olamaz” dedi.

“Yüzde beş indirim yaparım” dedi Òrombó.

“Her yeri şişmiş.”

“Kral onu asmamızı söyledi. ‘O bir cadı, cadıyı asın.’ Tam olarak böyle söyledi. Çocuklar da biraz heyecanlanıp onu biraz hırpalamışlar” diye açıkladı Òrombó, sesine bolca pişmanlık katarak. “Tabii ki hemen durdurdum. Kendi kendime dedim ki ne olur ne olmaz. Belki canım dostum Òyınbó... Falan filan işte.”

“Zar zor yürüyor.”

“Yüzde on indirim. Yapabileceğimin en iyisi bu.” Yapabileceğinin en iyisi olmak bir yana, bunun yalnızca başlangıç noktası olduğu çıktı.

“Yarı ölü gibi duruyor” diye gözlemledi Arap.

“Yirmiye kabul ederim,” diye teklif verdi Òrombó. “Bu benim için küçük bir servet kaybı. Ama dostlar arasında küçük bir servet nedir ki? Yüzde yirmi indirim.”

“Ve beş. Yirmi beş.”

“Anlaştık” dedi Òrombó. Malını bir uzmanın gururlu ve titiz bakışlarıyla inceledi. Şeyh’in bir sonraki sorusunun önünü keserek, “O saf” dedi. “Taze, saf ve lekesiz; tam da senin sevdiğin gibi, Òyìnbó. Kendin bak. Önünde duran bu muhteşem şeyin benzerini hiç gördün mü? Ben bile baştan çıktım, itiraf edeyim. Evet. Fena halde baştan çıktım. Nasıl baştan çıkmayayım ki, Òyìnbó, böylesine tarifsiz bir mü-kemmellikle baş başa kalmışken? Sadece erkek olmayan bir adam bu güzelliği görür ve baştan çıkmaz. Baştan çıktım ama kendi kendime hayır, hayır, hayır dedim. Üç kez, dostum; üç kez hayır dedim. Dedim ki, belki canım dostum, Òyìnbó, falan filan. Ne demek istediğimi anladın. Kaba konuşmayı reddediyorum. Yakışmaz. Kola cevizi?”

Bir kola cevizini ikiye böldü, yarısını Şeyh’in eline tutuşturdu, diğer yarısına dişlerini geçirdi.

“O büyüleyici bir istikamet ve ben o kıyıları gitmeyi çok istedim” diye itiraf etti kola cevizini dişlerinin arasında çatırtıdattırken. “Ama kendi kendime dedim ki, belki canım dostum, Òyìnbó, falan filan. Bu yüzden kendi kendime oralara gitmemelisin dedim.”

Şeyh artık dostunu dinlemiyordu. Gözleri sadece yeni aldığı şeyi görüyordu. İlahi bir ilham bekler gibi gökyüzüne baktı, sonra gözlerini kapattı; gözlerini tekrar açtığında du-asının kabul edildiği belliydi. “Zainab” dedi.

“Sàìnbù?” Òrombó bir an şaşaladı. Sonra gözleri parladı. “Elbette” dedi. “Anlıyorum. Sàìnbù.”

“Zainab.”

Oyíndàmólá’ya döndü ve “Sensin bu. Sàìnbù sensin” dedi. “Bu çok güzel bir isim, Òyìnbó. Sàìnbù ne anlama geliyor?”

Şeyh Awúsá dilinde cevap verdi. “Güzel kokulu çiçek demek,” dedi.

“Güzel kokulu çiçek...” diye tekrarladı Òrombó, açıkça etkilenmişti. Oyíndàmólá’ya döndü ve ona “Kokulu yaprak, anlamına geliyor” dedi.

Oyíndàmólá sessizdi. Artık ağlamıyordu.

“Bu senden hoşlandığı anlamına geliyor” diye açıkladı Òrombó. “Beyazlar kokulu yapraklara kafayı takmışlar. Ahlaksızlıkları sınır tanımıyor.”

“Kralın emrini yerine getir” dedi Oyíndámólá. “Öldür beni.”

Òrombó Şeyh’e döndü, “Kábíyèsí bu gece korkunç bir kaza geçirdi. En iyi otacılarımız onunla ilgileniyor ama gidişat pek iyi görünmüyor. Eğer ölürse, ki öleceğini söylemekten üzüntü duyuyorum, taht isimli o sevimli küçük ödül için ilk sırada olmak niyetindeyim. Bunu mümkün olduğunca sorunsuz bir şekilde yapmak için, istenmeyen bir unsur ve tüm yandaşlarını, karısı olarak almak istediği bu narin ve güzel genç kızla kötü emellerini gerçekleştiremediği için hiçbir kötülükten geri durmayacak olan tehlikeli bir karakteri yakalamak niyetindeyim” dedi.

“Ne demek istediğini tam anlayamadım” dedi Şeyh.

“Demek istediğim, Òyìnbó, bu kızın geldiği yerde onun gibilerden çok var. Demek istediğim, Òyìnbó, hepsini bedava alabilirsin. Onlar benim sana hediyem. Hatta, Sàìnóbù için yüzde yirmi beş indirim mi demiştik? Bu teklifi reddediyorum. Sanki bir hakaretmiş gibi reddediyorum. Bana ya da sana değil, ebedi dostluğumuzun kutsallığına edilen bir hakaret. Şu andan itibaren, senin paran buralarda geçmez. Evet, Òyìnbó, Sàìnóbù tamamen senin ve senden tek bir deniz kabuğu bile kabul etmeyeceğim, tek bir *kobo* bile. Senden tek istediğim, bir iki yeniyetmeyi dize getirmeme yardım etmen. Sen benim sırtımı kaşı, ben de seninkini kaşıyayım; ben böyle bir adamım.”

Oyíndámólá, “Şingirdayan atlı, kavgalarını mızrakla çözen hızlı yolcu...” diye mırıldandı. “Düşmanın peşine düştüğünde yol tozla kaplanır.”

“Ne diyor?” diye sordu Şeyh.

“Ona aldırma” diye cevap verdi Òrombó. “Şopóná’ya dua ediyor.”

Şeyh geri sıçradı. “Vebalı mı?”

“Hadi ama, Òyìnbó” diye tersledi Òrombó. “Çiçek hastalığı olsa onu yanımda tutar mıyım? Vebalı değil. Sadece onun gibi bir şeyin canını alması için dua ediyor.”

Òrombó, Arap’ın yüzündeki utanç ifadesini fark etti ve ona durumu kurtarması için biraz zaman vermenin iyi olacağını düşündü.

“Neden adamlarınla benim küçük teklifimi konuşmak için içeriye çekilmiyorsunuz? Ben de Sàinóbù ile konuşayım.”

“Burada bekle” diye bağırdı Arap ve çadırına girdi.

“Kum bulutu içinde şingirdayan atlı” diye şarkı söyledi Oyíndàmólá. “Kurtar beni, ey atlı, ailemi de kurtar. Ama yükümü taşıman gerekiyorsa, atlı. Eğer gitme zamanım geldiyse, atlı. Evine kadar seni takip etmeme izin ver, atlı. Bana yolu göster atlı, beni de götür. Beni eve götür, atam. Beni evime, atalarımın yanına götür.”

Òrombó elinin tersiyle onun yüzüne sertçe vurdu.

“Kendini öldürmek istiyorsan buyur” dedi. “Ama beyaz adam paranı ödeyene kadar bekleme nezaketini göster.”

Oyíndàmólá ilahi söylemeye devam etti.

Yirmi Bir

Fáamorótì ve Fúyẹ hazırlıklı gelmişlerdi. Şeyh son ganimetine Zainab adını verdikten kısa bir süre sonra tepedeki kervansaraya varmışlardı. Onlara bir grup savaşçı eşlik ediyordu; bu savaşçıların çoğu o gece Aya'ba Oyátómi'nin kızının düğününde misafir olmuştu. Bazıları düğünde giydikleri tören kıyafetleriyle gelmişti; diğerleri ise önce evlerine gidip boncuklu avcı tuniklerini giymişti. Bu tunikler muskalar, totemler, maskotlar ve diğer kutsal simgeler ve ayinsel süslerle bezeliydi; bunlar yoksa bir savaşçının savaş alanına adım atmadan önce iki kez düşünmesi gerekirdi. Yanlarında palalar, arbaletler ve oklar getirmişlerdi, tek ağızlı ve iki ağızlı kılıçlar getirmişlerdi, mızraklar ve zıpkınlar, tahta sopalar ve demir sopalar getirmişlerdi. Her çeşit bıçak ve hançer peştamallarını kuşatıyordu.

Arap köle tüccarının kamp yerine vardığında, Fáamorótì suçluluk duygusunda boğuluyordu. Òrombó, Oyíndámólá'yı

burnunun dibinden kaçırdığında onları saraya kadar takip etmediği için kendine kızgındı. Kayınvalidesi yasaklamasaydı kesinlikle onunla gidecek olması pek bir şey değıştirmiyordu. Aya'ba Qyatómi bölgeyi iyi tanıyan, saray entrikalarını ve saray sakinlerinin sinsi kurnazlıklarını iyi bilen insanları göndermekte ısrar etmişti. Fámorótı'nın içini rahatlatmak için ona verdiği tek taviz, Fúye'nin saraya gönderdiği adamlarına eşlik etmesine izin vermek oldu ama Fámorótı'nın gitmesini asla kabul etmedi çünkü bildiği ve sürekli hatırlattığı gibi Örombónun babasının babasının babası bugüne kadar sadece ağzından dökülen yalanlarla, annesinin annesinin annesi de kalleşliğiyle hatırlanıyordu ve bu nitelikler Örombónun soyunda herhangi bir nesli atlamamış olsa da, onda o kadar sıra dışı bir berraklıkla parlıyordu ki, ondan yalanlarla dolu ihanetten başka bir şey beklemek anlamsızdı; annesinin mezarı üzerine yeminler ederek insanları soktuğu günlerin geride kaldığını söyleyen bir akrepten zehir dışında bir şey beklemek kadar anlamsız ve bir o kadar da aptalcaydı.

Fúye, elçileriyle birlikte Aya'ba Qyatómi'nin evinden ayrıldıktan kısa bir süre sonra burnundan soluyarak saraydan geri döndü.

Ruh hali bulaşıcıydı. Fámorótı “Ne oldu?” diye onu tersledi.

“Onları saraya kadar takip ettik” diye cevap verdi Fúye. “Ama muhafızlar bizi içeri almadı.”

“Bir sebep gösterdiler mi?”

“Her zamanki şey: ‘Majesteleri rahatsız. Yarın tekrar gelin.’”

“İyá Onídírí, İyá Èjiré ve diğerleri yanında olduğu halde mi?”

“İyá Onídírí, İyá Èjiré ve diğerlerine söylediler bunu. Benimle konuşmayı reddettiler.”

“Hiç mi? Sana hiçbir şey söylemediler mi?”

“Bana gösterdikleri ilgiye bakılırsa orada olmasaydım da olurdu. İyá Onídírí ve İyá Èjiré hâlâ orada aptallarla tartışı-

yorlar. Onların fikrinin değişmeyeceğini anladım ve size söylemek için hemen oradan ayrıldım. Kaybedecek zamanımız yok.”

“Òrombó haklıydı” diye açıkladı Fámoróti. “Kralın izni olmadan bu gece yaptığım şeyi yapmamam gerektiğini söyledi. Haklıydı. Düşüncesizce davrandım. O haklıydı ve ben haksızdım. Aptalcaydı. Aya’ba Òyátómi’nin beni buna ikna etmesine izin verdiğim için kendimi suçluyorum. Sen, Fúyẹ, beni durdurmalıydın.”

Fúyẹ kibarca, onu acele bir evliliğe karşı uyardığını belirtti. “Bana öğütlerimi rüzgârla paylaşmamı söylediniz.”

“Daha çok çabalamalıydın.”

“Gerçekten öyle, efendim. Yapmalıydım. Başaramadım.”

“Çok fazla içmiştim.”

“Bir dahaki sefere daha çok çabalayacağım, efendim.”

Tam o sırada Aya’ba Òyátómi gelip onlara, İyá Onídìrì ve İyá Èjìrẹ’den gelen haberi ilette; kral, Oyíndàmólá’nın ölmesine karar vermişti.

Fámoróti ona şüpheyle baktı.

“Kral neden böyle bir şey yapsın ki?”

“Saraya giderken anlatırım” dedi. “Dışarıda bir grup duacı onları oraya götürmeni bekliyor.”

Duacılar ülkenin en usta savaşçılarından bazılarıydı ve hepsi de kraliyetin günlük aşırılıklarından duydukları derin huzursuzlukla uzun süredir birleşmişlerdi. O gece düğünde olanlar bardağı taşıran son damlaydı. Artık canlarına tak etmişti. Majestelerinden ve onun fallik haydutluk yönetim sisteminden bıkmışlardı. Òrombónun dokunulmazlığından ve kralın buna suçortaklığı etmesinden bıkmışlardı.

Saraya vardıklarında, sarayı matem içinde buldular; Majesteleri’nin yaralarına yenik düştüğu söylendi.

Oyíndàmólá’yı görmek istediklerinde, muhafızlar onlara “O burada değil” dedi.

“Nerede o?” diye sordu Aya’ba Òyátómi.

“Şef Òrombó onu götürdü” diye cevap verdiler.

“Şef Òrombó onu nereye götürdü?”

“Onu evine götürdü” dedi muhafızlardan biri.

“Onu Kızıl, Kara Ölüm’le konuşurken duydum” dedi başka bir muhafız. “Kızı tepelere götüreceklerdi.”

Aya’ba Qyátómi keskin bir nefes alarak Fámoróti’ye döndü ve “O akrebin dölü kızımı beyaz efendisine satmaya gitti” dedi.

Hemen tepelere doğru yola koyuldular.

Yirmi İki

Tepede, Arap köle tacirinin çadırı kervansarayının dışında, Örombó adamlarıyla konuşuyordu; eğri büğrü ve yamuk, güçlü çenesi, gaddarca buruşmuş yüzü, şimdi – şimdi ve sonsuza dek! Falan feşmekan– Şeyh’le aralarında ortaya çıkan husumetin, ki yeni olduğu halde hiç de hafife alınası değildi, korkunç bir karikatürize canlı tasviri gibiydi. Arap da dahil olmak üzere tüm dünyanın, özellikle de çadırından söylenenlerin her kelimesini duyabilen o Arap’ın, her şeyi duymasını istediği açıktı.

Örombó’nun tirat atması yeterli değildi, bunu avazı çıktığı kadar bağırarak duyurması gerekiyordu. Ağzından sıcak tükürük ve iyice çiğnenmiş kola ceviziyle kaplı öfkeli kelimeler dökülüyordu.

“Hepiniz beyaz adamın ne dediğini duydunuz.” Kollarını havada savurdu. “Bu işe karışmak istemiyor. Onunla onca yıllık dostluğumuz ve dürüst ticaretimiz karşılığında aldığım

tek teşekkür bu. Karışmak istemiyor. Ondan tek istediğim, şu ateş püskürten metallere sahip birkaç adamdı; bu metaller *şakabùlà* diye adama patladığı an onun işini bitirir. Tek istediğim buydu. Ama o ne dedi? Bu işe karışmak istemiyormuş, öyle diyor. Bunun ne anlama geldiğini hepiniz biliyorsunuz, değil mi? Majesteleri öteki dünyayı boylarsa başımız büyük belada demektir. Bu, o cadı Oyatómi ve onun şeytan ikizi Fámorótì ile başımız belada demek. Eğer Majesteleri atalarının çağrısına uyup buraları terk ederse, o ikisi kafa derilerimizi palmiye şarabı içmek için kullanacak.”

Örombó konuşmasını sürdürürken kraliyet muhafızlarının üzerine dingin bir sessizlik çöktü. Ama o öfkesini kismaya devam ederken sessizlik derinleşti ve adamlar giderek daha tedirgin oldular ve sonunda ölüm sessizliğine büründüler. İlk başta, onları bekleyen korkunç akıbetin onları uyuşturduğunu düşündü, sonra bunun başka bir şey, çok daha acil bir şey olduğunu fark etti. Bunu onların gözlerinde görebiliyordu; ona değil, hemen arkasında beliren bir hayalete bakıyor gibiydiler.

Yavaşça, kontrollü bir şekilde, ağırlığını devasa gövdesinin diğer tarafına verdi; yükünü bir tarafından diğer tarafa itti, böylece bir arada hareket eden boyunsuz başı ve geniş midesi bir sarkaç gibi sallandı ve dönerek onu arkasında duran şeyle, muhafızların yüzlerindeki korkunç dehşetin nedeni ile burun buruna getirdi. Kendini Fámorótì’nin gözlerine bakarken buldu, ölümcül soğukluktaki bu gözlerin ta içine, ruhunun derinliklerine baktığına yemin edebilirdi.

“Karım nerede?” Fámorótì’nin sesi şaşırtıcı derecede sakindi, hınçtan yoksundu.

Aya’ba Oyatómi de konuştuğunda daha az sakin değildi ama iğneli ve doğrudan konuşuyordu.

“Kızıma ne yaptın, Örombó?”

Öfkeden köpürdüğüne dair tek ipucu yüzündeki ince gülümsemeydi, dudaklarında salınıyordu ama gözlerine ulaşmıyordu.

Gözleri korku ve nefretle kaynıyordu.

Òrombó daha önce onu hiç böyle görmemişti ve bir an için şaşırđı, ta ki korkmak için iyi bir nedeni olabileceği aklına gelene kadar.

Sertçe yutkundu ve “O gitti” diye mırıldandı.

“Ne dedin sen?” Bu kez Fámorótı’nin sesi öfke doluydu.

“Nereye gitti?” Aya’ba Oyatómi öne doğru eğildi. “Gitti mi dedin?”

“Gitti” diye tekrarladı.

Aya’ba Oyatómi artık gülümsüyormuş gibi yapamadı. “Kızıma ne yaptın, Òrombó?”

Gözlerinin içine baktı. O da ona baktı.

“Hiçbir şey yapmadım” diye cevap verdi Òrombó. Kadın neredeyse ona inanacaktı, ta ki adam yumuşak bir sesle, “Ona elimi bile sürmedim” diye ekleyene kadar.

Aya’ba Oyatómi onun kızına iğrenç, ağza alınmayacak şeyler yaptığını hemen anladı.

“Atalarım, kızımın öldürölmesine karar veren o serseri-yi reddetsin” dedi. Umutla karışık korkusu keskin bir öfke-ye dönüşmüştü. “Bu gece ataların kucaklayıcı kollarını arasın ve onları nerede bulacağını bilemesin. Annelerimiz ve babalarımız ona sırtını dönsün. Kızım nerede?”

“Kábíyèsí öldü mü?” dedi Òrombó soluk soluğa. Sesi acıyla kederliydi, o kadar kederliydi ki gözyaşlarına boğuldu.

“Kral ölmedi, seni leş hayvanı” dedi Fúye ona. “Kralın önünde duruyorsun.”

“Elbette” dedi Òrombó, alışılmadık bir uysallıkla. Uysal bir şekilde Fámorótı’ye hürmetlerini sundu. “Hükümdarlı-gınız mutlak olsun, kralım.”

Gözyaşları, kusursuz keder dereleri halinde yüzünden aşağı akıyordu. “Prenses için elimden geleni yaptım. İnanın bana, yaptım. Her şeyi. Yapmadığım hiçbir şey kalmadı. Ama fayda etmedi.” Muhafızlara döndü. “Hepiniz oraday-dınız. Hepiniz onu ikna etmeye çalıştığımı gördünüz, ona yalvardığımı gördünüz. Her şeyi gördünüz. Her şeyi dene-dim. Denemedim mi?”

“Hayır, yapmadınız, Şef Òrombó” dedi arkadan gelen ürkek ama tereddütsüz çıkan küçük bir ses. “Bunların hiçbirini yapmadınız.”

Bir an için Òrombó şaşkınlıktan sessizliğe gömüldü. Kendisine karşı çıkmaya cüret eden bu aptala bakarken gözlerinde cinayet parladı. Gözyaşlarını sildi ve suçluya dik dik baktı.

“Sinsi, Ani Ölüm” dedi. “Haklısın. Onunla alay ettim. Ama bunu sadece cesaretini kırmak için yaptım. Onu kışkırttım. Ama bunu sadece onu caydırmak için yaptım. Onu biraz dürtmüş olabilirim. Ama bunu sadece dursun diye yaptım.”

Fámorótì, “Soruyu yanıtlaman için sana bir şans daha vereceğim” dedi. “İkinci kez sormayacağım. Oyíndàmólá nerede?”

“Onlara kendin söyle” dedi Sinsi, Ani Ölüm. “Söyle onlara.”

“Onu satmış. Belli” dedi Aya’ba Oyatómi. “Yoksa onu neden buraya getirsin ki? Arap nerede? Ben o çadırlara girip kızımı kendim almadan Arap’a söyle kızımı getirsin.”

“Öyínbó’nun yanında değil” dedi Sinsi, Ani Ölüm, gözleri üzüntü doluydu. “Anlat onlara Şef Òrombó. Prensese ne yaptığını anlat onlara.”

Òrombónun başka seçeneği kalmamıştı: “Sulara kapıldı” dedi. “Nehre atladı.”

“Bu yalan, Şef Òrombó” diye tekrar söze girdi Sinsi, Ani Ölüm. “Prensese atlamadı. Onu siz ittiniz. Onu derinliklere ittiniz ve o da sürüklenip gitti.”

Fúyẹ av bıçağını kınından çıkardı, bıçaklı eli terden ıslanmıştı. Tek ihtiyacı olan Fámorótì’den gelecek emirdi. Tek ihtiyacı olan bir işaretti. İnfaz hızlı olacaktı. Bekledi ama Fámorótì sessizce, “Kenara çekil Fúyẹ. Bu benim için yapmanı isteyemeyeceğim bir görev” dedi.

Fúyẹ karşı çıkmaya başladı.

“Bunu kendim yapmak zorundayım, Fúyẹ.” Fámorótì’nin sesi tartışmaya yer bırakmıyordu.

Fúyẹ büyük bir isteksizlikle bıçağını kınına geri soktu.

Fámorótì, “Bu gece öleceksin” diyerek Òrombóya garanti verdi. “Ama seninle aramdaki mesele daha bitmedi.”

Onunla görülecek bir hesabı olduğunu ve bir gün, bu hayatta, ahirette ya da başka bir hayatta bu hesabı görmek için tekrar buluşacaklarını kastetmişti.

“Teşekkür ederim Káşımawò” dedi Aya’ba O�átómi Sinsi, Ani Ölüm’e, onun gerçek adını kullanarak. “Şimdi evine gitmelisin” dedi ona. “Evine git” diğer muhafızlara döndü. “Evlerinize gidin” dedi. “Evlerinize, karılarınıza ve çocuklarınıza gidin.”

Òrombó, Fámorótì’ye dönmeden önce son muhafızın da gecenin içinde eriyip gitmesini bekledi.

“Bunu duyduğuna memnun olacaksın” dedi tuzaklı pis bir gülümsemeyle, “gelinin el değmeden ölmedi. Ben bizzat hallettim.”

Fámorótì yemi yutmadı.

Fúyẹ yuttu.

Fúyẹ saldırdı.

Yirmi Üç

Fúyę, Òrombóya hücum ettiğinde uzun gövdesi elindeki avcı bıçağıyla birleşmişti sanki.

Òrombó korkudan ve aynı zamanda şaşkınlıktan donup kalmıştı. Sıkı çalışmayla ve bitmeyen rezilliklerle dolu destansı hayatında hiç bu kadar şaşırtıcı bir manzarayla karşılaşmamıştı: kendini mızrağa dönüştüren sıradan bir ölümlü.

Fúyę'in vücudu, havada bir mızrak şeklini almış, bıçak da mızrağın parlayan ucu olmuştu.

Òrombónun donakalan zihninde, ezoterik sanatın bu ustaca hamlesi, güçlü ve yeni bir kâhinin, tanıma şansına sahip olmayı çok istediği bir kâhinin işiydi şüphesiz.

Fúyę karşısında gözleri kamaşan sadece Òrombó değildi. Askerler de bu manzara karşısında nefessiz kaldılar. Daha önce Fúyę'nin savaş meydanında bu hareketi sergilediğine şahit olan ve bunun Fúyę'nin uzun yıllar boyunca yaptığı aşırı sıkı antrenmanların bir sonucu olduğunu bilen Fámoróti

bile, sessizce önündeki manzarayı izleyen Aya'ba Qyatómi gibi hayretler içinde kalmıştı.

Örombó kaçsa da olduğu yerde kalsa da fark etmezdi; cüssesinin büyüklüğü ve vücudunun cömertçe kapladığı yer sonucu ele veriyordu; ona doğru uçan kendi kendini fırlatan mızrağın vücuduna temas edeceği ve iç organlarına saplanacağı belliydi.

Seyirciler nefeslerini tutarak izlediler.

Ama Fúye Örombóya yaklaştığında, ellerinde sıkıca tuttuğu bıçak Örombóyu arkasındaki uzun maun ağacına saplamaya hazırlanırken Fúye'nin yaşam belirtileri aniden ve tamamen yok oldu.

Dengesi bozuldu, yörüngesi şaştı ve bir çuval patates gibi yere düştü.

Bazıları yere düştüğünde çoktan ölmüş olduğunu söyledi; sadece ölmek de değil, vücudundaki sayısız yaradan akan kanın çoktan katılaştığını söylediler.

“Fikrimi değiştirdim.” Konuşan, Şeyh idi. Çadırının dışında durmuş, şimdi kendisine bakan yüzlerdeki derin şaşkınlığın, tarifsiz korkunun tadını çıkarıyordu. Bir dakika önce ortalıkta görünmeyen adamları şimdi her yerdeydi, yanında, tepede ve yamaçta; çakmaklı tüfekleri, ilk önce, kimse göremese de Fúye'ye, ki Fuye'yi onlar öldürmüştü, şimdi de askerlere doğrultulmuştu.

Savaşçılar, çıkardığı sestten dolayı *şakabùlà* adını verdikleri, insanlara ölüm tükürebilme yeteneğine sahip bu son moda beyaz adam sihrini duymuşlardı ama içlerinden çok azı onu kendi gözleriyle görmüştü, kaldı ki iş üstünde görmek. O gece Fúye'ye ölüm tükürdüğünü görene kadar çoğu onun var olduğuna inanmayı reddetmişti.

Fúye'nin ölüm şekli onları tepeden tırnağa sarsmıştı. Bazıları bunu bir ateş böceği sürüsünün bir fille çarpışıp onu yere sermesine benzetmişti.

Bunu yapan kâhinle oyun olmazdı.

Örombó bile sarsılmıştı. *Şakabùlà*'nın öldürme gücünü, belki de gök gürültüsü tanrısının şimşekleri dışında bildiği

hiçbir şeyle kıyaslanamayacak kadar verimli bir öldürme silahıydı, o gece orada bulunan herkesten daha fazla bilmesine rağmen o da sarsılmıştı.

Mutlak ölümün insandan bir mızrak şeklinde kendisine doğru süzülüşünü izlediği o anlarda büzücü kasının kontrolünü kaybetmiş olması şokunu daha da artırıyordu. Sulak kanıtlar bacaklarının arasında ve şişkin pantolonunun içinde gizleniyordu ama yoğun koku gizlenemezdi.

“Zainab’i alacağım” diye açıkladı Şeyh. “Nerede benim Zainab’im?”

Leş gibi kokan Örombó, kulaktan kulağa gülümsedi.

“Sàinòbù’nun aceleyle gitmesi gerekti” diye Şeyh’e bilgi verdi. “Gitmek zorunda kaldı ve ne yazık ki geri gelmeyecek. En azından bu gece.”

“Nereye gitti?”

“Şöyle diyelim, sevgili dostum, bu gece geri dönecek olsa, annesinin rahminden çıkması için dokuz ay daha geçmesi gerekir.”

“Korku kokuyorsun dostum ve saçmalıyorsun.”

“Sanırım siz buna reenkarnasyon diyorsunuz.”

Şeyh anlamaya çalıştı. “Zainab öldü mü?”

“Ölmek mi?” Örombó şaşırmış gibi yaptı. “Sàinòbù atalarımıza bir mesaj iletmeye gitti, hepsi bu. Geri dönecek ama henüz değil. Sàinòbù’nun henüz bize katılamamasından dolayı özrümün bir göstergesi olarak ve böyle mükemmel bir zamanlamayla fikrini değiştirdiğin için sana teşekkür etmek için sana onu hediye ediyorum” Örombó Fámorótí’yi işaret etti, “Onu da sana hediye ediyorum.” Aya’ba Oyátómí’yi işaret etti, “Onları da sana hediye ediyorum.” Askerleri işaret etti. “Her birini sana hediye ediyorum. Hepsi senin. Al onları.”

İki asker Örombóya saldırdı. Barutla kavrularak öldürüldüler.

“Zainab nasıl öldü?” diye sordu Şeyh.

“Dostlar arasında yalan olmaz” diye açıkladı Örombó, Awúsá dilinde. “Sana gerçeği söyleyeceğim, sevgili dostum.

Şöyle oldu. Sen teklifimi geri çevirince, Sàinòbù'nun bana bir faydası kalmadı, ben de onu yüzmeye teşvik ettim.”

Şeyh arkadaşını oldukça iyi tanıyordu. “Onu suya mı ittin?”

Òrombó bu suçlamaya sinirlendi, her ne kadar tamamıyla gerçek olsa da.

“Hafifçe dürttüm” dedi. Çok haksızlığa uğramış bir havaya büründü. Ağlamak üzereymiş gibiydi. “Ona nazikçe sordum ama reddetti.” Olmayan gözyaşlarını silmek için elbisesinin eteğini kullandı. “Geçen hafta babama bir köle gönderdim” diye ekledi üstü kapalı bir şekilde.

Şeyh hemen anladı. “Ondan bir haber var mı?”

“Babamdan mı, köleden mi?” diye sordu Òrombó.

“Babandan ya da köleden.”

“Babamdan çıt yok” dedi Òrombó suratsızca. “Ona gönderdiğim köleden de ses çıkmadı.”

“Yani babana gönderdiğin kölenin peşinden Zainab’i mi gönderdin?”

Òrombó arkadaşının anlayışı için minnettardı.

“Aşağı yukarı öyle oldu” dedi.

“Yazık olmuş” dedi Arap. “Onu kendime saklayacaktım.”

“Bir dahaki sefere, dostum. Bir dahaki sefere. Sàinòbù'nun geldiği yerde daha nice Sàinòbù'lar var.”

Satabileceği tüm Sàinòbù'ları düşünmek Òrombónun moralini bir anda yükseltti. Kasvetli ruh halini ışıltılı bir ruh haline dönüştürdü. Kendini beğenmişlikle ışıldadığını hissetti. Kendini beğenmişliğinin ilk hedefi Fúyè oldu.

Genç askerin cesedinin yanında durup yüzüne ayıplar gibi parmak salladı.

“Sana haddini bil dedim ama sen ağzımın koktuğunu söyledin” dedi. “Sana büyüklerine saygı göstermen gerektiğini söyledim ama sen nefesimin koktuğunu söyledin. Seni suçlamıyorum. Nasıl suçlayabilirim ki? Ebeveynini suçluyorum. Ailen seni iyi yetiştirmiş olsaydı, büyük olasılıkla yine bu gece burada ölü olarak yatıyor olurdun ama ağzını

açıp bana hakaret etme terbiyesizliğini göstermezdin.” Boyunun izin verdiğiince dikeldi ve kulakları olan herkes için yüksek sesle konuştu: “Bu hepinize bir ders olsun.”

Kısa bir süre durup Şeyh’in hizmetkârlarının esirlere hızlıca demir boyun halkaları ve zincir halhallar geçirmele-rini izledi.

Dikkati tekrar ölü adama kaydı.

“Beni öldürmeye çalıştın ama tek başarabildiğin altıma etmemi sağlamak oldu” dedi Fúye’ye, cesedin üzerinde yükselerek. “Ama bunun için sana teşekkür etmeliyim çünkü bir haftadır tuvalete çıkamıyordum. Denemediğim şey kalmadı, karılarımın bana zorla içirmediği hiçbir şey kalmadı, hepsi boşunaydı. Ormana her gittiğimde ve çömelip işimi görmeye çalıştığımda ıkınıyor ıkınıyordum. İkınmamı duysaydın, ilk çocuğunu doğuran yeni bir gelin sanırdın, ama kabızlık boşunaydı, hiçbir şey çıkmadı. Sanki bir taş yutmuş gibiydim. Acı çektim! Nasıl acı çektim. Ama şimdi arındım. Şimdi kendimi ilk yağmurlardan sonraki taze akşam esintisi gibi hissediyorum. Ve hepsi senin sayende.”

Fúye’yi bırakıp gidiyordu. Ama sonra aniden olduğu yerde durdu. Sanki halktan biri omzuna kabaca dokunmaya cüret etmiş gibi arkasına döndü. Ama omzuna dokunan kimse yoktu. Yürümeye devam etti. Daha birkaç adım atmamıştı ki, aniden tekrar arkasına döndü. Elbisesini omzundan sıkıca kavradı ve sanki birisi elbiseyi ondan alıyormuş gibi çekiştirmeye başladı.

“Bırak elbisemi!” diye tısladı görünmez saldırganına.

“Bir şey söyle!” diye bağırdı. “Elbisemi bırak ve bir şey söyle!”

“Konuş!” diye bağırdı.

“Beyaz adam seni sadece öldürdü” diye bağırdı. “Seni bir de aptallaştırmadı ya!”

Elini kulağına götürdü ve Fúye’nin ruhunu daha iyi duyabilmek için öne doğru eğildi, konuştuğu sadece Fúye’nin ruhu olabilirdi.

Dinledi ve anında geri çekildi.

“Bu çok çocukça” diye öfkeleni. “Çocukça ve toy.”

Sonra önünde yatan ölü adama ters ters bakarak tısladı: “Anandır!” ve oradan uzaklaştı.

Zincirler içindeki Fámorótì kükredi. Arap köle tacirinin hizmetkârları onu bayılıta kadar da kükremeye devam etti.

Òrombó onu görmezden geldi ve Aya’ba Oyatómi’ye yaklaştı. Ona doğru eğildi, ona sıırıttı, yüzüne doğru nefes alıp verdi, yüzünde belli belirsiz bir korku vardı çünkü eski düşmanı şimdi prangalar içinde karşısında dursa da ondan hâlâ korkuyordu.

Yüzü hırçındı; gözleri her türlü dostluk duygusundan arınmıştı: kendisine bile saldırmaya hazır, kızgın bir çift başlı engereğin görmeyen gözleriydi bunlar.

“Sana söylemiştim” diye tısladı kadına. “Sana söylemiştim.”

Sonra öfkeyle uzaklaştı.

Aya’ba Oyatómi, bacakları kurşun zincirlerle sarılı halde durdu ve onun uzaklaşmasını izledi.

“Kendinle övünme, Òrombó” diye seslendi arkasından. “Sen kokuşmuş bir insansın ama bu seni eşsiz yapmaz. Beyaz adam okyanustan ve çölden geldiğinden beri topraklarımız senin gibi haşerelerle dolup taşıyor. Sanırım bu çağımızın bir alameti. Her koyun kendi bacağından asılıyor ve tanrılar hepimize karşı.”

Aya’ba Oyatómi’ye, Fámorótì’ye ve o gece Òrombónun ihanetine uğrayan diğer kadın ve erkeklere daha sonra ne olduğu hakkında elimize ulaşan çok az bilgi var. Sadece, onları sattığı Arap köle tacirinin, yol açtıkları bitmek bilmeyen sorunlardan bıkip onları birkaç hafta sonra takas ettiğii biliniyor.

Fámorótì ve Aya’ba Oyatómi, Lagos’ta, Rio’ya giden Portekizli bir köle gemisinin ambarına düşmüşler. Onların torunları bugün Brezilya’da, Küba’da, Trinidad’da, Jamaika’da, Haiti’de, Kolombiya’da ve Amerika Birleşik Devletleri’nde yaşamaktadır.

Òrombó o gece saraya geri döndü ve kralın cesedini gizlice defnettikten sonra kendisini çaktırmadan kral ilan etti. Kendi taç giyme törenini sadece birkaç dalkavuşuyla ve komplocu arkadaşıyla paylaştı ve bu müjdeyi tebaasıyla, Òşogùn halkıyla, paylaşmak için en uygun zamanı bekledi. Takip eden günlerde, bu ihanet çemberinin dışında kalan ve kralın öldüğünü, tahta bir sahtekârın çıktığını bilen herkes kılıçtan geçirildi.

Bugün, iki yüz yıl sonra, Òrombó Afrikalı liderlerin koruyucu azizi kabul ediliyor; onun manevi evlatları, insanlarını en yüksek teklifi verene satmaya devam ediyor.

Malili süvariler şehrin kapılarından içeri daldığında, Òrombó hâlâ doğru zamanı bekliyor, hâlâ kanlı sırlarını saklıyordu.

Bölüm Üç
1821
Deli Adam

Yirmi Dört

Ak babalar yükselen beyaz duman bulutlarının üzerinde boncuk gözleriyle neşeli bir şekilde süzülürken kasabayı saran şiddetli yangınlar yavaş yavaş sönmeye başlamıştı; bir zamanlar geniş kerpiç evlerin olduğu yerlerde şimdi yanık kömür, kül yığınları ve bazen de ak babalar için bir ziyafet ortaya çıkıyordu.

Àjàyí yakalandığından beri iki grup Malilinin elinden geçmişti bile. İjí artık onunla değildi. İjí'yi son gördüğünde, arkadaşı ayaklarına vurulmuş prangalara üzüntüyle bakıyordu; binlerce başka insanla birlikte, işgalcilerin o sabah tepeye inşa ettikleri palmiye sazından bir kafese kapatılmıştı. Bu baraka, daha bir hafta önce tüm Òşogùn'luların Òyimbó olarak bildiği Arap köle tüccarının çadırlarının bulunduğu yerde duruyordu.

Àjàyí'nin onu bir at karşılığında satın alan ikinci sahibi onu başka bir barakaya götürdü; bu baraka Àjàyí'nin o sabah

ayrıldığı, hayatı boyunca evi olarak bildiği yerin yanmış ve kararmış kalıntılarının dışına kurulmuştu.

Annesi oradaydı, İyá'nın onu gördüğünde hissettiği mutluluk ölçülemezdi ama annesinin ilk sorusunu anlaması biraz zaman aldı.

“Kız kardeşin nerede?”

Şaşkınlıkla ona baktı çünkü kesinlikle ona Bólá'yı soruyor olamazdı.

“Bólá nerede?” diye tekrar sordu annesi.

Belli ki bunu soruyordu. Etrafına bakındı. Önce parlak yüzlü Malililere ve onların kana bulanmış sığır derisi sopalılarına baktı; sonra da bambu barakada kendisi, annesi ve kız kardeşleriyle birlikte tıkılıp kalmış, hepsi de komşusu, bazıları akrabası, hepsi de arkadaşı ya da kız kardeşinin arkadaşı ya da anne babasının arkadaşı olan ağlayan topluluğa baktı. Onlara baktı ama aslında Bólá'yı arıyordu.

“Sana söylüyorum, Àjàyí. Kız kardeşin nerede? Bu sabah evden ayrıldığınızdan beri onu görmedik.”

Gözleri etrafındaki sefalet dolu yüzleri taradı, yavaşça bir sonrakine geçmeden önce her yüze tek tek baktı.

Boyacı Àjíkénin yüzünü gördü.

Avcı Tóyèjé'nin yüzünü gördü.

Ebe Táíwò'nun yüzünü gördü.

Demirci Ódéleògún'un yüzünü gördü.

Terzi Kalèjayé'nin yüzünü gördü.

Demir dökümcü Dégeşin'in yüzünü gördü.

Fındık yağı üreticisi Bòsèdé'nin yüzünü gördü.

Palmiyeci Adesoji'nin yüzünü gördü.

Çatı ustası Obasá'nın yüzünü gördü.

Su kabağı oymacısı Adélabú'nun yüzünü gördü.

Davulcu Àyánwándé'nin yüzünü gördü.

Sabuncu Fágbémiró'nun yüzünü gördü.

Kılıç ustası Oláwálé'nin yüzünü gördü.

Sepet ören Bankólé'nin yüzünü gördü.

Kelimeleri ören Bólánlé'nin yüzünü gördü.

Ahşap işçisi Olúdòtun'un yüzünü gördü.

Balta ustası Olúmidé'nin yüzünü gördü.
Otacı Babalóşà'nın yüzünü gördü.
Hasırcı Kíkélomọ'nun yüzünü gördü.
Tabakçı Fámúrewá'nın yüzünü gördü.
Kafaları tıraş eden Ládéjobí'nin yüzünü gördü.
Oymacı Bàbá Oníşònà'nın yüzünü gördü.
Çömlekçi Fáladé'nin yüzünü gördü.
Şapkacı Dérìn'in yüzünü gördü.
Yağmurcu Fáşolá'nın yüzünü gördü.
Balıkçı Lánlókè'nin yüzünü gördü.
Heykeltıraş Adékòyà'nın yüzünü gördü.
Tüm diyardaki en iyi bıçakları, usturaları, keskileri ve ok uçlarını yapan Şówò'nun yüzünü gördü.
Bu yüzleri ve çok daha fazlasını gördü ama Bólá'yı görmedi.
Bólá'nın yüzünü görmedi.
“Bólá nerede?”

Annesinin sesi çok uzaklardan geliyordu.

Bólá görünürde yoktu.

“Bu sabah evden birlikte çıktınız.”

Yüzleri tekrar dikkatle inceledi, ilk seferinde bir yüzü gözden kaçırdığına inanıyordu. Onları dikkatle taradı. Bólá'nın orada bir yerde olduğundan emindi.

Ama o yoktu. Annesine döndü ve şöyle dedi, “Bólá burada değil, anne. Nerede olduğunu bilmiyorum.”

“Babanı da görmedik.”

Sesi sakindi ama gözleri endişeden çılgına dönmüştü.

Àjàyí etraflarındaki yüzlere dikkatle baktı, daha önce iki kez ayrıntılı olarak incelediği aynı yüzlere. Süreci baştan başlattı, bir sonrakine geçmeden önce her yüze derinlemesine baktı. Bu kez iki yüzü aradı; kız kardeşinin ve babasının yüzü.

İkisi de orada değildi.

Yılmadan, onları bir şekilde kaçırdığına, orada olduklarına inanarak yeniden başladı; sadece daha dikkatli olması gerekiyordu.

Bólá ya da babasının içlerinde olmadığı, acınası ve dehşete düşmüş yüzler galerisini yarılamıştı ki annesinin sesini duydu.

“Àjàyí” dedi annesi. “Ne diyorsun, Àjàyí?”

Dudakları hareket ediyordu, öfkeyle, tutkuyla ama ağzından ses çıkmıyordu. Konuştuğunu, kafasından çıkmak için çırpınan kelimeler olduğunu biliyordu, zihninden fışkıran net, mantıklı ve anlaşılır kelimeler ama dudaklarına ulaştıklarında, kelimelerin sesleri kesiliyordu; dudakları konuşsa da sesi konuşmuyordu; sesi sessizdi.

Küçük kardeşleri annelerinin yüzündeki korkuyu ve gözlerindeki şaşkın dehşeti görünce gözyaşlarına boğuldular.

Àjàyí uzun, derin bir nefes aldı ve yüzleri tekrar taramaya başladı.

Dudakları tekrar hareket etmeye başladı. Ağzından yine hiçbir ses çıkmıyordu. Ama bu sefer kafasının içinde kendini duyabiliyordu; oldukça net bir şekilde duyabiliyordu. Gözleri bir yüze baktığında dudakları kıpırdıyordu ve bir isim söylüyordu. Ağzı sessizdi ama sesi öyle değildi, kafasının içinde, açıkça, sesinin isimleri söylediğini duyabiliyordu.

Yirmi Beş

Àjàyí'nin arkadaşı Ìjì, o öğleden sonra öldü. Barakadan kaçarken öldü.

Ölümü korkunç olmuştu ama bu pek de bir şey ifade etmiyordu; Òşogùn'un varoluş efsanelerindeki o son gün, korkunç ölümler kataloğundan başka bir şey değildi.

Àjàyí'nin haberi yoktu; annesi, kız kardeşleri ve yeğeniyle birlikte Malililer tarafından güdülürken olmuştu olay. Sadece kayıp ablasını ve babasını değil, tüm ailesini bir daha asla göremeyeceğini anladığında sessizce, hıçkıra hıçkıra ağlarken olmuştu. Àjàyí hıçkırarak ağlıyordu, kız kardeşleri ve küçük Àlàdé de ağlıyordu çünkü Àjàyí, Ìsèyìn'de ikamet ettiği söylenen Malili bir reisin mülkü olarak seçilmiş, İyá ve kızlar ise onlarla birlikte tam tersi yönde bilinmeyen bir yere giden bir reise teslim edilmişti.

Àjàyí, Ìjì'nin ölümü hakkında aylar boyunca hiçbir şey duymayacaktı, ta ki, artıkevi olan Ìsèyìn'de, deli olduğu için

Asínwín, yani deli adıyla bilinen bir adamla yolu kesişene dek.

İjí'ye ne olduğunu o deliden öğrendi.

İséyìn, Àjàyí'nin memleketinin küllerle kaplı enkazından sadece bir günlük yürüyüş mesafesindeydi ama Òşogùn'la arasında büyük bir okyanus olsaydı da fark etmezdi. İséyìn'de Àjàyí, üstü kapalı bir şekilde Sárákí'nin uşağı olarak biliniyordu. Sadece efendisi ve hanımı onun adını biliyordu ama onlar bile ona nadiren Àjàyí diyorlardı. Mümin Malililer oldukları için onun Malili bir isimle çağrılmasını uygun görüyorlardı ama Malili ismi Sún móílà mı, Mùráínà mı, yoksa Bùráímò mu olsun bir türlü karar veremiyorlardı. Hanımı ona Sún móílà, efendisi Mùráínà ve çocukları da Bùráímò diyordu. Bazen bu isimleri unutup İdris'ten türeyen İdrísù'nun kısaltılmışı olan Dísù derlerdi, bu isimlerin hepsine de öyle veya böyle cevap vermesi gerekmişti.

Diğer herkes için o Sárákí'nin uşağıydı. Sárákí'nin uşağı olarak biliniyordu çünkü efendisinin adı Sárákí'ydi. Ona Sárákí'nin uşağı diyen komşular, onun Sárákí'nin uşağı değil, kölesi olduğunu gayet iyi biliyorlardı; bütün uşaklar efendilerinin malıydı, onun tarafından parayla satın alınmışlardı.

Àjàyí, Sárákí'nin uşağı olarak tanınmadan önce, kısa bir süreliğine de olsa Jínádù'nun uşağı olarak biliniyordu. Bunun nedeni, Sárákí'nin malı olmadan önce Jínádù adında bir adamın malı olmasıydı.

Ama Jínádù'nun uşağı olarak tanınmadan önce, kısa bir süreliğine de olsa Sárákí'nin uşağı olarak biliniyordu çünkü Jínádù'dan sonra efendisi olan aynı Sárákí, Jínádù'dan önce de onun efendisiydi.

Bunun açıklaması basitti: Àjàyí, Òşogùn seferinin ganimetleri paylaştırılırken Sárákí'ye verildiği için Sárákí'nin mülkü olmuştu. Malililer Òşogùn etraflarında yanarken bile ganimet paylaşımı yapıyorlardı. Sárákí, oğlanı kölesi olarak aldıktan dakikalar sonra, savaş şefi arkadaşı Jínádù'nun

görmekle atıyla yaklaştığını gördü ve hemen Àjàyí'yi atla takas etti.

Jinádù'nun atını iki ay elinde tuttuktan sonra, muhtemelen at ondan açıkça nefret ettiği ve binmek üzere hayvanı ne zaman eyerlese onu düşürdüğü için, Sárákí atı alma kararının aceleci olduğu sonucuna vardı; at ile köle arasında seçim yapması gerekse hangisini tercih edeceğini biliyordu ve seçimi bu huysuz at olmayacaktı.

Sárákí de Jinádù gibi İlörin'in yerlisiydi, ikisi de eşlerini ve çocuklarını orada tutuyorlardı ama Sárákí'nin de Jinádù gibi İşéyìn'de ikinci bir evi ve ailesi vardı; her ikisi de seferden sonra ailelerini görmek için İşéyìn'e gittiklerinden ve aynı zamanda komşu olduklarından Sárákí atın gitmesi gerektiğine karar verdiğinde basitçe yan komşusuna gidip onu sahibine iade etti.

Jinádù atını geri aldı ve Sárákí'nin malını, yani Àjàyí'yi olay çıkarmadan iade etti. Olay çıkarmak aklının ucundan bile geçmezdi; Sárákí eski dostuydu. Her ne kadar kandırıldığı için sessizce biraz homurdansa da, Àjàyí'den kurtulduğu için içten içe mutluydu. Onu şişmanlatıp sahile götürme ve iyi bir kârla satma planı boşa çıkmıştı: Àjàyí, Jinádù'nun evine girdiğinde zayıfsa, iki ay sonra ayrıldığında bir korkuluktan halliceydi. Aç bırakılmamıştı ama üzüntüsü dinmiyordu, yediği hiçbir şeyi midesinde tutamıyordu ve *ibà*'nın yıkımına uğramıştı.

Àjàyí'nin Jinádù'nun evinden ayrılması sadece Jinádù'yu değil, Àjàyí'yi de rahatlatmıştı; eğer Sárákí Jinádù'nun atına şüpheyle ve bir hayli endişeyle yaklaştıysa, Jinádù da Àjàyí'ye ve onun sürekli hasta olmasına şüpheyle ve bir hayli korkuyla yaklaşmıştı: Àjàyí'nin ölüp giderek onu zarara uğratmaya kararlı olduğuna tamamen ikna olmuştu. Ve bu yüzden, aşırı zalim bir efendi olmasa da zalimdi. Àjàyí'nin evinden ayrılması ona büyük bir sevinç getirdi. Lafta, atının eve dönüşünü kutlamak için ama aslında Àjàyí'ye veda etmek ve onu düşüncesizce yapılan bir yatırımın korkunç sonuç-

larından kurtardığı için Tanrı'ya şükretmek üzere bir ziyafet verdi.

Sárákí'nin evinde hayat Àjàyí için daha az kasvetliydi. Asínwín'le, zaman zaman gelip aile sofrasındaki artıklar karşılığında ev işlerini yapan deli adamlarla arkadaş olmuştu. Deli adam, Ìséyìn'de işverenine ait olmayan tek uşaktı ve köle olmadığı için uşak unvanını da tam olarak hak etmiyordu.

Kasaba halkı bunun yerine ona Asínwín, yani deli adam demeyi tercih ediyordu ve kendisi bir deli olduğu için buna hiç alınmıyordu.

Àjàyí, arkadaşı Ìjí'nin dünyada geçirdiği son günün o son saatinin korkunç detaylarını bu deliden öğrendi.

Yirmi Altı

Asínwín'in tam bir deli olduğu su götürmez bir gerçektir. Deliliğinin kökenine dair en sık anlatılan hikâyeye göre, uzun zaman önce bir gün evine döndüğünde karısının ve çocuklarının gitmiş olduğunu görmüştü.

Annesi ve babası, annesinin küçük kız kardeşi, kocası ve çocuklarıyla, babasının ağabeyi, karısı ve çocuklarıyla ile birlikte Asínwín'in karısı ve beş çocuğu iz bırakmadan ortadan kaybolmuştu.

Onlar şehirdeki tek oyunun, ülkeyi kasıp kavuran salgının kurbanlarıydı: köle ticareti. Ama Asínwín'in ailesinin ortadan kaybolmasından sorumlu olan köle tacirleri Malili değildi; saldırgan ordularla savaşmıyor, Tanrı adına şehirleri yakıp yıkmıyorlardı. Bu adamlar başka türlü köle taciriydi; şiddetten ziyade gizlilik kullanmayı, kılıçtan ziyade büyüyle kuşatmayı bilen ezoterik insan tacirleri grubuna mensuplardı; avlarını büyülu sözlerle tuzağa düşürüyor, unutulmaz,

baştan çıkarıcı ritimlerle bezeli, baş döndürücü deyişlerle süslenmiş sarhoş edici kelime oyunları ile onları evlerinden, çiftliklerinden ve pazarlarından uzaklaştırıyor, insanları bu şekilde zor kullanmadan kaçırıyorlardı.

Asínwín de ailesini bu şekilde kaybetti ve o günden sonra bir daha eskisi gibi olamadı.

Şarkılar söyleyen köle tacirlerinin ele geçirme yöntemi kansız olmakla birlikte Malililerin kana bulanmış yöntemlerinden daha az yıkıcı değildi.

Àjàyí'nin duyduğu hikâye buydu ve bundan şüphe duyması için hiçbir neden yoktu, her ne kadar cesaretini toplayıp deli adamdan bu konu hakkında konuşmasını istediğinde Asínwín sadece önündeki işle, kamış kütüğünden yakacak odun kesmekle, ilgilenmeyi sürdürse de.

Cevap olarak en ufak bir homurtu bile çıkarmamıştı.

Asínwín, Ìsẹ̀yìn'in açık ara en tanınmış kişisiydi; kasabanın girişindeki gişelere gelen yabancıların, “En büyük kızı Ọláòtán delinin akrabalarının götürüldüğü yıl doğan Kùsẹ̀yìn'i görmeye geldim” ya da “Delinin ilk kez anadan üryan gezdiği pazar yerinde tütsülenmiş balık tezgâhı olan Lábísí'yi arıyorum” ya da “Beni eskiden bira yapıp satan Kúdírá'ya götür, yeri ünlü delinin meşhur meskeninin yakınlarında” dediği sayısız kez duyulmuştu.

Ünlü delinin meşhur meskeni, Ìsẹ̀yìn pazarındaki çöplüğün hemen arkasındaki çıplak toprağa serilmiş yıpranmış bir hasırdı.

Böylesine kalıcı bir şöhret yetmezmiş gibi, Asínwín'in ölümsüz ismi şairler onun hakkında mısralar söylemeye başlayınca daha da ünlendi. Asínwín'in saçları hakkında bir şair, sanki hiç tarakla temas etmemiş gibi görüldüğünü gözlemlemişti. Bu şiirsel bir ifade değildi; doğrudu: Asínwín uzun bir süre hareketsiz durduğunda, oradan geçenler kısa süre içinde başındaki tüylü çalılığa hayret etmek için toplanırlardı, sanki bir yavru kuşun bu yabanılıktan çıkıp gökyüzüne doğru kanat çırpmasını bekliyorlardı. Birden fazla

kişi Asínwín'in başındaki saçların *dàda* olarak bilinen çocukların doğal, keçeleşmiş saçlarına çok benzediğini gözlemlemişti. Bu çocuklar annelerinin rahminden çıktıklarında saçları çılgınca karışmış ve birbirine dolanmış, ayrıca fazlasıyla gür ve oluşumunu tamamlamış olurdu.

Asínwín'in kafasındaki saçlar da böyleydi. Ama Asínwín *dàda* değildi. O bir deliydi.

Çoğu zaman yaptığı gibi, pazarda akbaba avına çıktığında gözlerinde bir parıltı olurdu; uzak bir yıldız büyüklüğünde bir parıltı. Bir milyon durdurulamaz orman yangınının şiddetiyle yanardı. Böyle günlerde, yoldan geçenler onu selamladığında, Asínwín onları görmezden gelir, en ufak bir tanıma belirtisi göstermezdi, hayatı boyunca tanıdığı kişileri bile.

Böyle günlerde Asínwín tam anlamıyla, kayıtsız şartsız, kudurmuş ve yanına yaklaşılmaz bir şekilde deli görünürdü.

Yine de Asínwín tam zamanlı bir deli değildi. Bu onun sadece yarı deli olduğu ya da tamamen deli olmadığı anlamına gelmiyordu. Anlatılamayacak kadar deliydi, bu kesin. Ancak deliliğinin onu terk ettiği ve aklının tamamen yerinde olduğu günler de vardı, çok sık olmasa da.

Akıl sağlığının yerinde olduğu bu nadir zamanlara minnettar kalacağını düşünebilirsiniz. Ama hayır, Asínwín hiç de minnettar değildi. Asínwín böyle günlerden benliğinin her zerresiyle nefret ederdi.

Habersizce gelen bu buz gibi sükûneti ilk kez deneyimlediğinde az daha kendi canına kıydığı söylenirdi. En son ne zaman, aklı başında, ayık bir zihin ve bedenle uyandığını hatırlamıyordu ve bunu istemiyordu da zaten. Bu, en kötü düşmanın bile başına gelmesini istemeyeceği bir duyguydu.

Yediği bir şeyin içine serpilmiş bir büyüden dolayı bu hastalığa yakalandığından şüpheleniyordu; belki de önceki gün eve getirdiği kuş leşinden yaptığı görkemli yemektir. Eskiden pazaryerindeki büyük kuşları avlamakta ustalaşmış

biri olarak, arada sırada kendine lezzetli bir kuş yahnisi yapmak gibi bir âdeti vardı; yemeği azıcık tuzla tatlandırır –tuz giderek daha da az bulunan bir lükstü– ve *irú* parçalarıyla süslerdi.

Akbabaların kendisinden nefret ettiğinin farkındaydı. Bunu boncuk gözlerinden ve sabah yemeklerini yemek için mezbahanın yanında toplandıklarında onların yanından geçmeye cesaret ettiğinde kel kafalarını yana eğip ona bakmalarından anlayabiliyordu. Kendisini ele geçiren açıklanamaz ve iğrenç akıl sağlığı istilasında onların parmağı olduğunu öğrense şaşırmasdı.

“Neyse ki” diye ciddiyetle açıkladı deli adam Àjàyí’ye, “ilk seferinde yarım günden az sürdü. Horozun ötmesiyle başladı ve kahvaltıda, Tanrı’ya şükürler olsun ki, gitmişti.”

Ama bu sadece başlangıçtı, dedi Àjàyí’ye; daha da kötüleşerek devam etti. Şimdi, akıl sağlığı denen bu utanmazca fırsatçı hastalığa yakalandığı tam günler, bazen bir sürü tam gün, oluyordu.

“Bir deli için akıl sağlığına yakalanmak nasıl bir duygu?” diye sordu Àjàyí.

Asínwín gözlerinde delice bir parıltıyla Àjàyí’ye baktı ama bunun ciddi bir soru olduğunu biliyordu.

“Bu, ölü bir adama hayatta olmanın nasıl bir his olduğunu sormak gibi bir şey.”

Àjàyí hemen doğruldu, konuşmanın birdenbire delilerden ölümlere gelmesi onu gerçekten ürkütmüştü. Zaten şiddetli bir *ibà* krizinin pençesindeydi ve onu neredeyse sürekli sersemletici bir kafa karışıklığının içine çeken korkunç bir nöbetin sancılarını çekiyordu. Sürekli bayılmanın eşiğindeydi.

Bayılacak gibi oldu ama deliyle konuşurken bunu yapmak terbiyesizlik olurdu, bu yüzden dikkatle oluşturulmuş bir konsantrasyon ifadesiyle deli adamı dinlerken ciddi bir meraklı pozu sergileyerek baş dönmesiyle mücadele etti.

Ama deli adama göre deli gibi görünüyordu.

Asínwín, Àjàyí'nin yanan gözlerine yakından bakarak, "Benim hissetmek istediğim gibi görünüyorsun" dedi.

Àjàyí yere yığıldığını hissetti. Bunu gerçekleşirken fark etti ve zihninin düşüşünü yavaşlatmasını istedi. Zihni elinden geleni yapsa da bu yeterli değildi. Àjàyí devrildi.

Delinin gözlerinde bir farkındalık kıvılcımı parladı. Àjàyí'nin sorununun ne olduğunu anlamıştı.

"Sen deli değilsin" dedi, ellerini uzatıp Àjàyí'nin düşüşünü yavaşlatarak. "Senin deliliğin *ibà* deliliği." Kısa bir süre sessiz kaldı ve düşünceli düşünceli uzaklara baktı. En sonunda isteksizce kabul etti, "Bu da delilik. Ama gerçek bir delilik değil."

Sıcak ve güneşli bir gün olmasına rağmen Àjàyí titriyordu. Dişleri takırdıyor, gözleri yuvalarında yanıyordu.

Tepeden tırnağa berbat hissediyordu ama deli konuşmayı sonlandırırsın istemiyordu.

"İlk kez aklın başında uyandığında ne oldu?" diye sordu deliye. "Kurtulmak için ne yaptın?"

"Ne yapayım" dedi Asínwín, "çalıştım. Kendimi unutana kadar çalıştım."

Çalışmak, o mide bulandırıcı akıl sağlığı nöbetleri için mükemmel bir panzehirdi. Kendini fiziksel olarak yorucu bir işle meşgul ederse, ne kadar şiddetli olursa olsun, bu rahatsızlığın her türlü saldırısından kurtulabileceğini keşfetmişti. Bu nedenle, ne zaman akıl sağlığı tehdidiyle karşı karşıya olduğunu hissetse, işe koyulurdu.

İşte böyle günlerde Àjàyí'nin efendisinin evine gelirdi; bakımsız ama temiz, geniş paçalı *kembè* pantolonu ile *dàsíki* üstünü giymiş, vücudu nehir suyunda güzelce yeni yıkanmış, kabarık saçları *Oşé dúdú* ile yıkanmış olurdu. Bu haldeyken deli adama tesadüfen rastlayan ve onu tanımayan biri, onun ziyafete giden yoksul ama saygın bir vatandaş olduğunu düşünebilirdi.

Elbette bazıları onu gördüklerinde gözlerini devirirdi. Odun kesmeye giderken gelin almaya gider gibi giyinmesi-

nin, deliliğinin dizginlendiği günlerde bile deli olduğunu kanıtladığını söylüyorlardı.

İnsanların bunu söylemesi onu son derece memnun edermişti.

İjî'nin ölüm hikâyesini Àjàyí'ye anlattığı gün de böyle giyinmişti.

Evin beyi ve hanımı çocuklarla birlikte camiye gitmişti. Asínwín o gün için kendisine ayrılan işleri bitirmişti.

Ìkòko'suna, piposuna uzandı ve onu taze *tabà* ile doldurdu. Sonra birden bir duyuru yaptı.

“Şimdi sana arkadaşın İjî'ye ne olduğunu anlatacağım” dedi Àjàyí'ye.

Àjàyí'nin beynini saran sıtma sisi dağıldı.

“İjî mi?” dedi şaşkınlıkla. “İjî'yi nereden tanıyorsun?”

Asínwín başparmağıyla *tabà*'yı bastırdı.

“Onu öldürdüklerinde oradaydım” diye bilgilendirdi Àjàyí'yi. “Onu Malililer öldürdü. Núrùdín adlı bir adam ilk darbeyi vurdu. Ona Şeytan'ın *Dín*'i diyorlar çünkü şeytanın dölü o. İlk darbeyi Núrùdín vurdu ama Sárákí de oradaydı ve o da bir darbe vurdu.”

Efendisinin adını duyunca Àjàyí'nin içine bir korku düştü. Deli adamın piposuna baktı. Etrafına endişeli bir bakış fırlattı.

“Neden böyle konuşuyorsun?” diye sordu öfkeyle. “Neden bunları söylüyorsun?”

Asínwín hiç istifini bozmadan *ikòko*'sunu yaktı.

“İjî'ye ne olduğunu anlatacağım sana” dedi.

Ìkòko'sundan derin bir nefes çekti.

Yirmi Yedi

Deli adam durakladı ve uzaklara baktı. Piposundan derin nefesler çekti ve sessizce üfledi; ateşli, kan çanağı gözlerini kırpmıyordu ama bakışları sert değildi.

“İji’nin barakadan kaçmayı nasıl başardığı bir muamma” dedi.

Üstelik bunu, ellerinde kanlı bıçakları ve sopalarıyla nöbet tutan kartal bakışlı Malililerin burnunun dibinde yapmıştı. Ayaklarındaki demir prangalardan ve onu boynundan, sürüdeki bir keçi gibi, kendisiyle birlikte hapsedilmiş diğerlerine zincirleyen metal halkadan nasıl kurtulduğu ise daha da büyük bir muammaydı.

Tüm muhafızları geçmiş, tepenin eteklerindeki büyük ormana doğru yaklaşmıştı ki, o günün erken saatlerinde kendisini ve Àjàyí’yi palmiye korusunda yakalayan Malili askerlerden biriyle, ayağını *jiga* biti sarmış olan askerle karşılaştı.

Eğer İjí, *Jiga* Ayaklı'yı görünce kenara çekilip yoluna devam etseydi, belki de kazasız belasız kaçmayı başarabilirdi. Kenara çekildi ama bunu yaparken özür dilemek gibi bir hata yaptı. Özrünü tüm Awúsá bilgisini kullanarak etti, ki bu bilgi hiç denecek kadar azdı, ama kelime haznesinin yetersizliğini anadili Awúsá olan bir konuşmacıyı taklit ederek telafi etti. Elbette Awúsá bilen kulaklar için söylediği şey tamamen anlamsızdı. Apaçık Yorúbá ritmiyle söylenmiş anlamsız bir sözdü.

Jiga Ayaklı'nın kulakları, bir salyangozun gözleri gibi, kafasından dışarı fırladı adeta. Durdu ve sanki boynu tutulmuş gibi yavaşça dönüp İjí'ye baktı.

“Sen” dedi Awúsá dilinde. “Arkanı dön. Yüzünü görelim.”

İjí ona itaat etmemesi gerektiğini biliyordu. Akıllıca olanı yaptı ve kaçmaya başladı. Bir yarış koşusundan daha yavaş bir tempoyla koşmaya başladı çünkü doğası gereği son derece kötü bir koşucuydu.

Kaçan esirin peşinden koşmak bir yana, ayaklarındaki iltihaplı yaralar yüzünden zar zor yürüyebilen Malili savaşçı, yakınlardaki asık suratlı, uzun boylu adama döndü.

“Núrüdín” diye bağırdı. “Orada öylece durup dişlerini mi karıştıracaksın?”

Núrüdín dişlerini karıştırmıyordu ama İjí'nin peşinden koşmaya bile tenezzül etmeden geçip gidişini izleyişine bakılırsa, elinde ok ve yay yerine kürdanla dikiliyor da olabiliirdi.

“Hâlâ orada durmuş dişlerini karıştıırıyorsun.” *Jiga* Ayaklı öfkeden kuduruyordu. “İşte bu yüzden *Bayarabe* yanından geçip giderken fark etmedin.”

Bayarabe, Awúsá dilinde Yorúbá demekti; Malililer içinse “köle” anlamına geliyordu.

“Endişelenme, Badaru” dedi Núrüdín. “Çocuğa baksana. Maymun gibi koşuyor. Hiçbir yere gidemez.”

“Hamile annen gibi koşsa bile umurumda değil” diye karşılık verdi Badaru. “Onu hemen yakala.”

Öfkesine rağmen, *Jiga* Ayaklı Núrüdín'nin haklı olduğu-

nu kabul etmek zorundaydı. İjî'nin beceriksiz koşu tarzı ve vücudunun düzensiz çırpınışları akla hızla koşan yaşlı bir maymunu getiriyordu.

İjî'nin vücudu yaşlı bir maymunun sırık gibi yapısına sahipse, Nûrûdîn'in bacakları bir antilobunkileri andırıyordu. Sonunda onu yakalamaya karar verdiğinde, uzun bacakları ve doğal hız kabiliyeti sayesinde İjî'nin on adımda katedebileceği mesafeyi bir adımda kat etti.

İjî geriye dönüp endişeyle arkasına baktı ve uzun boylu Malilinin kendisine doğru geldiğini gördü.

İjî'nin ayağı takıldı ve yüzüstü düştü.

Bittiğini biliyordu. Bittiğinden emindi.

Ama yanılıyordu. Nûrûdîn, üzerine atlamak yerine koşmayı bıraktı. Sadece koşmayı bırakmakla kalmadı, tamamen durdu.

İjî'ye nefes alması ve yerden kalkması için zaman tanıdı.

Nûrûdîn'i tanıyanlar bunu iyi niyetinden yapmadığını biliyorlardı. Nûrûdîn ve avını gözlemlediklerinde, akşam yemeği olarak yemek üzere olduğu farenin beyhude kaçış fantezilerine izin vererek kendini eğlendiren bir kedi gördüler. Nûrûdîn, Yorúbá çocuk düştüğünde durdu çünkü kovalamacanın heyecanını seviyordu ve henüz bitmesini istemiyordu.

İjî ihtiyatla yerden kalktı. Malilinin durduğunu ve onu yakalamak için hiçbir girişimde bulunmadığını fark edince seçeneklerini tartmak için durakladı. Aslında tartacak pek bir şey yoktu. Ya koşmayı bırakıp teslim olacaktı ya da Malili onu yakalayana kadar koşmaya devam edecekti. Her iki durumda da gidişat vahimdi; ne olursa olsun Malililerin onu ibret olsun diye cezalandıracakları kesindi.

Şimdi ormanın kenarında, uzun bir *àràbà* ağacının gölgesinde duruyordu. Bu ağacı avucunun içi gibi bilirdi. Ormandaki en uzun *àràbà* ağacıydı; o kadar uzundu ki, tepesinden İséyîn'in ötesini ve yakındaki köyleri bile görebilirdiniz.

Birkaç Malili şimdi Núrüdî'nin arkasında toplanmış ona bakıyordu. İjî onları görmezden geldi. Dikkatli bir şekilde *ârâbâ*'dan uzaklaştı. Yavaşça yürüdü, avcısını ürkütmeyi ve tam olarak hazır olmadan kovalamacanın tekrar başlamasını istemiyordu. Birkaç adım atıp durdu ve sonra aniden tekrar kaçmaya başladı, bir maymun gibi koşuyordu fakat bu sefer doğrudan *ârâbâ* ağacına ve onun sonsuz büyüklükteki gövdesine yöneldi. Ağacı koşarak tırmandı. Değil ağaç üstünde, düz yolda bile hayret edilesi bir hız patlamasıyla ağacın tepesine kadar koştu; Núrüdî, Badaru ve diğer tüm Malililerin nefesini kesen bir çeviklikle ağaca tırmandı. Ağaca tırmanırken hiç duraklamadı, sağına soluna bakmadı. Sadece daha fazla ilerleyemediğinde, *ârâbâ*'nın en üst dalına ulaştığında durdu.

Aşağıya baktı, Öşögün'un kül olmuş enkazını gördü ve ağladı.

Gözlerini kıssaydı, ki kısımadı, Malililerin katlettikten sonra cesedini sarayın arkasına attıkları Örombónun kalıntılarıyla karınlarını doyuran büyük göç kuşlarının hızlıca alçalıp yükseldiğini görebilirdi.

Hemen aşağıda, ağacın dibinde Núrüdî ve Badaru haretli bir şekilde kavga ediyorlardı.

İjî onların ilerisine baktı, gözleri barakayı arıyordu. Baraka yüksek bir tepedeydi. Kafeslere yapışmış yüzlerin kendisine baktığını görebiliyordu, suratları asık ve yenik görünüyordu ama onların iyi niyetini hissedebiliyordu.

Kafeslerden birinden adının haykırıldığını duydu.

“İjímèrè!” diye bağırdı ses.

İjî bu sesi iyi tanıyordu. En iyi arkadaşının sesi idi. İkisi de henüz küçük birer çocukken, aynı *ârâbâ* ağacına, dallarında doğan maymunlar gibi ilk kez koşarak tırmandığında ona İjî adını veren çocuğun sesi idi bu.

“İjímèrè!” diye seslenmişti ona. Ve bu isim ona yapışıp kalmıştı.

“Àjàyí!” diye bağırdı. Ve tam da o an Núrüdî'nin yayından çıkan ilk ok havada süzüldü. Onu bir başkası izledi. Ve

bir tane daha. Çok geçmeden sadece Núrüdî'nin değil, civardaki tüm Malililer ona ok atmaya başlamıştı. O kadar çok ok yağıyordu ki sanki İjî bir çekirge bulutu tarafından yutulmuş gibiydi.

“Núrüdî'nin üçüncü oku ona isabet ettiğinde muhtemelen ölmüştü” dedi deli adam. “Ama ağaçtan düşmedi. Düşmedi. Üzerinde oturduğu dal, bedenine saplanmıştı.”

Bu bunaltıcı günde, Àjàyí'nin vücudunu saran aşırı soğuk yüzünden takırdayan dişleri dışında ev sessizdi. Deli adam piposundan derin bir nefes çekerek dumanı tüttürdü.

Sonra pipoyu avucunun içine aldı ve şöyle dedi: “Ama bunlar olurken sen de oradaydın, öyle değil mi Àjàyí? Her şeye tanık oldun. Kaçtığında sen de oradaydın, İjî'ye boy-nundan zincirliydin. Kaçmasına yardım ettin. Kaçmasını izledin. Muhafızları atlattığını gördün. Maliliyle karşılaştığını gördün. Kaçmasını izledin. Öldürüldüğünü gördün. Şimdi neden yalan söylüyorsun ve öldüğünü bilmediğini söylüyorsun?”

Àjàyí tek kelime etmedi. Dişleri öyle takırdıyordu ki konuşamıyordu.

İjîmèrè öldürüldüğünde orada olduğu doğruydı. Her şeyi görmüştü. Başından sonuna kadar her şeye tanık olmuştu. Ama bilmediğini söylediğinde yalan söylemiyordu.

Àjàyí asla yalan söylemezdi.

Zihni, onu korumak için bunu hafızasından silmişti.

Zihni, onu sürekli şaşırtan pek çok şey yapmaya başlamıştı.

Örneğin, varlığının en derinlerinden bir deli adam çıkarmıştı; deli adam gerçektir ama etten kemikten değildi. Deli adam, Àjàyí hayali bir soğuktan titrerken, kendi terinden yapılma bir buhar battaniyesine sarınmış halde yatarken onu iyileştirmek için ataları tarafından gönderilmiş bir elçiydi.

Àjàyí bunların hiçbirini bilmiyordu; hiçbir şeyin farkında değildi: kuşatılmış zihni kör bir paniğe kapılmış ve yardım dilenmişti. Kendi iradesiyle ve izin bile istemeden, zihni,

tüm hızıyla atalar meclisine gitmiş ve şöyle haykırmıştı: “Evladınız Àjàyí aklını kaçırmak üzere. Tüm dünyası alt üst oldu. Bütün bunları bildiğinizi biliyorum, size söylememe gerek yok: Òşogùn, onun memleketi, kendi halkımızın yardımını olmasaydı bunu yapamayacak olan yabancılar tarafından işgal edildi ve yok edildi. Her şeyi elinden alındı. Annesi, babası, kız kardeşleri, tüm ailesi elinden alındı. Ve öz kardeşi saydığı can dostu öldü. Bir günde her şeyini kaybetti. Kalbi hüznün dolu. Kalbi hüznün dolu ve ben ne yapacağımı bilmiyorum.”

Kendi kalpleri de üzüntüyle dolu olan atalar, “Àjàyí’yi iyileştirmesi için kimi gönderelim?” diye sordular.

Ve hileci tanrı Èṣù dedi ki, “Çocuğu az önce gördüm. Aklını kaybetmiş. Delirmiş. Ona bir deli gönderelim. Deliliği sadece delilik iyileştirebilir. Ona soydaşını, bir deliyi gönderelim.”

Böylece kendine Asínwín diyen deliyi gönderdiler. O da hikâyeleriyle Àjàyí’yi deliliğinden kurtardı.

Delinin kendisi atalardan biri değildi, ne Àjàyí’nin geçmişinde ne de daha önce yaşamış herhangi birinin geçmişinde yer alıyordu. O uzak bir gelecekten geliyordu, Àjàyí ile büyük büyük büyük torunu arasında geçen zamandan çok daha uzak bir gelecekten.

Deli adam, kendi atası olan bu erkek çocuğa bakmak için uzun bir yolculuk yapan, ruhani bir varlıktı.

Delinin adı aslında deli değildi. O, isimlerin olmadığı doğmamışların ülkesinden geliyordu.

Bölüm Dört
1880
Cennetin Kompakt Atlası

Yirmi Sekiz

Birkaç ay önce, bir sabah, vapur büyük nehrin kaynak sularına yakın bir adada karaya oturup batınca gezi planından vazgeçmek zorunda kaldılar ve sahildeki Lagos'a doğru uzun yürüyüş başladı. Kazazede yolcuların kafilesinde iki yüzden fazla adam vardı. Donanma subayları, denizciler, tüccarlarla birlikte gemi ateşçileri, hamallar, tercümanlar, aşçılar ve diğer yardımcılardan oluşan bir ekip vardı; tıp doktorları, doğa bilimciler ve jeologlar vardı; yaşlı adam gibi başka dilbilimciler ve sözlük bilimciler ve Dandeson gibi misyonerler vardı. Daha çok din adamı olarak tanınan yaşlı adam gibi pek çoğunun birden fazla unvanı vardı.

Yürüyüş boyunca haftalar aylara dönüştü; dört hafta, dört ay oldu. Hafifçe yükselen tepeler ve yaylalar yerini derin, yılankavi vadilerin üzerinde yükselen dik, konik dağlara bıraktı; çamurla kaplı nehir yataklarından oluşan kıvrımlı

patikalar kilometrelerce, sonsuz kilometrelerce uzanan yemyeşil bitki örtüsüne doğru evrildi.

Yaşlı adam yetmişin üzerindeydi ve yaşından bir gün bile daha genç durmuyordu; yumuşak, bebek yüzü her santimetresiyle yaşlı bir adamın, yetmişlerinde bebek yüzlü bir adamın yumuşak, bebek yüzüne benziyordu. Ama uzun yürüyüş sırasında, yaşlı adamın yanında yürümek ve onun eski keçi derisi çantasını taşımak için ısrar eden otuzlarındaki Dandeson'un yaşlı adama yetişmekte zorlandığı günler oldu. Yaşlı adam istikrarlı, telaşsız bir tempoda yürüyordu, bazıları yavaş bile diyebilirdi ama o kararlıydı ve yorulmak bilmiyordu; bir kez yürümeye başladı mı sonsuza kadar yürümeye devam edecek gibiydi.

Yolları üzerindeki kasaba ve köylere önden haberciler gönderdiler, yaklaştıklarını haber veren müjdeciler; böylece varışları ne kimseyi şaşırtacak ne de üzerlerine zehirli füzelerin yağmasına neden olacaktı. Tüm topraklarda olduğu gibi, bu bölgelerde de habersiz ziyaretçilere karşı duyulan derin şüphenin iyi bir nedeni vardı: Atlantik kıyısındaki mezralardan, yağmur ormanlarındaki ve savanadaki köy ve kasabalardan, Sahra Çölü'nün kenarındaki şehirlerden binlerce, on binlerce insan, en yetkin silahları gizlilik ve sürpriz olan paralı Filani askerlerinin yağmacı birlikleri tarafından kaçırılmış ve köle olarak satılmıştı. İlk zamanlarda bu baskınlar Tanrı adına yapılıyordu ama o günlerde çoğu henüz dünyada bile olmayan yağmacılar cihat bahanesini gerekçe olarak kullanmayı uzun zaman önce bırakmışlardı. Bir yaşam biçimi olarak yağmanın içine doğmuşlardı ve babaları ve onların babaları gibi, hayatta kalmanın ilk kuralı olarak "komşunu-zarara-sok" anlayışıyla yetiştirilmişlerdi. Bu adamlar için yağmacı olmak, dokumacı ya da sığır yetiştiricisi olmaktan farksız bir meslekti; sadece çok daha kârlıydı. Kurbanları içinde gücü olanlar kendilerini canla başla savundular ama çoğu, akıncıların savaşma becerisiyle boy ölçüşemedi.

Güçlü nehirlerin kıyıları boyunca uzanan geniş toprakların bazı bölgelerinde, askerler artık koruma haraççılığı yapıyordu; halk, *ladan aiki*'lerini, yani emeklerinin meyvesini, bir araya toplayıp askerlere aylık aidat ödemek zorundaydı. Ödemenin yapılmaması, köy halkının köylülerden bazılarını satılmak üzere askerlere teslim etmesi anlamına geliyordu. Bu, adı konulmasa da fidye için insan kaçırmaktı: bu şekilde satılanlar, aileleri fidye ücretini toplayabilirse geri alınabiliyordu.

Bu da oldukça zor bir şeydi. Ailesinin fidyesini toplamak için sahip olduğu tek şeyi, toprağını satan ve ardından kendini de satmak zorunda kalan adamın hikâyesi anlatılırdı.

Yolcular kesinlikle insan hırsızlarıyla karıştırılmak istemiyordu. Bu yüzden, iyi niyetlerini ilan etmeleri için önden koşucular gönderiyorlardı: "Barış içinde geliyoruz" ve ayrıca şecerelerini de tanıtıyorlardı: "*Sarauniya*'mız (Kraliçe) adına geliyoruz, İngiltere'nin *Sarauniya*'sı, aynı zamanda sahil ülkesinin *Sarauniya*'sı."

Eğer yanıt olumluysa, çoğu zaman olduğu gibi şeften akşam yemeği daveti alırlarsa, geceyi orada geçirirlerdi. Bazen de barışçıl mesajlarına verilen yanıt, elçinin ayaklarını kıl payı ıskalayan bir ok, bir uyarı atışı olurdu. Bu nadiren gerçekleşirdi. *Sarauniya* Victoria imparatorluk kudretinin ve prestijinin zirvesiyle eşdeğer bir isimdi; bu bölgedeki her hükümdar onun elçilerinden bir iki tanesiyle tanışmıştı. Ya da imparatorluk elçileri veya tüccarlar ortaya çıkmadan çok önce onları ziyarete gelen misyonerlerle. Bazen bu misyonerler yaklaşan birliğin bir parçası oluyordu. Çoğu zaman bu misyoner, yaşlı adamdı.

Yaşlı adamın ilk kez kırk yıl önce başka bir sefer sırasında ziyaret ettiği böyle bir kasabanın girişinde, kendilerine hoş geldiniz demek için gelen kralın elçisi ihtiyar bir harem ağasına yaşlı kralın hayatta olup olmadığını sordu. Bu soru, saray mensubunun damarlarında bir şimşek gibi çaktı; içinde geldiği bambu tahtırevandan sıçrayarak boyu yettiğince dikildi, yaşlılıktan kamburlaşmış sırtı şimdi dimdikti; sık

kirpikleri sürmeyle parlıyordu; yaşlı adama veciz bir şekilde “Kral asla ölmez!” dedikten sonra aracına geri döndü ve dört görevlisi tarafından kaldırılıp götürüldü.

O gece akşam yemeğinde, Majestelerinin özel misafirleri olarak konakladıkları kralın sarayının hemen yanındaki kervansarayda, ziyaretçiler harem ağasının zarif ve mağrur ayrılışını konuştular. Ertesi sabah kralın huzuruna davet edildiler. Ekselansları zümrüt yeşili, ustaca dikilmiş, saf ipekten kadife elbisesi içinde kusursuz ve ölümsüz görünüyordu. Yirmi bir yaşından bir gün bile daha yaşlı olamazdı.

Yirmi Dokuz

Hafta sonunu hepsi aynı adı taşıyan yirmi köyden oluşan bir grupta mevsime özgü olmayan bir fırtınanın dinmesini bekleyerek geçirdiler. Misafirlerin şansına, kendilerinden önce benzer şekilde kafası karışmış başka ziyaretçiler bu muammayı çözmüştü: Her köyün bir muhtarı ve her muhtarın da bir ismi olduğuna göre, işin püf noktası köy isimleri gibi saçmalıkları, özellikle de hepsinin ismi aynı olunca, görmezden gelmek, bunun yerine çok daha spesifik olan tabelaların, yani muhtarların isimlerinin rehberliğinde yolunuzu bulmaktı. Yani örneğin, muhtarı Shewu olan Shewu'ya doğru yola çıkabilir ya da muhtarı Yerima olan Yerima'ya giderken muhtarı Bakudu olan Bakudu'dan geçebilirdiniz. Köylerinin isimlerinden son derece memnun olan ve kafaları hiç karışmayan yerli halk, ziyaretçilerin navigasyon yöntemini aşırı karmaşık ve son derece şaşırtıcı buldu.

Oradaki ilk günlerinde, Dandeson ile yaşlı adam Bakudu'da yürüyüşe çıktı ve dev bir *kuka* ağacının altında toplanmış bir kalabalığa rastladılar.

Kalabalığın ortasında, yırtık pırtık bir *jalabiya* giymiş, ufak tefek, sakallı bir adamın yüksek, çınlayan bir sesle konuştuğunu gördüler; sesi agresifti, yüzü kibirle yanıyordu.

“Bu adamı tanıyor musun?” diye sordu Dandeson yaşlı adama. Yaşlı adam her kasabanın yarısını tanıyor ve diğer yarısını da tanıyan birini tanıyordu. Dandeson bunu biliyordu.

Dandeson'un tahmin ettiği gibi, yaşlı adam başıyla onayladı. “Adı Mustafa mai Hankali.”

“Mustafa ne? Hankali'nin ‘nazik’ anlamına geldiğini sanıyordum.”

“Öyle.”

“Onun adı, bu adamın adı, Nazik Mustafa mı?”

Yaşlı adam yine başını salladı. “Adı bu, evet. Pek ikna olmuşa benzemiyorsun.”

“Eğer bu nazik haliyse” dedi Dandeson, “iyi huylu olmadığı bir anda onunla karşılaşmak istemem.”

“Mustafa hakkında derler ki” dedi yaşlı adam, “dudaklarından fışkıran acı sözler güçlü bir hayır duasıdır; öyle tutkulu bir yakarıştır ki, bir lanetten farkı yoktur.” Gülümsedi. Dandeson'a “Eski bir dostumdur diyebiliriz” dedi. “Gerçi yollarımız kesişmeyeli yıllar oldu. En son 68'de Katsina yakınlarındaki bir tuz pazarında karşılaşmıştık. Oldukça hararetli bir teolojik tartışma yapmıştık.”

“Ağız dalaşına girdiniz.”

“Fikir ayrılığına vardık diyelim ve konuyu kapatalım.”

“Ne hakkında fikir ayrılığına vardınız?”

“Sevgili dostum Mustafa'nın Allah'ın her hayvan cinsinin, her sürüngen ve böcek türünün yaşayacağı yaşı belirlediğine dair şaşmaz bir inancı vardı ve bunu bir gerçek olarak anlatıyordu.”

“Yani?”

“Yani, örneğin katırların elli yıl, kara akreplerin bin yıl, yılanların yüz yıl, maymunların sekiz yüz yıl, akbabalarına sadece yedi yüz yıl yaşayacakları kaderlerine yazılmıştır.”

“Ve sen de ona birkaç tahtasının eksik olduğunu söyledin.”

“Ona akrepler için bin yılı kabul etmekten son derece mutlu olduğumu fakat maymunlar için öne sürdüğü hipoteze vicdanen inanamayacağımı söyledim. Maymunların kaderindeki yaşı kesinlikle en az iki hafta eksik hesapladığını söyledim. Mustafa’nın kendi deyimiyle ‘üslubumdan’ pek memnun olmadığını söylememe gerek yoktur sanırım. Beni düpedüz sapkınlıkla suçladı. ‘Sapkınlık mı?’ dedim. ‘Tanrı korusun!’ Neyse ki çoğunlukla bir tercüman aracılığıyla iletişim kuruyorduk. Ona tercümanımın söylemeye çalıştığım şeyi yanlış duyduğunu ve beni yanlış yorumladığını söyledim.”

Dandeson yanlarını tutarak, “Peki izninle” dedi, “Ne söylemeye çalıştığını sorabilir miyim?”

“Mustafa’nın değil, hipotezin, dediğin gibi, birkaç tahtasının eksik olduğunu söylemeye çalışıyordum.”

“Sanıyorum o bir din adamı?” diye sordu Dandeson gülmeyi bıraktıktan sonra.

Yaşlı adam onayladı. “Gezgin bir din adamı. Onun gibi adamlar için *ya sha yawon duniya* derler.”

“Yani? *Duniya*’nın ‘dünya’ anlamına geldiğini biliyorum.”

“‘Dünyayı dolaştı’ demek.”

“Senin kadar değil ama.”

“Bu doğru olabilir de olmayabilir de” dedi yaşlı adam. “Ama biz Nazik Mustafa hakkında konuşuyoruz, benim hakkımda değil.”

“Ona neden Nazik Mustafa diyorlar?”

Nazik Mustafa’ya bu isim verilmişti çünkü genellikle açlığın kuşattığı iç organlarındaki kemirici sancıların davul ritimleriyle kafadan uydurduğu *wa’azi*’leri, yani vaazlarının naziklikle uzaktan yakından alakası yoktu. Olgun bir aksilik ve keskin bir gazele dolu olmalarıyla tanınırlardı. Bu onun

alameti farikasıydı; onu dünyaya duyuran şey, buydu: onu takipçilerine sevdiren tabiatı.

Fakat düşmanları onun bir *sojan gona*, bir şarlatandan başka bir şey olmadığını iddia ediyordu. Onun pis *jalabiya*'sının sadece gösteriş için olduğunu, yoksullukla hiçbir ilgisi olmayan rezil bir yoksulluk taklidi olduğunu söylüyorlardı; kendini toplumun burnunun dibinde küçük düşürmek artık bir yoksulluk belirtisi sayılıyorsa başka tabii. Mustafa'yı gittiği her yerde takip eden iğrenç kokunun doğrudan onun kişisel hijyene karşı duyduğu nefretten kaynaklandığını herkesin bildiğini söylüyorlardı.

Ama takipçilerine göre, Nazik Mustafa olabildiğince gerçektir. Takipçileri *matalauci*, yani yoksulun da yoksulu adamlardı; hayatları boyunca peşlerini bırakmayan ve herhangi bir yerde kök salmak ya da meslek edinmek için yeterince uzun süre kalmalarını güvensiz ve imkânsız hale getiren Filani akıncıları tarafından günlerini sefalet içinde geçirmeye, sonsuza dek göçebe olarak bu topraklarda dolaşmaya mahkûm edilmişlerdi. Yüksek mevkilerde bulunan, servetleri genellikle insan ticaretinden gelen güçlü adamlar tarafından suiistimal edilen bu firari adamlar, nerede olursa olsun Nazik Mustafa'yı dinlemek için akın ediyorlardı çünkü onda kendilerini buluyorlardı. O da vaaz verirken asla başarısız olmazdı. Okuma yazma bilmemesinin pek bir önemi yoktu, kelimeleri kullanmada oldukça yetenekliydi; vazaları çoğu zaman baş döndürücü, sarhoş edici bir niteliğe sahipti; bitmez tükenmez oruçlar tutmuş, baş döndürücü bir açlığın keskin kırbaçlarını tatmış olanlara, ki bunlar kıt kanaat yaşayanlar için hayatın gerçekleriydi, tanıdık gelen çılgın bir coşku hali vardı.

“*Anasara! Anasara!*” Dandeson ve yaşlı adam, Mustafa'nın bir an elleri belinde, bir an ellerini havada sallayarak kalabalığı korkuttuğu, kandırdığı ve zorbalık ettiği ortadaki yere doğru ilerlerken sesler yükseldi.

“*Anasara! Anasara!*”

Hausa diline Arapçadan geçen ve “Hıristiyan” anlamına gelen *anasara* aynı zamanda Avrupalılar, Araplar ve yaşlı adam ile Dandeson gibi Avrupa giysileri giymiş Afrikalılar için de kullanılıyordu. Ama çoğunlukla “Hıristiyan” anlamına geliyordu.

“*Anasara! Anasara!*”

Dandeson seslenenleri duymazdan geldi. Diğer yandan, yaşlı adamın coşkuyla başını sallaması, bu durumun çok hoşuna gittiğini açıkça gösteriyordu.

Durdu ve “*Kirista!*” diye bağırdı.

Dandeson’un kaşları çatıldı. Bu dili bilmiyordu ama yaşlı adam Hausa kitabıyla çalışırken onun yanında birkaç kelime öğrenecek kadar zaman geçirmişti. Örneğin, İsa Mesih’in *Yesu Kiristi* olduğunu ve Hausa dilinde *addinin Kirista* denen Hıristiyanlık dininin takipçilerine *Kirista* denildiğini biliyordu.

“Ama” dedi yaşlı adama, “kutsal kitapları Kur’an’da, *Yesu Kiristi* olarak değil de *Annabi İsa* olarak geçen bir toplumda *Kirista*’ya *Kirista* demek sadece kafa karışıklığına yol açabilir.”

Yaşlı adam neşeyle, “Biraz kafa karıştırabilir” dedi, “ama bu sözümü unutma Dandeson, bu insanlardan bazıları bir gün Hıristiyanlık dinine mensup olacak ve kendilerine *Kirista* diyecekler.”

Şimdi Mustafa’nın konuşma yaptığı yere, kalabalığın ortasına varmışlardı.

Mustafa onları görünce sözünü bitirmeden durdu. Dandeson’u görmezden geldi, sinsi ve kan çanağına dönmüş gözleri yaşlı adamın üzerinde durdu. Yaşlı adam gülümsedi; elini, selamlamak için kaldırdı. Ama Mustafa’nın yüz ifadesinde hiçbir değişiklik olmadı, gözlerinde ne bir sıcaklık parıltısı ne de onu tanıdığına dair en ufak bir belirti vardı. Bakışları şimdi Dandeson’un üzerindeydi; onunla, elini yavaşça indiren yaşlı adamdan çok daha az ilgilendiği belliydi, ardından dikkati tekrar kalabalığa yöneldi.

“On iki yıl uzun bir süre...” dedi Dandeson. “Üstelik sadece bir kez karşılaştınız. Kalabalık bir pazaryerinde.”

“Pazaryerinde tanıştığımızı söyledim” diye cevap verdi yaşlı adam. “Kalabalık olduğunu söylemedim.”

“Bilinen bir gerçektir ki” diye yavaşça başladı Mustafa, bakışları aniden yaşlı adama döndü, gözlerinde belli belirsiz bir gülümseme belirdi, “Allah’ın tayin ettiği hayvanların yaşları, böceklerin ve bitkilerin ömürleri kadar tartışılmaz bir gerçektir ki, Allah, Elhamdülillah, imanlı kullarına nimetlerini bolca bahşeder.” Sonra gözleri Dandeson’a kaydı ve Dandeson’a hitaben, “*Ka gaya ma shi, tafinta, ban sha’afa da shi ba*” dedi.

Dandeson yaşlı adama döndü. “Ne diyor?”

“Senin benim tercümanım olduğunu sanıyor. ‘Söyle ona, tercüman. Onu unutmadığımı söyle’ dedi.”

“Öyle mi?” Dandeson Mustafa’ya döndü ve “Mustafa Bey, ben onun tercümanı değilim. Olabilirdim ama değilim. O sizin dilinizi benden çok daha iyi konuşuyor. Hem de çok iyi konuşuyor.”

“Sizi tekrar görmek güzel, *Mallam Mustafa*” dedi yaşlı adam Mustafa’ya, gözleri Mustafa’nın yüzündeki sıcak gülüşe karşılık veriyordu. “Dandeson benim tercümanım değil. O benim oğlum, en küçük çocuğum. Babasının izinden gitti ve o da *limami* oldu.”

Mustafa, “Son görüşmemizden bu yana Hausan bayağı ilerlemiş, *Limami Shammil*” diye gözlemledi. “Dili neredeyse biz ‘bahaushe’ler gibi konuşuyorsun.”

“Saçmalık, *Mallam Mustafa*” dedi yaşlı adam, bu gözlemin gururunu okşadığı çok belliydi. “Hausa öyle muhteşem bir dil ki! Onun muhteşem derinliklerini keşfetmeye başlamadım bile.”

“Görüyorum ki büyük mütevazılığından hiçbir şey kaybetmemişsin, *Limami Shammil*” dedi Mustafa.

Dandeson bu konuşmanın ince ayrıntılarını anlamadı ama özünü kavradı.

“Size gönülden katılıyorum, *Mallam Mustafa*” dedi İngilizce olarak. “Gerçekten öyle. *Limami Shammil* kendi iyiliği için fazla mütevazı.”

“Dandeson da seninle aynı fikirde” dedi yaşlı adam *mallam*’a. “Benim fazla mütevazı olduğumu düşünüyor ama ben fazla mütevazı olmanın mümkün olduğunu sanmıyorum, ya sen?”

Mallam Mustafa, tevazunun Allah’ın ve tüm dindar ölüm-lülerin nezdinde arzu edilen bir şey olduğu konusunda yaş-lı adama içtenlikle katıldı.

“Tıpkı soluduğumuz hava gibi” diye açıkladı Dandeson’a. “Çok fazlası diye bir şey olamaz.”

İki eski dost biraz daha sohbet ettikten sonra Mustafa dikkatini tekrar kalabalığa verdi.

“Allah’ın lütufları cömerttir ve hiç bitmez” dedi onlara. “Ve onları, günlerini Hazreti Muhammed’in, sallallahu aley-hi ve sellem, bize aktardığı öğretilere göre yaşayanlara ihsan eder. Allah onlara sadece dünyevi varoluşu sırasında değil, *Aljanna*’da da bolluk bahşeder.”

Yaşlı adam gözünün ucuyla Dandeson’un dudaklarında şekillenen kelimeyi gördü: “*Aljanna*.”

Bu kelimeyi birkaç kez söylediğini, dilinin üzerinde yu-varladığını, ısırdığını, tat alma tomurcuklarının inceleme-sine tabi tuttuğunu duydu.

“*Aljanna. Aljanna.*”

“Sana ne anlama geldiğini söyleyebilirim, Dandeson. Tek yapman gereken sormak.”

“Ne anlama geliyor, *Bàbá*?”

“Cennet. ‘Cennet’ demek.”

“*Waliyyi Aljanna*’nın ilk kapısından girer girmez” dedi Mustafa kalabalığa, “onu bir *budurwa* karşılayacak.”

Lafı biter bitmez kalabalıktan “*Elhamdülillah!*” nidaları yükseldi.

Dandeson yaşlı adama döndü. “Onları bu kadar heyecanlandıracak ne söyledi?”

“Heyecanlandılar” diye açıkladı yaşlı adam, “çünkü az önce *Mallam Mustafa*’dan Allah’ın aziz kullarının bakire bir kız tarafından Cennet’in kapılarından içeri alınacağını öğ-rendiler.”

Dandeson'un ağız bir anda açıldı ve sonra sıkıca kapandı.

“Şimdi” dedi Mustafa. “*Waliyya, Aljanna*’nın ilk kapısında ağız sulandıran *budurwa* ile karşılaştığında, sanki...” durdu ve kendisine bakan, devam etmesini sabırsızlıkla bekleyen gözlere ciddiyetle baktı, sonra yavaşça devam etti “sanki bir *kudan zuma* tarafından sokulmuş gibi arzu sarhoşu olacak.”

“Sübhanallah!” diye bağırdı kalabalık.

“*Kudan zuma* bir bal sineği” diye açıkladı yaşlı adam.

“Arıdan farklı mı?” diye sordu Dandeson.

“Ona arı da diyebilirsin” diye yanıtladı yaşlı adam.

“Sübhanallah” dedi Mustafa. “Ve o bakire, onun aklını okuyarak ona şöyle diyecek: ‘Hayır, ben senin müstakbel gelinin değilim. Ben sadece kapının bekçisiyim. Devam et, gelinini göreceksin.’ Peki, adam ne yapacak?”

“Bir sonraki kapıya ilerleyecek!” diye cevap verdi kalabalık.

“Doğru” dedi Mustafa. “Meşayih bir sonraki kapıya ilerler, orada Allah’ın yarattıklarının daha da güzel bir örneğiyle karşılaşır ve kendi kendine, kesinlikle bu o, kesinlikle bu Allah’ın cennetteki hayatımın tüm günlerinde bana yoldaş olması için atadığı gelin diye düşünür. Ama kız ona şöyle der: ‘Hayır, ben o değilim. Ben sadece bir köleyim. Devam et, gelinini göreceksin.’ Peki, adam ne yapacak?”

“Bir sonraki kapıya ilerleyecek!”

“Doğru” dedi Mustafa. “Bir sonraki kapıya ilerleyecek. Ve şimdi o kadar geniş bir kapıya varır ki, dörtnala koşan bir aygırın üzerindeki bir adamın kapının bir tarafından diğer tarafına yolculuğunu tamamlaması beş yüz yıl sürer.”

“Beş yüz yıl! Allahu Ekber!”

“Kapıdan girince” dedi Mustafa, “içeride bir şehir var ve bu şehrin içinde sadece bir bina var, o kadar büyük bir konak ki bin odası var ve her odanın içinde bin yatak ve her yatakta bin bakire var.”

Tam o anda kalabalığın içindeki genç bir adam öldü ve doğruca cennete gitti. Bir dakika sonra kendini yeniden hayata döndürülmüş ve hâlâ yaşıyor olarak bulduğunda son derece üzgündü. Üzerine bir *buta* dolusu abdest suyu döke-rek onu hiçlikten döndüren adama ters ters bakarak yüksek sesle, “Allah’ım bizi kendi işine bakmayanlardan korusun” diye mırıldandı. Kalabalıkta benzer şekilde nefeslerini tutmuş olan diğerleri şimdi nefeslerini verdiler ve avazları çıktığı kadar “Allahu Ekber! Allahu Ekber! Allahu Ekber!” diye bağırdılar.

Önlerinde bu arbede yaşanırken, yaşlı adam Dandeson’a döndü ve bir şey söyledi.

“Ne?” Dandeson elini kulağına götürdü. “Bu gürültüde hiçbir şey duyamıyorum. Ne dedin?”

“Çeneni kapa dedim” dedi yaşlı adam. “Ağzın bir karış açtı. Uçan bir sinek onu kolaylıkla Cennet’in üçüncü ka-pısı sanabilirdi.”

“Ne? Ne?” diye bağırdı Dandeson. Yaşlı adamın söyledi-ği tek kelimeyi bile duyamıyordu.

Mustafa, “Bu bakirelerin nefis, ilahi ölçülerdeki özellik-lerini anlatmak dinsizlik olur” dedi. “Sadece gözlerinden ve başlarındaki saçtan bahsedeceğim. Gözleri parlayan altın gibidir, en az yetmiş dört mil ötesine ışık verirler. Bu mesa-fe en son ölçüm aletleriyle ölçülmüştür. Ve başlarındaki saçların ışıltısı öyledir ki, tek bir teli yeryüzüne düşse dün-yanın her yerinde güneş gibi görünür ve tüm ormanlardaki tüm bitkiler ve tüm ağaçlar sonsuza dek kavrulur. Bu er-demli bakireler, dostlarım, meşayihin gelinleridir. Peki ya yatağı? Meşayihin yatağı kendi kendine hareket eder; odanın neresine isterse oraya süzülür. Ve bu tek odadaki bin yatağın her birinde yoldaşlık aradıktan sonra, bu konaktaki diğer dokuz yüz doksan dokuz odadan herhangi birini ziyaret etmek isterse, onu tahtirevanla odadan odaya taşımak için bekleyen iki yüz elli bin hizmetçisi vardır. Bu bir gerçek. Size söylediklerim gerçektir. Gerçek!”

Kalabalık bir kez daha hep bir ağızdan nefes verdi ve hep bir ağızdan “Tanrı büyüktür! Tanrı büyüktür! Tanrı büyüktür!” nidaları atmaya başladı.

“Şimdi” dedi Mustafa, “size erdemli bir adamın cennete giden yolu nasıl bulduğunu anlatayım. Bu kolay bir iş değildir. Burada, dünyada ölüp orada, cennette uyanmakla olmaz. Herhangi bir aptal bile her an ölebilir. Bu, dünyadaki en kolay şeylerden biri.” Kalabalığın içinden, az önce bu görevde başarısız olan genç adam asık suratla ona baktı; gözleri kuşkulu, kinle doluydu; vücudu öne eğilmiş, ona karşı gelmeye hazırdı. Mustafa onun düşüncelerini okudu ve ona saf, katıksız bir küçümsemeyle bakarak karşılık verdi. “Herhangi bir aptal dedim” diye tısladı. “Ama sen herhangi bir aptal değilsin. Sen *shashasha*’sın, muazzam bir aptalsın.” Genç adamın meydan okuyan bakışları yok oldu. “Ve bu, sadece bu dünyada erdemli bir yaşam sürüp öldüğünde cennete girmekle de olmaz. Bundan daha fazlası var. Öncelikle, *kiyama* var; Hesap Günü, Son Gün, Yargı Günü. Dinsizlikle lekelenmemiş tertemiz bir hayat yaşamış olan bir kişi bile cennete kabul edilmeden önce *kiyama* ile yüzleşmek zorundadır. Ve ancak *kiyamadan* sonra, mübareğin erdemli yaşamı ölçülüp biçildikten, hataları ve erdemleri bir teraziye konup dikkatlice tartıldıktan sonra, erdemleri ezici bir şekilde yargı terazisini kendi tarafına çevirirse, ancak o zaman, Cennet’e kabul edilmesi düşünülebilir. Şimdi, şunu kesin olarak biliyoruz ki, mahşer yeri ile Cennet arasında bir usturanın ucu kadar dar bir köprü vardır; bu köprü bin yıllık bir yolculuk kadar derin ve iki kat daha geniş bir uçurumun üzerinde uzanır. Şunu da biliyoruz ki, en erdemli meşayih bu köprüden bir saniyede geçecektir.” Kalabalıktan çılgınca bir kükreme yükseldi. Mustafa’nın sesi fısıltıya dönüştü. “Ve orada, ilk kapıda, çarpıcı güzelliği kalbinin bir *malam buda mana littafinin* kanatları gibi çırpınmasına neden olacak bir kız tarafından karşılanacak.”

“Bu ne anlama geliyor?” diye sordu Dandeson babasına.

Yaşlı adam, “Lütfen bayım, kitabı açın” dedi.

“Tanrı aşkına bu da ne?”

“Bir kelebek” diye cevapladı yaşlı adam.

“Ve bir arı gibi, arzuyla sokulacak” diye mırıldandı Mustafa. Sesini alçaltma taktiği istediği etkiyi yaratmıştı, dinleyicileri bir kez daha mutlak bir sessizlik içindeydi. “Ve onun aklını okuyan kadın şöyle diyecek: ‘Ben sadece bir bekçiyim. İlerleyin ve aziz yüceliğinizin eşi olmaya layık olan kişiyi bulacaksınız.’” Şimdi Mustafa’nın sesi yeniden yükseldi. “O ne yapacak?”

“Bir sonraki kapıya ilerleyecek!” diye kükredi kalabalık.

“Doğru” dedi Nazik Mustafa. “Aptallar arasında değil, bilgeler arasında olduğumu biliyordum!”

Otuz

O dalarına döndüklerinde Dandeson kendini kaybetti. “Nazik Bey’in uydurabildiği berbat çürümüşlüğü sonu yok gibi görünüyor” diye öfkeleni. “Daha da kötüsü, bu aptallar sazan gibi her dediğini yuttu. Bu ülkede her pazar meydanında, her köyde, köşe başında bir Nazik Bey var gibi görünüyor ve hepsi de aynı martavalları anlatıyor.”

“Dandeson” diye uyardı yaşlı adam. “Eğer tek yaptığın onun diniyle kavga etmekse, tek yaptığın ona hakaret etmekse, tek yaptığın ona sahtekârlık ve yalancılık suçlamaları yöneltmekse, bir Müslüman’ı asla yola getiremezsin.”

“Ama Bàbá!” diye karşı çıktı Dandeson.

“Yorúbá Misyonu’nda elde ettiğimiz başarıyı düşün” dedi yaşlı adam. “Onların batıl inançlarını toplum önünde alaya almakta ısrar etseydik çoktan Yorúbá ülkesinden kovulmuş, kalıcı olarak sürgün edilmişdik, hatta din değıştirenler öldürülmüş olurdu. Ama biz onların batıl inançlarıyla alay et-

memeyi seçtik. Tedbirli davrandık, ihtiyatlı davrandık. Peki sonuç ne oldu?”

Dandeson isteksizce, “Tüm ülke bize açıldı” diye itiraf etti.

“Kiliseler inşa edildi” dedi yaşlı adam. “Cemaatler toplandı, din değiştirenlerin sayısı yüzleri buldu. Onların batıl inançlarını zayıflatıyoruz, sessizce ama emin adımlarla; bu inançların onlar üzerindeki hakimiyetini gevşetiyoruz.”

“Bu doğru, baba.”

“Gelecek nesillerde, bu kuruntular ölecek. Gelecek nesillerde, Êşû gibi korkunç bir batıl inanca dönüp bakacaklar ve onun gerçekte ne olduğunu görecekle: korkunç bir canavarlık. Obalúayé gibi, Dünyanın Efendisi, bir fetişe dönüp bakacaklar ve onun gerçekte ne olduğunu görecekle, kötü bir patoloji. Şu anda taptıkları tüm putlara dönüp bakacaklar ve kendilerine şöyle diyecekler: ‘Eğer her şeye gücü yeten Tanrı o putların içindeyse, neden köle tüccarlarını durdurmadı? Neden bize yardım etmedi?’ ”

Dandeson dinledi ve tek kelime etmedi. Yaşlı adam bu ruh halindeyken bir şeyler söylemeye çalışmak boşunaydı.

“Afrika’nın bu bölgesi için Tanrı’nın her vadiyi dolduracağı, her dağı ve tepeyi düzleştireceği zaman geldi” dedi yaşlı adam. “Eğri büğrü olan düzeltilecek, engebeli yollar pürüzsüz hale getirilecek ve bütün bedenler Tanrı’nın kuruluşunu tadacak.”

Bir süre bu Protestan sözlere devam etti. Sonra ne yaptığının farkına varıp aniden durdu. “Kendimi kaptırmışım” dedi, dudaklarında kederli bir gülümseme vardı. “Ne hakkında konuşuyorduk?”

Dandeson, yaşlı adamın ne hakkında konuştuklarını unutmadığını biliyordu.

“Müslümanlık, Bàbá” dedi gülümseyerek. “Müslümanlık hakkında konuşuyorduk.”

“Evet, Dandeson, evet. Müslüman hurafeleriyle de aynı şekilde mücadele etmeliyiz. Bunu unutma. Tam olarak aynı şekilde.”

Yaşlı adam bir dua mırıldandı.

Gece boyunca yaşlı adamın yatağıyla Dandeson'ın yatağı arasında tatlı tatlı yanan odun ateşi odayı sıcak tuttu ve kirislerden içeri dolan hafif esinti odayı rahatlatarak baba ve oğlunun aylardır çekmedikleri kadar rahat bir gece uykusu çekmelerini sağladı.

Bir kez uykuya daldıklarında, hiçbir şey onları uyandıramazdı ve uyandırmadı da, ta ki şafaktan hemen önce *ladani*'nin gür, yankılı ve güçlü sesi on metrelik bir *kakaki* borazanı gibi cınlayıp inananları namaza çağırana kadar.

Otuz Bir

Hakkında, “Kasuwa’da, yani pazarda bir eşya arıyorsanız, Haradığınız şey yoktur” denilen bir pazar kasabasına vardılar. Eğer var olsaydı, *furfura* ile alabilirdiniz ama takas, yani *furfura*, yapmıyorsanız, deniz kabuklarıyla veya dolarla da ödeme yapabilirdiniz, tercihen deniz kabuklarıyla.

Doların giderek kabul edilen tek ödeme şekli haline geldiği sahilden farklı olarak, burada, iç kesimlerde deniz kabukları alın teriyle kazanılan paranın ta kendisiydi. Dolar, aklından çok parası olan bazı insanların eritip bilezik ve yüzük yapmak için satın aldıkları yeni moda metal paralar-
dı ve herkesin para birimi anlayışına pek uymuyordu. Kıyı şeridinde bir dolarla iki sicim deniz kabuğu, yani dört bin deniz kabuğu alabilirken burada kimse dolara dokunmazdı bile ama ısrar ederseniz doğmamış torunlarınız ve onların çoktan ölmüş büyük büyük anneleri üzerine, üzerinizde taşıdığınız tek *kudi*’nin sadece ama sadece dolar olduğuna

yemin ederseniz, o zaman iyi niyetlerinden, sadece iyi niyetlerinden, size bir dolar için bir sicim teklif edebilirler, bir dolara bir sicim deniz kabuğu, bayım, işine gelirse.

Neyse ki, yaşlı adam ve yol arkadaşları deniz kabuğu sıkıntısı çekmiyorlardı. Çantalarında deniz kabuğundan çok dolar vardı. Cebinizde dolarla seyahat etmek, yüzlerce deniz kabuğunun yükünü başınızın üzerinde taşımaktan çok daha kolay ve zahmetsizdi ama yol boyunca durdukları her yerde, ev sahiplerinin benzersiz misafirperverliği sayesinde nadiren yemek ya da konaklama için ödeme yapmak zorunda kaldılar ve bu yüzden ceplerinde onlara sahil boyunca yetecek kadar deniz kabuğu vardı.

İşte bu pazarda yaşlı adamın efsanevi sakinliği kısa bir süreliğine yok oldu. Bu olay, bir köle tüccarının onu kıyından gelen bir satıcı sanarak genç bir kadınla küçük çocuğunu satmaya çalışmasıyla gerçekleşti.

Alışverişi bitirmiş, onları karşı kıyıya götürecek kanolara binmek üzere nehre doğru ilerliyorlardı ki bir adam, yaşlı adamın yanına gelerek ona anne ve çocuğu teklif etti.

“Kadın çok çalışkandır” dedi adam, “ve hiçbir sorunu yok”. Bunu kanıtlamak için onu etrafında döndürdü. Kadının sırtına bağlanmış bebek kıpırdamadı.

“Onu otuz beş sicime veririm.”

“Biz insan satın almayız” dedi yaşlı adam.

Sesi sakindi ama Dandeson babasının boğazında onu ifşa eden sıkışmayı duyabiliyordu. Dandeson köle tüccarına ters ters baktı ve “Git buradan!” dedi.

Köle tüccarı Dandeson’ı duymazdan gelerek, “Otuz beş sicim” dedi. “Sana bir güzellik yapacağım. Ama sadece senin hatırın için. Bebeği de vereceğim. Bebeği bedavaya sana veriyorum.”

Yaşlı adamın yüzü bir anda tüm ifadesini kaybetti. Kadına ve sırtındaki bebeğe baktı.

Kadın on sekiz yaşlarında, çocuk ise birkaç aylıktı.

“Sana bir iyi bir de kötü haberim var dostum” dedi köle tüccarı. “İyi haber, otuz dört sicim alacağım senden. Hatta

dolar bile kabul ederim. Teklifini yap. Kötü haber ise, eğer bir teklif yaparsan kabul etmeyebilirim.”

Yaşlı adamın alnındaki damarlar şişti ve gözle görülür bir şekilde zonkladı. “Dandeson...” diye mırıldandı. Gözlerini kadın ve çocuğundan ayırmadı. “Çantam, Dandeson. Çantamı ver bana.”

Dandeson tek kelime etmeden keçi derisi çantayı uzattı. Yaşlı adam çantasını karıştırdı ve otuz beş dolar saydı.

Parayı köle tüccarına fırlattı.

“Al bunu ve git” dedi. “Biz insan alıp satmayız.”

Köle tüccarı bir şey söylemek için ağzını açtı ama Dandeson’un yüzündeki ifadeyi görünce fikrini değiştirdi.

“Git buradan!” diye parladı Dandeson.

Köle tüccarı aceleyle demir paraları topladı. Kalabalığın içine karıştı.

Yaşlı adam çantaya uzandı ve içindeki tüm bozuk paraları çıkardı. Paraları kadının eline tutuşturdu. “*Kina jin Hausa?* Hausa dili biliyor musun?” diye sordu. Kadın ayaklarına baktı ve cevap vermedi. “*Me nene sunan ki?* Adın ne?”

Kısa bir süre başını kaldırdı. “Zanna.” Gözlerinde yakıcı, tarifsiz bir keder vardı. Sesi alçaktı, o kadar alçaktı ki yaşlı adam ne dediğini anlamadı. “Benim adım Zanna” dedi kadın tereddütlü ve ağır aksanlı bir Hausa’yla. Sonra başka bir dile geçti, Hausa diline hiç benzemeyen bir dile, belli ki yaşadığı, hayal ettiği, güldüğü ve ağladığı bir dile. O konuşurken, kelimeler ağzından dökülürken yaşlı adam başını salladı. Nufi diliydi bu. Kadının ne dediğini anlamıyordu ama söylediklerinin Nufi dilinde olduğunu biliyordu. Yüzündeki izlerden onun da Nufi olduğu anlaşılıyordu.

Yaşlı adam başını çevirdi ve omzunun üzerinden seslendi. “İbrahima. Zanna Nufi topraklarının neresinden? Zanna’ya nereli olduğunu sor.”

İbrahima, Nufi tercümanıydı.

Zanna bir günlük mesafedeki bir köyden geliyordu. Yaşlı adam o köyü biliyordu. 1954’te orada bir öğleden sonra

geçirdiğini hatırlıyordu. O günlerde orası çiftçilerden oluşan neşeli bir topluluktu. Ama şimdilerde, köle yağmacılarının tahribatı yüzünden zor zamanlar geçiriyordu. Köy, köle tüccarlarından korunmak için köle yağmacılarına para ödemeye zorlanan topluluklardan biriydi. Zanna ve küçük oğlu köle pazarına düşmüştü çünkü köy son zamanlarda haraç vergisini ödeyemez hale gelmişti ve haraç vergisi yerine köy halkından birini vermeyi de reddetmişti. Bunun yerine kaçmışlardı; atlılarla acımasız ve ölümcül bir saklambaç oyunu oynamayı tercih etmişlerdi.

Bir hafta önce, uyuklarken yakalanmışlardı.

Zanna hikâyeyi anlatırken titriyordu ama yaşlı adam ona İbrahima aracılığıyla, kendileriyle birlikte İlörin'e, hatta Lagos'a kadar gelebileceğini söylediğinde gözleri yuvalarından fırlayacak gibi oldu.

Lagos'a gitmek istemediğini söyledi, sonra da oldukça içermiş bir şekilde, "Kocam ne olacak?" diye ekledi.

Gerçekten de ne olacaktı? İlk kez kocasından bahsediyordu.

"Kocan nerede?" diye sordu yaşlı adam. Kocasını sormayı unuttuğu için özür diledi.

"İşte" dedi kadın, "tam burada, pazarda!" Daha o sabah, diye anlattı kadın, tam şurada onunla bir baraka paylaşmıştı. Şimdi gidip onu arayacaktı, acele ederse, onu en son gördüğü yerde bulabilirdi. Yaşlı adamın ona verdiği para yanındaydı, onunla kocasının özgürlüğünü satın alacaktı.

Zanna'nın kocasını aramaya gidişini izlerken yaşlı adamın yüzünde acı dolu, dalgın bir ifade vardı; günün geri kalanında, hatta karşı kıyıya geçerken bile yüzünden silinmeyen kasvetli, buğulu bir ifade...

Otuz İki

Şehrin geniş caddelerinde, *dogari* üniformalı atlılar ve Őuşaklar eşliğinde yürüyorlardı; bunlar, emirin misafirlerine hoş geldiniz demek için şehir kapılarına gönderdiği saray görevlileriydi. Etraflarında, gelişen metropolün karma sakinlerinin Hausa, Yorùbá, Nufi ve Filani gibi başlıca dillerde şakalaşmalarını, çekişmelerini ve koyu sohbetlerini duyabiliyorlardı. Gelişlerinin haberi şehirde kulaktan kulağa yayılmıştı, saraya vardıklarında arkalarında göz alabildiğine büyük bir kalabalık vardı. Emirle tanışmak üzere iç avluya götürüldüklerinde her köşeden Hausa ve Yorùbá dillerinde selam sesleri yükseldi.

“*Barka da zuwa!*”

“*Ɛ káàbò!*”

“*Barka da sauka!*”

“*Ɛ kú ewù ọ̀nà!*”

Kral Aliyu'nun üzerinde son Türk modasına uygun, uzun, bol bir pantolon vardı; kızıl renkte ve ayak bileklerinden büzgülü bu şalvarın üzerine, yakası altın dantellerle süslü, zengin işlemeli, ipek, Şam kumaşından bir elbise ve ısıltılı, mor-kırmızı bir pelerin giymişti. Majestelerinden yayılan misk kokusu ve çiçeksi aroma, Nil Nehri'nin mavi ve beyaz kollarını aşan, Sahra'nın ötelere gidip Nijer'i boylu boyunca geçerek İlörin şehrindeki emirin sarayına ulaşmak için Hartum çarşılarına varan bir parfümün niteliklerini taşıyordu.

Grubun *sarkin harshunası*, dil kralı olduğu, Yorubá, İngilizce, Hausa, İbo, Almanca, Yunanca, Latince, Krio, Temne dillerini akıcı bir şekilde konuşabildiği ve Arapça, Portekizce, Aramice, Nufi ve diğer birkaç dili de çat pat konuşabildiği için Babil kervanını emire takdim etme onuru yaşlı adamın oldu.

Nihayet kendini tanııtma sırası ona geldiğinde “*Ran sarki ya dade*” dedi Hausa dilinde, “Majesteleri çok yaşasın.” “Benim adım Shammil. Turancı'de bana Samuel derler. Ben Tanrı'nın Oğlu ve Dünyanın Kurtarıcısı İsa Mesih'in bir elçisiyim.”

Herkes yaşlı adamın bu girişle bombayı patlattığını hissetti ama kimse bu bombanın ne olduğunu, neden bomba olduğunu, bomba değilse bile neden Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem aşkına, bomba olduğunu düşündüklerini bilmiyordu.

Avluya bir sessizlik çöktü.

Sonunda kral, “Bu tam olarak ne anlama geliyor, *Mallam Shammil*?” diye sordu.

“Ben bir *limami*'yim” diye aceleyle açıkladı yaşlı adam, anlaşılır ve kafa karıştırmayan bir dille. “Hıristiyan bir *limami*. Hıristiyanlığın *addini*'sini öğretiyorum.”

Bu kez herkes onu anladı. Hıristiyan bir imamı daha önce duymuşlardı ama görevi Hıristiyanlık dinini öğretmek olan bu adamın hizmetlerine ihtiyaç duymaları için tek bir neden

düşünemiyorlardı, yine de onunla tanışmaktan memnun oldular.

Yaşlı adam kendini tanıttıktan sonra herkes kralın yaptığını yaparak ona gülümsedi.

“*Limami Shammil*” dedi kral. “Hıristiyanlık hakkında çok fazla şey duyduk. Ama hâlâ bilmediğimiz çok şey var. Siz kime bağlısınız, Peygamber Muhammed’e mi yoksa *Annabi İsa*’ya mı?”

“*Annabi İsa*’ya” diye yanıtladı yaşlı adam.

“Biz de öyle düşünmüştük” dedi kral. “Biz de öyle düşünmüştük. Bize dinin hakkında daha çok şey anlatmalısın. Bizi aydınlatmalısın. Ama bu gece sizi daha fazla tutmaya-çağım, uzun bir yolculuk yaptınız. Yarın yeni bir gün.”

Fakat emirin yanından ayrılmak için döndüklerinde bir ses Yorubá dilinde “Biz Peygamber’e sıkı sıkıya bağlıyız” diye duyurdu. Ses sakindi ama tonu kesinlikle hırçındı. Bu ses emirin *limami*’sine aitti. Yaşlı adam ona döndü. “Kitabınız Peygamber hakkında ne diyor?” diye sordu *limami* ona. Kavgacı ses tonundan sorusunun cevabını bildiği anlaşılıyordu. “Musa, Nuh, Süleyman, Yusuf, Davut, Cebail, Yunus, hatta Lut’un karısının bile kitabınızda yer aldığını biliyoruz ama Peygamber Muhammed yok. Bu konuda ne söyleyeceksiniz?”

“Hiçbir şey” diye yanıtladı yaşlı adam. “İncil’imizin Peygamber Muhammed hakkında sessiz kaldığı doğru ama İncil’in Peygamber Muhammed hakkında sessiz kalmasının geçerli bir nedeni var: Peygamber, öğretisini İsa’nın ölümünden altı yüz yirmi iki yıl sonrasına kadar kurmadı.”

Dandeson *limami*’nin bu bilgiyi sindirmesini izledi. Kalabalığın gerginliğini hissedebiliyordu. *Limami*’nin güçlü bir adam olduğu belliydi, fikirlerinin geçerliliği vardı. Emir bile yaşlı adamın cevabına ilişkin hükmünü hemen vererek ihtiyatlı davranıyor gibiydi. Sonunda, dudaklarının kenarında beliren ince bir gülümsemeyle onay mührünü verdi; yaşlı adamın cevabı kabul edilmişti. Avludan bir rahatlama mırıltısı yayıldı: *Limami* yatıştırılmıştı.

Limami yatıştırılmıştı ama ikna olmaktan çok uzaktı: Zararsız bir soru kılığına girmiş bir meydan okumaya girişti ve sorusunu yaşlı adamın gözlerinin tam ortasına nişan aldı.

“*Limami*” dedi, “hangisi daha doludur: senin kitabın mı yoksa Kur’an-ı Kerim mi?”

Avlu şimdi tıklım tıklımdı. Kralın tüm danışmanları, tüm seçkin kişiler, normalde iktidar koridorlarında kol gezen herkes oradaydı ve hepsi saray *limami*’sinin sorusunun kulağa geldiği kadar masum ya da görüldüğü kadar önemsiz olmadığının farkındaydı. Bu bir yemdi; Hristiyan *limamiyi* haram işlemeye, kutsal şeylere saygısızlık sayılabilecek bir söz söylemeye teşvik etmek için kurulmuş bir tuzak. Hepsi merakla yaşlı adamın cevap vermesini bekledi.

Yaşlı adam cevabını çantasına uzanarak verdi. “Sormanıza sevindim” dedi.

Birkaç kitap çıkardı, onları çantadan çıkardıkça yan yana dizdi. İki İncil nüshası çıkardı: biri İngilizce, Kral James versiyonuydu; diğeri *Bibeli Mimọ*, Yorùbá çevirisi, henüz bitmemiş bir çalışma. *Book of Common Prayer* [Dua Kitabı] ve *Ìwé Àdúà Yorùbá* çevirilerinden bir seçki çıkardı; son olarak da Samuel Johnson’ın *A Dictionary of the English Language* [İngilizce Sözlüğü] ve Rahip Samuel Crowther’ın *A Vocabulary of the Yorùbá Language* [Yoruba Dili Lügatı] kitabını.

“*Bibeli Mimọ*” diyerek *Bibeli Mimọ*’yu işaret etti, “kutsal metnin Yorùbá çevirisidir, bunun” diye KJV’yi gösterdi, “King James Versiyonu olarak da bilinen İngilizce İncil’den bir pasaj okuduğumda, aynı pasajı burada, *Bibeli Mimọ*’da okuyarak, okuduğum şeyi Yorùbá diline çevirebilirim.”

Topluluk şaşkınlıkla da olsa pür dikkat dinledi. Yaşlı adamın KJV’yi eline alışını izlediler. “İncil’imiz çok doludur” dedi *limami*’ye. “Kuran’da, İncil’in kitaplarından seçilen ve üstünde durulan konular vardır” dedi. *Limami*’ye baktı ve durakladı. “Biz konuşurken bile” diye devam etti *limami* cevap

vermeyince “şu anda Stamboul’da, Mizra’da ve Smyrna’da Hristiyan misyonerler İncil’in gerçeklerini yayıyorlar, bu gerçekler bu ülkelerde sizin inancınızın birçok üyesi tarafından inceleniyor ve benimseniyor. Burada da Lagos, Abéòkuta, Ibadan, Bonny, Brass, Nun, Onitsha ve Lokoja’da, Mesih’in Matta İncili’ndeki öğüdünü yerine getirmek için okullar açtık: Matta yirmi sekizinci bölüm, on dokuzuncu ayet” deri ciltli kitabı karıştırdı: “Gidin ve bütün uluslara öğretin.” *Bibeli Mimò*’yu eline aldı ve aynı pasajı okudu.

Ardından, dua kitabından İngilizce ve Yorùbá dillerinde aynı bölümleri okudu. *Ìwé Àdúà Yorùbá*’dan okurken, dinleyicilerin boş bakışlarına neden olan bir kelime okudu. Hemen durdu ve Yorùbá sözlüğüne uzandı. Kelimeyi buldu ve tanımını okudu.

Limaminin yüzünde şaşkın bir inanmazlık ifadesi belirdi. Bir “esselamu aleykum” bile demeden yaşlı adamın elindeki Yorùbá dua kitabını aldı ve onu gökyüzüne kaldırdı, sonra tekrar yere indirdi, o kadar aşağı indirdi ki eğilmek zorunda kaldı; burnuna yaklaştırdı, sonra uzaklaştırdı. Hatta kitabı salladı, böyle yaparak sayfaların arasında saklanan tılsımı çıkarabilirmiş gibi; tılsım düşerek kendini gösterecekti sanki. Detaylı incelemesi gizli bir efsunu ortaya çıkarmayı başaramayınca, sonunda kitabı karıştırmaya ve incelemeye tenezzül etti. O bir ilahiyat alimiydi ama alanı Arapçaydı; şimdi ona bakan Latin alfabesi çözülemez bir gizemdi ama arkasındaki ilke değil. Bu ilkeyi anladı ve şimdi, nihayet, utanmaz bir huşu ve panik gibi hissettiren bir heyecan duygusunun birleşiminde boğulmak için kendine izin verdi çünkü bu panikti.

“*Limami Shammil*” diye hitap etti yaşlı adama, sanki yeni tanışmamışlar, birbirlerini hayatları boyunca tanıyorlarmış gibi konuşuyordu, “Bu kitaba bakarak istediğin kelimenin anlamını bulabileceğini mi söylüyorsun, *Limami Shammil*?”

“Bütün kelimelerin değil” diye yanıtladı yaşlı adam, “ama genel fikir bu. Sözlük böyle çalışır.”

Limami soluk soluğa krala dönerek, “Majesteleri, ne kadar zekice bir fikir” dedi. “Ne kadar zekice bir fikir! Bu *litaŋfi*’yi kim yazdı?”

“Şey ...” dedi yaşlı adam.

Dandeson yaşlı adamı işaret etti. “O yazdı. Kapaktaki yazıyı görüyor musunuz? Bu yazarın adı. Rahip Samuel Crowther. Bu o. Bu Samuel Crowther. Ama o artık bir rahip değil. Artık bir piskopos. Terfi etti. İncil’den duyduğunuz çeviri de onun eseri. Babam bu çeviriye ben doğmadan bir yıl önce başlamış. O kadar vaktini aldı ve daha birkaç kitap var.”

“Kaç yaşındasınız?” diye sordu biri.

“Otuz altı yaşındayım.”

“Otuz yedi yıldır kendini bu işe adanmış!”

“Allahu Ekber.”

“Peki ya Dua Kitabı?” diye sordu *limami*. “*Limami* Şammil, o da mı senin eserin?”

Dandeson adama ısınmaya başlamıştı.

“Bundan bahsetmeyecektim” dedi Dandeson. “Ama madem siz bahsettiniz, *limami*. Doğru bildiniz. *Ìwé Àdúà Yorúbá*’nın çevirmeni gerçekten de aramızda duruyor: Samuel Adjai Crowther.”

“Adjai mi dedi?” diye mırıldandı biri.

“Öyle dedi.”

“Burnundan konuşuyor. *Yenyyen* konuşurken *Àjàyí*’yi böyle söylersin.”

“O ne demek?”

“Burnundan yani.”

“*Àjàyí* gibi bir ismi olduğuna göre, bizden biri olmalı.”

“Gerçekten mi? Onun Saliyo’daki *kiri yó*’lardan olduğunu sanmıştım.”

Yaşlı adam saray mensuplarına döndü ve “Ben de sizden biriyim ve Sierra Leone’luyum” dedi.

“Gördün mü?” dedi saray mensubu. “Saliyo’dan olduğunu söylemiştim.”

“Şimdi senin hakkında daha fazla şey öğrenmek istiyoruz, *Limami Shammil*” dedi *limami*.

“Nerelisin?” diye sordu kral. “Nasıl bu kadar bilgili oldun? Bize anlatmalısın!”

Yaşlı adam biraz isteksizce de olsa onlara hayat hikâyesini anlatmayı kabul etti; bu hikâye yaklaşık altmış yıl önce, Öşogün adlı bir kasabadan küçük bir çocuğun kaçırılmasıyla başlıyordu.

Bölüm Beş
1880
Yetenekli Bay Crowther

Otuz Üç

Bir süre sonra, *dedi yaşlı adam emire ve saray halkına,* Efendim beni İséyîn'e götürdü ve Müslüman bir kadına sattı. Birkaç ay onunla ve benimle aynı yaştaki oğluyla yaşadım, sonra o da beni bir köle pazarına götürüp satışa çıkardı. Yeni sahibimle birkaç gün yürüdüm ve sonunda beni sahile, büyük bir nehrin kıyısındaki bir köle pazarına getirdi. Hayatımda hiç böyle bir şey görmemiştim ve kalbim korkuyla doldu. Gün batımından önce, tütün karşılığında takas edildim ve başka bir sahibin malı oldum. Yeni sahibim hemen beni nehrin karşısına, Èkó adasındaki köle pazarına götüreceğini duyurdu. Hiçbir şey beni nehirden ve Èkó'ya gitme düşüncesinden daha fazla korkutamazdı çünkü biliyordum, biz köleler, hepimiz biliyorduk, efendilerimizin bu konuda konuştuklarını duymuştuk: Kasabanın bir bölümü, çok çok uzaklardaki, okyanusun çok ötesindeki topraklarına götürmek üzere köle satın almaya gelen beyaz adamlar

tarafından işgal edilmişti. Nehre girmemi, bizi Èkó'ya götürcek olan kanoya doğru sahil boyunca yürümemi söylediklerinde, yerimde çakılıp titreyerek durdum. Gece olmak üzereydi ve adamların kaybedecek zamanı yoktu; beni alıp kanoya taşıdılar ve mısır çuvallarının arasına yerleştirdiler. Çömelerek oturdum; tüm vücudum titredi, korkudan kasatı kesildim. Ağlamaktan gözlerim kızarmış ve şişmişti. Saatler sonra, sabah saat dörtte, Èkó'ya vardığımızda hâlâ aynı pozisyondaydım.

Èkó'da istediğim gibi dolaşmama izin veriliyordu, kaçmanın hiçbir yolu yoktu, burası bir adaydı, etrafımız tamamen sularla çevriliydi. Orada üç aydan fazla kalmama rağmen bir tane bile beyaz adam görmedim, ta ki bir akşam bir değil altı beyaz adam, İspanyol ve Portekizliler, sokaktan geçene kadar. O zaman bile onlara doğrudan bakmaya cesaret edemedim. Eğer bakarsam beni fark edeceklerini düşünüyordum ve bunu istemiyordum. Benim için geldiklerinden şüpheleniyordum, bu yüzden ben onları görmezsem onların da beni görmeyeceğini umarak yere baktım. O gün beni gördüler ama benimle zerre kadar ilgilenmediler. Ama birkaç gün sonra geri geldiler. Bu kez, beyaz adamlardan birinin satın aldığı köleler arasında sekizinci sıradaydım.

Artık kölelikte tecrübeliydim. Ülkemi bir daha görebileceğime dair tüm umudumu yitirmiş, sabırlı olmayı ve başıma ne gelirse gelsin kabullenmeyi öğrenmiştim. Ama ilk kez bir beyaz adamın dokunuşunu hissettiğimde korkuyla titredim; beyaz adam beni muayene ederek sağlam bir mal olup olmadığımı anlamaya çalışıyordu.

Bizi tek kapılı bir odaya tıktılar; içeri girer girmez kapı kilitlendi, odada saçak altındaki açıklıktan başka hava girişi yoktu. Erkekler ve oğlanlar önce birbirlerine zincirlendi, zincir her birinin boynundaki demir bir prangaya geçirildi ve iki ucundan kilitlerle tutturuldu. Bu herkes için, özellikle de biz çocuklar için tam bir işkenceydi. Erkekler bazen sinirlenip zinciri öyle şiddetli çekiştiriyorlardı ki zincir küçük

sıska boyunlarımızı kesiyordu. Uyku zamanı daha da kötüydü, daha rahat yatabilmek ve zincirin ağırlığından kurtulmak için zinciri kendilerine çekiyorlardı. İki seçeneğiniz vardı; nefesiniz kesilene kadar boğazlanmak ya da ölene kadar oyulmak. Geceleri, sık sık olduğu gibi, iki ya da daha fazla adam arasında kavga çıktığında, herkes acı çekiyordu.

Sonunda, köle pazarından gruba daha fazla adam eklen-
dikçe, çocuklar erkeklerden ayrılıp birbirlerine bağlanmanın sevincini yaşadı. Birlikte kelepçelenmiştik, her şeyi birlikte yapıyorduk. Birlikte yedik, birlikte yıkandık... Kız çocuklarının ve kadınların durumu da daha iyi değildi.

Beyaz adamların Èkó dediği Lagos'ta dört ay boyunca bu şekilde yaşadık.

Bu, milattan sonra 1822 yılında oldu. O zamanlar, yani elli sekiz yıl önce, Birleşik Krallık'ta köle ticareti çoktan kaldırılmıştı; insan ticareti yapmak suçtu. On beş yıldır suçtu. Ama sadece Birleşik Krallık'ta. Diğer yerlerde öyle değildi. İspanyol ve Portekiz gemileri, yük ambarlarını kölelerle doldurmak için hâlâ Afrika kıyılarına doğru yelken açıyordu. Bu yüzden İngiliz Donanması, köle tacirlerini bulmak için kıyılarımızda dolaşan gemiler gönderdi. Beyaz adamlara satılmamızın ardından, beni satın alan Portekizli tüccar, ambarını dolduracak kadar insan yükü elde ettikten sonra Lagos'ta aylarca beklememizin nedeni buydu. Bizi gemiye götürmenin çok riskli olduğu düşünülüyordu. İngiliz Donanması'na ait teknelerin dalgaların arasında gezindiği görülmüştü.

Nihayet, dört aylık bir bekleyiştten sonra, tehlikenin geçtiğine karar verildi ve bir gece Lagos'tan kanoyla götürüldük. Yaklaşık iki yüz kişiydik: oğlanlar, kızlar, erkekler ve kadınlar. Ertesi sabah şafak sökmeden gemideydik. Bir gece önce yemek yememiştik, mürettebat bizi kanolara bindirmekle meşgul olduğu için akşam yemeğimizi vermemişti. O sabah da yemek yemedik çünkü bizi denizin ortasında bekleyen gemiye yüklemekle meşgullerdi. Bırakın yemek yemeyi,

hiçbirimiz bir lokma bile yutabilecek durumda değildik zaten. Gemi dalgaların üzerinde bir aşağı bir yukarı sallanırken deniz tutması dedikleri bir hastalık yüzünden dünya gözlerimizin önünde dönüyordu.

Aynı akşam iki İngiliz savaş gemisi tarafından durdurulduk ve kendimizi yeni bir fatihler grubunun, uzun kılıçlarla donanmış korkunç adamların elinde bulduk.

Zincirlerimiz çıkarıldı, bu sefer sahibimiz ve adamları kendilerini bir anda prangalar içinde buldular. Sadece aşçı prangasız bırakılmıştı, o da sabah yemeğimizi hazırladığı için. Acıkmıştık ve açlık bizi cesaretlendirdi. Her türden meyve ve mal bulmak için geminin her yerini arama cüretini gösterdik. Kahvaltıdan sonra etrafımızdaki gemilerden birkaçına bölüştürüldüğümüzde çabucak ayıldık. Bizi nereye götürdüklerini ya da sefaletimizin sona erip ermeyeceğini bilmiyorduk. Artık hepimiz büyük bir aile olmuştuk ve her grup ayrılmak üzere bir gemiye bindiğinde, onlara ya da bize ne olacağını bilmeden sevgiyle vedalaşıyorduk. Felaket kardeşi olan altı tanemiz, aynı anda götürülebilmek için birbirimize çok yakın durduk ve kısa süre sonra HMS Myrmidon adlı bir savaş gemisine bindirildik. Yaklaşık iki aylık bir yolculuktan sonra Lagos'tan bin mil uzaklıktaki Freetown'a vardık.

Sierra Leone'da Kilise Misyonerlik Derneği'nin gözetimi altına alındım. Günahkâr olduğuma ikna oldum ve İsa Mesih aracılığıyla affedilmeyi arzulayarak Hristiyanlığa geçtim. Àjàyí adını bir kenara bıraktım, Samuel Crowther olarak vaftiz edildim.

Ayrıca misyonerlik okuluna da gittim.

Otuz Dört

Çabuk öğrenen biriydim. Freetown'a vardıktan sonra altı ay içinde okuma yazma öğrenmiştim. Bilgiye açtım. Her şeyi okudum. İncil'i okudum. Eski Ahit'in tamamını ve Yeni Ahit'i okudum. Elime geçen her şeyi okudum. Öğretmenlerin hepsi beni fark etti. Bana Genç Bay Crowther diyorlardı. Pazar ibadetlerinde okuyucu oldum. Okulda, sınıf başkanı oldum. Sınıf öğretmenimiz olan Peder Joyce sıtma hastalığına yakalandığında onun yerini almak ve öğrenci kardeşlerime ders vermek benim görevimdi. Ve ben de bunu yaptım. Elime bir tebeşir aldım ve doğruca tahtaya gidip ders anlattım. Her şey çok doğal geliyordu. Sanki bütün hayatım boyunca bunu yapmış gibiydim. Çok açıktı, aklımda hiçbir şüphe yoktu, esaret altındaki yaşamım Tanrı'nın isteğiydi. Tanrı bana doğruyu göstermek ve beni başkalarına da doğruyu gösterecek bir araç olarak kullanmak için esarete sokmuştu.

Umut vaat eden tek öğrenci ben değildim. Bilgi arayışında benden bile daha gayretli olan bir başka öğrenci, genç bir kız vardı. Adı Hassana'ydı, Ilorin'den Müslüman bir kızdı. Hassana tüm kalbiyle kendini öğrenmeye adanmıştı. Aynı yaştaydık ve Freetown kıyılarına aynı gün, aynı gemiyle gelmiştik. Hatta aynı gün vaftiz edilmiştik. Onun vaftiz adı Susanna idi.

Susanna zeki olmasının yanı sıra iyi kalpli ve sıcak, seven bir karaktere sahipti. O bana düşkündü, ben de ona oldukça düşkündüm.

Limaminin gözlerinde bilmiş, alaycı bir gülümseme belir-di.

Yani, *dedi yaşlı adama*, onun seni, senin de onu arzula-dığını kastediyorsun.

Yaşlı adam sıcak ve nazik bir gülümsemeyle karşılık verdi. Kendisiyle şakalaşılmasından rahatsız olmadı.

Anlayacağınız, *diye cevap verdi*, Susanna ve ben elli yılı aşkın bir süredir karı kocayız. Onunla tanışmak başıma gelen en güzel şeydi. Bereketli bir hayat yaşadım; çocukla-rımız, öğretmenlik görevim, ruhları kurtuluşa götüren insan balıkçısı görevim... ama sadece yıllar sonra Abéòkuta'da annemle yeniden bir araya geldiğim gün, Susanna ile tanış-mamla kıyaslanabilir.

Bu resmen bir mucizeydi. Freetown'dan Ègbá'ya, bir göreve başlamak için daha yeni gelmiştim. Memleketimden yaklaşık bir günlük mesafede olduğu için Abéòkuta'ya var-dığımda yaptığım ilk şey, onları son görüşümün üzerinden neredeyse çeyrek asır geçmiş olsa da annemi, kız kardeşimi ve ailemin diğer üyelerini kapsamlı bir şekilde aramak oldu.

Abéòkuta, Yorúbá savaşlarından kaçan mülteciler tara-fından kurulmuş yeni bir kasabaydı; Òşogùn'un yıkılmasın-dan on yıl sonra ortaya çıkmıştı. Kuruluşundan önceki on yıllarda, ormanlarda yaşayan Ègbá kurucuları, Òşogùn'un ve Yorúbá ülkesindeki diğer yüzlerce kasabanın başına gel-diği gibi, yüz elliden fazla kasaba ve köyün birbiri ardına

kuşatıldığını ve yerle bir edildiğini, sakinlerinin esir alındığını, kafeslere konup köle olarak satıldığını görmüşlerdi.

Anavatanları olan ormanları çevreleyen ülkelerdeki halklar tarafından rahatsız edilen Ègbá'lar, bir zamanlar evleri olan ilkel ormanların vahşi hayvanları gibi avlanarak engerekler, zehirli bitkiler ve ölüm saçan örümceklerle dolu bir dağın tepesindeki bunaltıcı, şeytani derecede nemli bir labirente varana kadar kaçmışlardı; mağaraları yarasa *guano*'sunun keskin kokusuyla yanıyordu ve her yer sabah sisiyle yıkanıyordu; bu sisin ardında kavurucu güneşin ölümcül sıcağı masum yolculara sinsice yaklaşan bir tuzaktı. Ve sonunda orada, vahşi gözlü, keçe saçlı gezginler kendi cennetlerini buldular; hayatları boyunca ilk kez kendilerini düşmanlarından uzakta güvende hissettiler ve oraya, kayaların tepesine, aşağıdaki dalgalı vadilerin içine yerleştiler. İçinde saklanarak geçirdikleri uzun yıllar, kendilerini öldürmek isteyenleri, yakalayıp satmak isteyenleri atlatmak ve onlardan kaçmak için kullandıkları uzun yıllar, bu başıboş orman insanlarını tüm tehlikeli, saldırgan ve yüce coşkusuyla doğayla bir bütün haline getirmişti. Düşmanca ve acımasız bir dünyada, doğa onların tek sadık dostuydu: Sert kucaklaması bazen sığınak olan, bazen de onları boğan daimi bir dost. Bu kayalarla kaplı arazinin ne olduğunu biliyorlardı: Sağı solu belli olmayan, acımasız bir müttefik, cömertliğinde sınırsız, vahşiliğinde ayırım gözetmeyen. Buraya vurulmuşlardı; yuvalarını yapmak için daha iyi bir yer isteyemezlerdi.

Abèòkuta oraya gelen herkesi kucakladı. Savaşla parçalanmış bir ülkenin her yerinden binlerce kişi buraya akın etti ve kuruluşundan sadece birkaç yıl sonra Yorùbá'nın en müreffeh şehirlerinden biri oldu.

Eğer Ìyá hâlâ hayattaysa ve Yorùbá ülkesinde yaşıyorsa; eğer kız kardeşim Bólá hâlâ hayattaysa ve Yorùbá'da yaşıyorsa; eğer okyanus ötesine gönderilmek üzere insan satın alan Avrupalılara satılmaktan bir şekilde kurtulmuşlarsa büyük ihtimalle Abèòkuta'da olacaklarına inanıyordum.

Fakat İyá ve Bólá Abèòkuta'nın hiçbir yerinde yoktu.

Bir süre sonra onları aramayı bıraktım. Onları bulmaya dair umudumu yitirdim.

Aramaktan vazgeçtikten kısa bir süre sonra, İyá beni buldu.

Anlaşılan, yakınlardaki Porto Novo'nun bir köyünde yaşıyordu. Àjàyí adında Sierra Leoneli bir misyonerin onu aradığı haberi ona orada ulaştı. Bunu duyduğunda İyá onun oğlu olduğunu anladı ve onu görmek için hemen yola koyuldu. Ve gördü de.

İncil'den vaaz verdiğim bir pazar yerinde beni gördü. Uzakta da olsa onu hemen tanıdım. Yaşlılık onu yavaşlatmıştı; yüzü derin acıların verdiği tahribatla buruşmuş ve kırışmıştı ama bana doğru ağır adımlarla ilerleyen bu yaşlı kadın, yakından bakıldığında, yıllar önce Òşogùn'da kollarından koparıldığım kadındı.

İyá beni gördüğünde titriyordu. Birbirimize tutunduk, şaşkın bir sessizlik içinde birbirimize baktık. Gözyaşları zayıf yanaklarından aşağı süzülüyordu. Elimi tutarken titriyor, durmadan adımı tekrar ediyordu. Yanında, annemden biraz daha genç görünen başka bir kadın vardı. Bu yaşlı kadının kız kardeşim Bólá olduğunu anlamam, birkaç dakikamı aldı. Kontrolsüzce ağlıyor, sevinç gözyaşları döküyordu.

Ailemle tanışmaları için onları eve götürürken etrafımızda bir kalabalık toplandı ve bizi takip etti. Kasabada yan yana yürürken fazla konuşmadık. Konuşamadık. Yirmi beş yıl ayrı kaldıktan sonra söylenecek çok şey vardı ve hepsi bir anda dudaklarımızdan dökülecekmiş gibi geliyordu.

Hikâyelerini öğrenebilmem için aylar boyunca birçok kez sohbet etmemiz gerekti. Köle yağmacılarının Òşogùn'a geldiği gün, onlardan ayrılmamdan kısa bir süre sonra, akrabalarımızdan birinin İyá'yı onu esir alanlardan kaçırmayı başardığını öğrendim. Bunu gerçekleştirmek için onlara göz kulak olmakla görevlendirilen adamlara rüşvet olarak beş

baş deniz kabuğu vermek gerekmişti. Kız kardeşim, yirmi dört baş deniz kabuğu karşılığında satın alınmıştı, ki bu deniz kabukları ödünç alınmıştı ve borcunu ödeyene kadar rehin kalmıştı. Babam, yakalandığımız gün savaşta ölmüştü.

Kaderin bizi birleştirmesinden beş yıl sonra, Bólá ne yazık ki doğum sırasında öldü. İyá hâlâ bizimle. Otuz dört yıldır benimle ve ailemle birlikte yaşıyor.

Bölüm Altı
1861
Papazın Evi

Otuz Beş

Peder Crowther yatak odasından çıktı ve *Te Deum*'u söyleyerek aceleyle merdivenlerden indi. Merdivenlerin sonunda, çalışma odasının kapısında durdu ve içeriden gelen iki sesi dinledi.

“Katanga” dedi ilk ses, yetişkin bir kadının sesi. “Katanga da ne demek?”

“Katanga, Öyö” diye yanıtladı tiz bir ses, bir gencin sesi. “Katanga, listelerde sıkça geçen bir isim. Yorúbáların kendileri Öyö diyor.”

“Neden?” diye sordu kadın sesi. “Listelerde neden Katanga yazıyor?”

“Avrupalı gezginler bu ismi Hausa tüccarlardan duymuşlar” diye yanıtladı genç ses. “Yorúbáların kendileri asla Katanga demiyor. Yorúbá yerine Yarriba da listelerde yer alıyor. Yarriba, Avrupalı gezginlerin Hausa tüccarlarından edindikleri bir telaffuz.”

“Yani Hausa dilinde bir kelime...” dedi kadın. “Tıpkı Katanga gibi?”

“Değil” diye cevap verdi oğlan kesin bir şekilde. “Yorùbá, ‘Òyò’ların kendilerine ve dillerine verdikleri isim. Yorùbá, Yorùbá dilinde bir kelime ama Hausalar Yarriba olarak telaffuz ediyor.”

Crowther, ayağıyla kapıyı hafifçe araladı ve kafasını içeri soktu.

“Genç adam” dedi yazı masasındaki genç çocuğa, “seni benim fakirhaneme hangi rüzgâr attı?”

Dandeson omzunun üzerinden baktı ve “İyi akşamlar Bàbá” dedi. Alnı çatıktı, derin düşüncelere dalmıştı, parmaklarıyla masaya vuruyordu. “Màmá, Bay Macaulay’ın yazmamızı istediği bir makale için bana yardım ediyor.”

“Konu ne? Tahmin edeyim: Katanga’nın Tarihi mi? Yarriba Halkı mı? Katanga’nın Yarriba Ülkesi mi?”

“Üç iyi tahmin, Rahip Crowther” dedi Bayan Crowther. “Gerçekten de çok iyi tahminler, Rahip Crowther ama malesef hepsi de yanlış.”

Dandeson, “Òyò Krallığı hakkında yazmamızı istediler” diye bilgi verdi.

“Bay Macaulay’ın Òyò hakkında yazmanızı istemesi ne kadar akıllıca” dedi Crowther.

“Bizim de tarihimizi bilmemiz gerektiğini düşünüyor. Bu fikri sizinle yaptığı bir konuşmadan edindiğini söyledi.”

Bu Crowther’ı düşündürmüşse benziyordu. “Bunu Bay Macaulay mı söyledi?”

Dandeson başını salladı.

“Bay Macaulay oldukça düşünceli bir adam, öyle değil mi?” dedi Crowther. “Seni buraya getiren nedir, genç adam?”

Dandeson onun sorusunu duymazdan gelerek, “Kraliyet ailesinden geldiğimizi, büyükannemin bir prenses olduğunu söyledi. Bu doğru mu?”

Büyükanneden bahsedilmesi Crowther’a bir şey hatırlatmış gibiydi.

Bir şey söylemek için karısına döndü. Daha konuşmadan karısı, “Çok daha iyi” dedi.

Kadına sinirle baktı. “Ne çok daha iyi?”

“İyá’nın bacağı çok daha iyi” dedi Susanna Crowther. “Bana sormak üzere olduğun şey bu değil miydi? Junior’ın son gelişinde getirdiği tentürü içmeye başladığından beri ağrıları yok denecek kadar azaldı.”

Samuel Jr en büyük oğullarıydı. Herkes ona Junior derdi.

“İyá’nın bacağına soracağımı nereden bildin?”

Kadın ona gülümsedi. “Ben her şeyi bilirim.”

“Anlaşılması imkânsız olduğum için kendimle gurur duyuyordum ben de.”

Dandeson babasının besbelli yanlış olan öz değerlendirmesine hoşgörüyü gülümsedi.

“Yüzündeki gülümsemeyi siler misin lütfen?”

“Sileceğim, Bàbá” diye yanıtladı Dandeson. “Siz soruma cevap verir vermez.”

“Sorun neymiş? Senin de güldüğünü fark etmemiştim bile.”

“İyá’nın bir prenses olduğu doğru mu?”

“Genç adam” dedi Crowther. “İyá yukarıda, odasında. Neden yukarı çıkıp ona sormuyorsun?”

“Babası Aláàfin Abíódún, Öyo Kralı” dedi Màmá. “İyá gerçekten de bir prenses.”

“Eve neden geldiğini hâlâ söylemedin, Dandeson.” Crowther sert görünmeye çalışıyordu ama onun sertliği oğlu üzerinde istediği etkiyi yaratamamış gibiydi. Dandeson omzuna düşen bir yaprağı atar gibi umursamaz bir tavırla okul ödevine döndü.

“Dün gidip onu okuldan aldım” diye kocasına bilgi verdi Bayan Crowther. “Sana gideceğimi söylemiştim.”

Crowther’in yüzündeki etkisiz sertlik ifadesi şimdi yerini çok daha az inandırıcı bir öfkeye bırakmıştı. “Bayan Crowther!” diye burnundan soludu. “Bu genç adamın iki gündür benim çatımın altında uyuduğunu ve benim bundan haberim bile olmadığını mı söylüyorsunuz?”

“Rahip Crowther” dedi Bayan Crowther. “Kendi çatınız altında biraz daha fazla zaman geçirseydiniz haberiniz olurdu. İki gündür bu eve adınızı bile atmadınız. Dòsünmü ve on bin cariyesiyle birlikte sarayda yaşıyor gibisiniz.”

Crowther, “Kábíyèsí’nin eşlerinin sayısını az söylemek de tam size göre” dedi. “Sadece on bin mi? Püf!”

“Sizi bu gece yine saraya çağırdı mı?” diye sordu Susanna, kocasını evden uzaklaştırdığı için Kral Dòsünmü’dan memnun olmadığı belliydi. “Anlaşma imzalandı. Sizden daha ne istiyor?”

“Bunu saraya gittiğimde öğreneceğim” dedi Crowther. “Okula ne zaman dönüyorsun genç adam?”

Susanna, “Yarın sabah ilk iş olarak geri dönecek” dedi.

“Uğurlar olsun” dedi Bàbá. “Yani, iyi güzel.”

“Ve onu siz götürüyorsunuz.”

Gözlüklerini çıkardı, “Onu ben almadım” dedi. “Geri götüren kişi neden ben olayım?”

“Rahip Crowther” dedi Bayan Crowther tatlı bir sesle.

Adam gözlerini ovuşturdu. Gözlüğünü tekrar taktı. “Evet, Bayan Crowther.”

“Sorunuzun cevabının gayet açık olduğunu düşünüyorum.”

“ ‘Màmá öyle diyor da ondan.’ Cevap bu mu?”

Konuşmayı dinlemiyormuş gibi görünen Dandeson başını salladı.

“Davetsiz misafirin boynunda bir sorun mu var?” Crowther sordu. “Ama tabii” dedi Màmá’ya uzun uzun iç çekerek. “Bàbá, Màmá’nın dediğini yapmalı. Bu mantık su götürmez.”

“Bu konuda hemfikir olduğumuza sevindim, Rahip Crowther” dedi Bayan Crowther.

Dandeson onlara yan yan baktı.

“Görmedim sanma, genç adam.”

“Neyi, efendim?” Dandeson masumca sordu.

“Ailene surat yapıyordun.”

“Yanılıyorsunuz efendim, burnumu siliyordum” dedi Dandeson kulağını işaret ederek.

“Bàbá’nın bilmek istediği şey” dedi Crowther, “Màmá’nın bu surat yapan davetsiz misafiri neden eve getirdiği. Ah, şimdi hatırladım. Savaş hakkında söylentiler vardı.”

“Söylentiler hiç de yabana atılacak gibi değildi” dedi Sanna ciddiyetle. “Dòsùnmú’nun anlaşılmayı imzalamayacağını duymuştuk.”

“Ama imzaladı.”

“İmzaladı. Ama bize söylendiği gibi inat edip imzasını vermeseydi, McCoskry *Prometheus*’u çağıracaktı.”

“Söylentiler...” dedi Crowther. “Aslı astarı olmayan söylentiler. Seni bu boş hikâyelere kulak asmaman konusunda uyarmıştım.” Merdivenlerden yavaşça inen birini gördü. “Dandeson, git İyá’ya yardım et. Bacağın nasıl, İyá *mi àtàtà*, sevgili anneciğim?”

“Ağrım tamamen geçti” dedi İyá. “Junior’ın verdiği *òyìnbó* otları mucizeler yaratıyor.”

Dandeson merdivenlerden yukarı, büyükannesine doğru koştu.

“İyá” diye seslendi. “Bana babandan bahset. Onun hakkında bildiğin her şeyi bilmek istiyorum.”

İyá torununa çabucak ve net bir bakış attı. “Büyük büyükbaban uzun zaman önce öldü” dedi ona. “O öldüğünde ben daha çocuktum.”

“Annen sana onun hakkında bir şeyler anlatmış olmalı. Ne anlattı?”

“Doğru söylüyorsun” İyá’nın gözleri parladı, “annem bana onun hakkında pek çok şey anlattı. Bana anlattığı her şeyi, hatırlayabildiğim her şeyi sana anlatacağım.”

Màmá ve Bàbá kapının yanında durup İyá’nın torununa Òyó adlı imparatorluğun kralı olan dedesi Abíódún’u anlatmasını dinlediler.

Bölüm Yedi
1851-1864
Ve Kraliçe Geldi

Otuz Altı

Kral Dòsùnmú korkutularak Lagos'u İngilizlere devretmeye ikna edildiğinde Crowther elli iki yaşındaydı. Èkó adası, Kraliçe Victoria'nın hızla gelişen imparatorluk mülklerine en son eklenen ada oldu. Lagos, halihazırda bir ayağı hemen yanı başındaki Dahomey'de olan Fransızların üç renkli bayrağı dikmeye hevesli oldukları bilinen önemli bir kıyı kentiydi; Afrika'nın Büyük Güçler tarafından paylaşılma süreci çoktan başlamıştı. Bu nedenle Başbakan Lord Palmerston, Lagos istese de istemese de, Lagos'un İngiliz korumasına şiddetle ihtiyaç duyduğuna inanıyordu. Ama yönetimi ele geçirmenin Whitehall tarafından gösterilen gerekçesi bu değildi tabii. Resmi olarak, *Prometheus*'un Lagos lagününe getirilmesinin, büyük taret toplarının Kral Dòsùnmú'nun sarayına çevrilmesinin nedeni, kralı anlamayı imzalamaya zorlamak değildi, haşa; bunun nedeni, Lagos'u Dòsùnmú'nun baş düşmanı olan ve Èpé'de

Dòsùnmu'nun heykeline burun kıvrırken görülen kötü şöhretli Kòsòkò'nun saldırı tehdidinden korumaktı.

Lagos'un resmi olarak İngiliz mandasına girmesinin üzerinden üç yıl geçmeden, Rahip Crowther işvereni olan Kili-se Misyonerlik Derneği tarafından acil bir toplantı için Londra'ya çağrıldı. Toplantı o kadar acildi ki Lagos'tan yola çıktığında yanına kıyafet alacak zamanı bile olmadı. İngiltere'de, Canterbury Başpiskoposu tarafından düzenlenen, tüm önemli insanların katıldığı bir kutsama töreniyle Anglikan Kilisesi'nin piskoposu oldu. Canterbury Katedrali tıklım tıklım doluydu. Bu atama birçok kişi tarafından Crowther'ın önlenemez yükselişinin taçlandırılması olarak görülecekti.

Fakat Nijer'deki İngiliz Kilisesi'nin piskoposu olmak Crowther'ın hayattaki en büyük tutkusu değildi. Bu göreve talip olmadı; aksine bu görev kendisine ilk teklif edildiğinde geri çevirdi. Lagos, Badagry ve Abéòkuta'da bu makamı çok arzulayan ve titizlikle kulis çalışmaları yapan beyaz meslektaşlarının çoğu, piskoposluğun Crowther'ın ayağına geldiğini öğrendiklerinde kıskançlıktan çatlayacak, bazıları zehirli bir şekilde, bir iki tanesi sadece ırkçılıkla dolup taşmakla kalmayan, en üst seviye ırkçı hak sahipliği içeren bir dille konuşacaktı. Ama Crowther bu mevkii istemedi, ikna edilmesi çok zaman aldı.

O özünde her zaman, otuz iki yaşında, Freetown'ın Fourah Bay College'ın sınıflarında silik ama oldukça tatmin edici bir yaşam süren mütevazı bir öğretmen olarak kalacaktı; ama bu yaşamından koparılıp bir papaz yardımcısı göreviyle, Afrika Köle Ticaretinin Yok Edilmesi ve Afrika'nın Uygarlaştırılması Derneği adlı, Kraliçe Victoria'nın eşi Prens Albert ile bağlantılı Londra merkezli bir kuruluş tarafından cömertçe finanse edilen ve Nijer Nehri boyunca seyahat etmesini gerektiren Afrika Kolonizasyon Seferi adlı bir yolculuğu da içeren görkemli bir planın parçası olarak vapur filosuna dahil edilmişti. Crowther'ı Londra, Freetown ve

Lagos'ta meşhur eden şey, talihsiz sefer hakkında ortaklaşa yazdığı ve ertesi yıl Piccadilly'de bulunan Londralı yayıncı Hatchards tarafından basılan kitap oldu.

Alman Rahip James Schön, seferin resmi papazıydı. Crowther'ın keşif gezisinde kendisinden mesul olduğu, Crowther'ın akıl hocası ve genç Sierra Leone'li öğretmen yazılarının ilk destekçilerinden biri olan Schön, uzmanlık alanı Hausa dili olan saygın bir dilbilimciydi. İlk Hausa-İngilizce iki dilli sözlüğü de içeren önemli çalışmalarının Crowther'ın gelecekteki dilbilimcilik ve çevirmenlik kariyeri üzerinde güçlü bir etkisi olacaktı. Hatchards başlangıçta yalnızca Schön'ün günlüklerini yayımlamayı planlıyordu. Ama Schön'ün tavsiyesi üzerine Crowther'ın seferle ilgili günlüklerini de yayınlamaya karar verdiler. İki günlüğü tek bir ciltte bir araya getirdiler: *The Journals of the Rev. James Frederick Schön and Mr Samuel Crowther: who, with the sanction of Her Majesty's government, accompanied the expedition up the Niger, in 1841, in behalf of the Church Missionary Society.* (Peder James Frederick Schön ve Bay Samuel Crowther'ın günlükleri: Majestelerinin hükümetinin onayıyla 1841 yılında Kilise Misyonerlik Derneği adına Nijer'e yapılan keşif gezisine eşlik etmişlerdir.)

Kitap çok başarılı oldu. Crowther'ı ünlü etti.

Bay Samuel Crowther'ın seyahat yazıları okuru, bir mekân yaratıp oranın gerçek hayattan karakterlerine eksiksiz ve coşkulu bir şekilde hayat vermek konusunda alışılmadık bir yeteneğe sahip mütevazı, alçakgönüllü ve esprili bir hikâyeciyle tanıştırdı; gözlemleri şefkatliydi ama hiç de duygusal değildi.

Crowther, ciddi ve sorgulanamaz bir inanca sahipti; kamusal ve özel hayatında asla kusur bulunamazdı; iyi bir evlat, sevgi dolu bir eş, özverili bir baba, sadık bir dost ve vizyon sahibi bir liderdi. Bu nitelikleri, yazar, dilbilimci ve çevirmen olarak sahip olduğu eşsiz yeteneklerle birleşince onu Kilise'de iyi bir yere getirdi.

Ancak onun kariyerini yaratan şey, anofel adlı, insanlarda sıtmaya neden olan parazitin en ölümcül türü olan *Plasmodium falciparum*'u bulaştıran küçük bir sivrisinekti. 1841'de Nijer seferine çıkan yüz elli Avrupalıdan elli beşi, o dönemde anofel istilası altındaki Nijer Nehri'ne ulaşır ulaşmaz sıtmaya yenik düştü. Ölü sayısının artmaya devam edeceği anlaşıncaya yolculuk aniden iptal edildi. Öte yandan, seferdeki Afrikalılardan hiçbiri bu hastalıktan ölmedi. Yolculuğa çıkan üç vapurda her bir Avrupalıya karşılık en az beş Afrikalının bulunduğu göz önüne alındığında bu dikkat çekiciydi.

Bu rakamlar, Crowther'a *Journals* kitabının kendi bölümleri için yazdığı sonsözde açıkladığı bir fikir verdi: "Nijer kıyılarında ve Afrika'nın iç kesimlerinde Misyonerlik çalışmalarına gelince" diye yazdı, "nehre çıkmadan önce Afrika'nın iklimine alışmış olanlar dışında Avrupalı Misyonerler çok az şey yapabilir. Afrika'ya esas olarak kendi evlatları tarafından fayda sağlanabileceği görüşünü istemeyerek de olsa kabulleniyorum. Sir T. F. Buxton'un *The African Slave Trade and Its Remedy* [Afrika Köle Ticareti ve Çözümü] adlı eserinde, Afrika'nın çocukları arasında gelecek vaat eden bazı gençlerin eğitim için İngiltere'ye gönderilmesi gerektiğini, bu gençlerin daha sonra ülkelerinde görev alabileceklerini ve davranışlarının kendi halklarına yararlı bir etki yapacağını okudum. Eğer başka işler için böyle bir plan düşünülüyorsa Afrika kıyılarında kendi vatandaşlarına yararlı olabilecek misyonerler yetiştirmek için de bu yol izlenemez mi?"

Kilise bunu memnuniyetle kabul etti ve niyeti bu olmasa da, Crowther savunduğu politikanın simgesi haline geldi. Öğretmen, Anglikan misyonerlerin denizaşırı görevlere hazırlandığı Kuzey Londra, Islington'daki Kilise Misyonerlik Derneği Eğitim Koleji'ne gönderildi, Batı Afrika'ya papaz olarak döndü. İngiltere'deki eğitimi Oxford Üniversitesi'nden İlahiyat Doktorası diplomasıyla son bulacaktı. Kilise'nin 330 yıllık tarihindeki ilk Afrikalı piskopos olarak atanması,

Afrika'da misyoner ve eğitimci olarak çalışacak Afrikalılardan bir kadro oluşturma politikasının doğrudan bir sonucu-
cuydu. Sonradan Nijerya adını alacak bölgedeki ilk ortaokul
olan CMS Gramer Okulu, öğrencilere misyonerlik eğitimi
vermek için kurulmuştu; zaman içinde bu elit okulun etki-
leri Lagos ve ötesinde hayatın her alanına yayılacaktı.

Yaklaşık otuz yıl boyunca, bu politika Kilise tarafından
hararetle desteklendi ve coşkuyla savunuldu, politikanın
yaratıcısı olan Crowther yaşayan bir aziz statüsü ile ödül-
lendirildi. Sonra büyük bir değişime yol açan bir şey gerçek-
leşti: Kininin sıtmayı tedavi ettiği ve önlediği keşfedildi. O
zamana kadar beyaz adamın mezarı olarak görülen Batı
Afrika nihayet ehlileştirildi. Bununla birlikte, Afrikalılaştır-
ma politikası başarısız olmaya başladı. Bu politikanın yaza-
rı Kilise hiyerarşisinde oldukça yükselmişti ve sonunda o
yüksek zirveden aşağıya doğru hafifçe itildi.

Crowther'ın sahip olduğu ağırlık, var olduğu sürece,
kayda değermişti. Bu gücü hayatının en büyük tutkusu olan,
köle ticaretini ne pahasına olursa olsun bitirmek için kul-
landı. Bir kilise görevlisi olarak, işi gereği Hausaland, Iboland,
Yorubáland ve sonunda birleşerek Nijer adını alacak bölge-
nin birçok yerinde yürüyüşe çıkıyordu. Her gittiği yerde
açgözlü bir yönetici sınıfla, zalim hükümdarlarla karşılaştı;
tebaaları çaresiz bir kölelik hayatı yaşıyor, mal gibi alınıp
satılıyordu. Crowther, kendi deyimiyle insan eti ticaretinin
tamamen durdurulmasının bu sefalet aristokratlarının ala-
şağı edilmesiyle olacağına inanıyordu.

Bunu yapmanın iki yolu olduğunu düşünüyordu.

Birincisi eğitilmiş bir sınıf yaratmaktır.

Diğer yol ise, vatandaşlığını kabul ettiği ülkesi Sierra
Leone kıyılarını örnek almaktır; Sierra Leone bir İngiliz ko-
lonisi olduğu için orada köle yoktu, köle ticareti yapmak,
kolonilerde uzun zamandır yasaklanmıştı.

Crowther her iki çözümün de öncüsü oldu.

Yorùbá dili sözlüğünün yanı sıra, İbo dilindeki ilk okuma kitabı ve Nupe dilinin ilk grameri ve kelime dağarcığı üzerinde de çalıştı.

Afrika'nın ciddi bir şekilde kapışılmaya başlamadan çok önce, Kraliçe Victoria ve Prens Albert'ı görmek üzere Windsor'a bir ziyarette bulundu ve Abéòkuta'nın İngiliz mandasına girmesi hakkında konuştu.

Otuz Yedi

Crowther, kraliyet ailesini görmek için Windsor'a gittiğinde ağustos ayının kemikleri titreten, burunları uyuşturan bir günüydü. Bir gün önce Londra'da, Amirallik Birinci Lordu Sir Francis Baring ile Dışişleri Bakanı ve geleceğin başbakanı Lord Palmerston ile öğle yemeği yemişti. Hükümetin en güçlü isimlerinden bazılarıyla yaptığı bu görüşmeler, kitabı yayımlandıktan sonra sadece ünlü bir yazar olarak değil, aynı zamanda bir din adamı olarak da elde ettiği başarının getirisiydi.

Windsor Şapeli Dokuzuncu Oturma Alanı Rahibi Lord Wriothsley onu şapelin dışında karşıladı ve doğruca saraya götürdü. Saraya vardıklarında hizmetçiler Prens Albert'ın orada olmadığını söylediler.

Kabul salonunda hükümdarın kocasını beklerken kapı açıldı. Uzun kuyruklu bir elbise ile görkemli bir şekilde giyinmiş bir hanımefendi kraliyete yaraşır bir tavırla odaya

girdi. Crowther hemen ayağa kalktı ve içtenlikle reverans yaptı. Hanımefendi onları eğilerek selamladı, şömine rafından bir şey aldı ve kraliyete özgü bir şekilde çıktı.

Lord Wriothsley konuğuna “Kraliçenin nedimesi” diye açıkladı.

Üst kattaki bir kabul salonuna götürüldüler ve orada Prens Albert ile görüştüler. Prens yazı masasının yanında duruyordu, masanın üstünde yıllık gelir ve gider hesaplarından, sivil kuruluşlardan ve kolonilerden gelen çeşitli istatistiklerden oluşan *Blue Book*’un o yılki baskısı vardı; büyük bir haritanın olduğu sayfa açıktı.

Resmi tanışma faslı bitince hükümdarın kocası haritaya döndü ve konuğuna, “Orayı haritada gösterebilir misiniz?” diye sordu.

Haritada görmek istediği yer Abéòkuta’ydı.

Crowther önlerindeki büyük haritada Abéòkuta’yı bulamadı ama bunu tahmin etmişti, cebinden küçük bir harita çıkardı: Haritacılıkta uzman olan Samuel Jr, Batı Afrika’daki tüm köle pazarlarını, kasabaları ve limanları gösteren bir harita yapmıştı.

Küçük haritada Abéòkuta’yı kolayca buldu. O bunu yaparken odaya sade giyimli, biraz tombul bir kadın girdi; masada onlara katıldı ve Crowther’ın Prens Albert’a Dahomey Kralı Ghezo ve onun kadın askerlerden oluşan müthiş ordusu Amazonlar tarafından Abéòkuta’ya karşı açılan savaşı, Ègbá’nın sonunda vahşi saldırıyı nasıl püskürttüğünü ve Dahomey ordusunu geri çekilerek kaçmaya zorladığını, her iki tarafın da binlerce kayıp verdiğini anlatmasını dinledi.

Crowther “Abéòkuta’ya saldıran Ghezo’ydu” diye açıkladı. “Ama onu savaşa teşvik eden yakın arkadaşı Kòsòkò’ydu.”

Kòsòkò, o sırada Lagos Kralı’ydı. Devirdiği Akíntóyè ise Badagry’de sürgündeydi. Kòsòkò’nun Abéòkuta’dan şikâyeti, bu yeni kasabanın Lagos’a rakip bir ticaret merkezi olmaya çalışması, Avrupalı misyonerler ve insan değil ürün satın

almakla ilgilenen tüccarlar için açık kapı politikasına sahip olmasıydı. Crowther gibi, Lagos'ta hoş karşılanmadıkları kendilerine açıkça söylenmiş olan Sierra Leone'li eski köle göçmenlere kucak açmıştı; Lagos'a ilk ayak basan grubun tüm eşyaları çalınmış, bazıları öldürülmüştü.

Kòsòkò'nun Lagos'u bir köle imparatorluğuymdu. Hükümdarlığı sırasında Lagos'ta yaşayan Avrupalı tüccarların hepsi köle tüccarıydı ve hiçbirisi adanın kıyılarında bulunan donanma devriyeleri yüzünden işlerinin sekteye uğramasından memnun değildi. Ghezo'nun köle ticareti yapan Portekizli ve Brezilyalı müşteri-tüccar dostları da, yanı başlarındaki Dahomey'de, İngiltere'nin çıkar alanı içinde yer alan Lagos'taki tüccarlar kadar olmasa da sıkıntıyı hissetmeye başlamıştı ama onlar da çok yakında savaş gemileriyle mücadele etmek zorunda kalacaklarını biliyorlardı.

Ghezo'nun Abéòkuta'ya yaptığı ve on altı bin askeri kapsayan baskının iki amacı vardı: Sayıları on binleri bulacak olan esirlerin başlarına konulacak ödül, Domingo Martínez gibi tüccarların sadece birkaç yıl önce milyonlarca dolarlık bir servet elde etmesini sağlayan türden muazzam getiriler sağlayacaktı. Diğer bir neden ise orada doğmuş olan meşru ticareti bitirmektir. Meşru ticaret, her nerede başarı gösterirse gösterebilir, köle ticareti üzerine kurulu bir ekonomi için kötü haber demektir.

Crowther, Prens Albert'a "Ghezo ve Kòsòkò, Abéòkuta'ya yapılan baskınlar konusunda hemfikir" dedi. "Öyle ki adeta baskınları birlikte planlamış gibiler. Lagos'ta köle ticaretinin devam etmesine izin verildiği sürece, Abéòkuta tehlike altında."

Prens, rahibin nerede doğduğunu sordu.

"Öşogùn adında bir kasabada doğdum" dedi rahip, Prens Albert'a, "artık var olmayan bir kasabada."

Ona Öşogùn'un yok edildiği günü, kendisinin, annesinin ve kız kardeşinin nasıl esir alındığını anlattı. Sonunda Lagos'a ulaştığını ve orada Portekizli bir adama satıldığını anlatırken

Prens, katedral rahibi ve tombul kadın pürdikkat onu dinlediler.

“Lagos” diye mırıldandı Prens Albert, “kesinlikle yıkılmalı.”

Bir lamba yaktı; hava kararıyordu: haritada Yorùbá kölelerinin gönderildiği çeşitli yerlerin göreceli konumlarını belirlemek istiyordu. *Blue Book*’taki haritaya döndü ve bir sayfa açtı, bu hareketi lambayı söndürdü, bu da gülüşmelere neden oldu. Gülüşmeler nihayet bittiğinde, Prens hanımefendiye dönerek “Majesteleri bize şömine rafından bir mum getirebilir mi acaba?” dedi. Crowther ancak bu cümleyi duyunca kadının kim olduğunu anladı. Tepeden tırnağa titredi ve söylemek üzere olduğu şeyi tamamen unuttu.

Prens Albert ona, “Korkmayın” dedi.

Kraliçe şömineden iki yanan mumla döndü.

Sıcak ve güven veren bir gülümsemeyle, “Köle ticareti kaldırılırsa Lagos’ta ne gibi ticaret imkânları olacak?” diye sordu.

“Majesteleri” Crowther derin bir reverans yaptı, “Lord Palmerston ve Sir Francis de dün bana aynı soruyu sordular.” Lagos ve Lagos’un büyük bir pamuk ve palmiye yağı üreticisi olma potansiyeli hakkında detaylı bir analize girişti.

Kraliçe ilgiyle dinledi ve ardından “Lord Palmerston ve Sir Francis ne dediler?” diye sordu.

“Bu bilgileri öğrendiklerine memnun oldular, Majesteleri.”

Sonrasında, Lord Wriothsley Crowther’ın Yorùbá çevirilerinden bahsetti.

“Bu dilin sesi nasıl?” diye sordu kraliçe.

Crowther, Tanrı’nın Duası’nı Yorùbá dilinde okuyarak karşılık verdi ve bu kraliçenin oldukça hoşuna gitti.

“Yumuşak ve melodik” diye gözlemledi. “Hangi dil ile sınıflandırılıyor?”

Sohbet, Sarah Forbes Bonetta adında genç bir kıza geldi, dört yaşındayken Kral Ghezo tarafından kraliçeye hediye olarak gönderilmişti.

“Sally bir prenses mi?” diye sordu kraliçe. “Ghezo’nun akrabası mı?”

Crowther kraliçeye, Sally takma adıyla da anılan Sarah’nın Kral Ghezo ile bildiği kadarıyla bir akrabalığı olmadığını, ancak bazı Yorùbá şefleriyle akrabalığı olabileceğini söyledi. Ghezo’nun Abẹ̀òkuta’ya yaptığı uzun süreli baskınlardan birinde ele geçirilmişti.

Sally büyüyüp bir Ègbá sanayicisiyle evlenecek ve Lagos üst sınıfının önde gelen aydınlarından biri olarak tanınacaktı.

Otuz Sekiz

Windsor Sarayı'ndaki bu keyifli öğleden sonranın birkaç hafta sonrasında, yaklaşık beş bin mil ötede, Lagos'ta, Majesteleri Britanya Kraliçesi'nin Benin Körfezi Konsolosu ve Fernando Po Valisi John Beecroft, Kral Kòsókó'yu Iga Ìdúnganran'da ziyaret etti.

Beecroft saraya Londra'dan sert bir mesaj getirmişti.

“İngiliz hükümeti Afrika köle ticaretine son vermeye kararlı” diye bilgilendirdi kralı. “Ve bunu yapmak için gerekli araçlara ve güce sahip.”

Kòsókó tercümana, “Adamınız burnundan konuşuyor” dedi. “Ne söylemeye çalışıyor?”

Tercüman, “Kraliçe'nin hükümeti tarafından sizinle köle ticaretinin kaldırılması için bir anlaşma imzalamak üzere yetkilendirilmiş” dedi.

Kòsókó, “Öyle miymiş?” diye cevap verdi. “Bakınız. Kraliçesine söylesin, bunu biraz düşüneceğim.”

Birkaç gün sonra Kòsòkò, Beecroft ve beraberindekilerin bar beach* kıyısına yaklaştığını görünce onları yaylım ateşiyle karşıladı. Beecroft yenildi; adamlarının bir kısmı öldürüldü.

“İşte cevabım!” diye bağırdı Kòsòkò. “Git, kraliçene söyle.”

Beecroft kuyruğunu kıştırıp kaçtı. Donanmanın büyük silahlarını getirtti. Bu büyük silahlar Lagos’u için için yanan bir harabeye çevirdi. Kòsòkò, Èpè’ye kaçtı.

Crowther, İngiltere’den yeni dönmüştü ve yeni kral Akíntóyè’yi, altı yıl önce aslında amcası olan Kòsòkò tarafından tahttan indirildiğinden beri sürgünde yaşadığı Badagry’den Lagos’a geri getiren gemideydi.

Kòsòkò onu devirdiğinde, bunu çok basit bir sebepten dolayı yaptı: Bir önceki kral öldüğünde, Kòsòkò sıradaki varisti, kral olmak için hak sahibiydi. Akíntóyè’nin işi kapmasının tek nedeni, denizlerin vahşi adamı olan ve çoğu zaman aylarca denizin bilinmeyen yerlerinde kaybolan Kòsòkò’nun kral ilan edilmek istendiğinde bulunamamasıydı. Haberler Akíntóyè’ye ulaştığında, kendisinden sonraki varis olan yeğeni bu iş için çoktan görevlendirilmişti.

Kòsòkò cansiperane bir şekilde geldi ve kibar, yumuşak huylu yeğenini Iga Ìdúnganran’dan kovdu.

Akíntóyè görevine iade edildi, taht üzerindeki iddiası Kòsòkò’nunkinden zerre kadar daha fazla meşruiyete sahip olduğu için değil, bilgili bir politikacı olduğu için. Köleliği fesheden anlaşmayı imzalamak için anlaşmanın kendisine *şimdi, şimdi! Hemen! Derhal!* getirilmesini istediğinde hâlâ Badagry’de sürgündeydi. Anlaşmayı gösterişle imzaladı. Kendisine sorulmasını beklemedi bile.

Aslına bakılırsa, daha sonraki hükümdarlığı sırasında imzaladığı anlaşma, üzerine yazıldığı kâğıda değmezdi ama

---

* Bar Beach: Atlantik Okyanusu’nda, Lagos’un sahil hattı boyunca uzanan sahil. Bilhassa Lagos’un Nijerya’nın başkenti olduğu dönemde ülkedeki en popüler sahil. (y.h.n.)

bu güzel belgeye bakmaya tenezzül eden biri onu yalnızca sezgiyle değil, aynı zamanda bir *je ne sais quoi** ile imzaladığını görebilirdi.

Kòsókò'nun görevden alınması, Crowther'ın amca ve yeğen olan Kòsókò ve Akíntóyè'nin de önde gelen torunlarından olduğu güçlü klana karşı ilk intikam salvosuydu ama kesinlikle sonuncu olmayacaktı. Otuz yıl önce, Àjàyí adında on üç yaşındaki Òşogùnlı bir çocuğun alınıp satıldığı Èkó adasındaki barakalarda gerçekleşen her alışverişten vergi yüzdeleri toplayan kodaman aristokrasi klanıydı bu.

Tüm kasabayı onların pençesinden kurtarana, adadaki her baraka yıkılana, gizli esir sevkiyatı yapan her ağaç kütüğü kanosuna el konup yükleri serbest bırakılarak zincirlerinden kurtulana kadar onlarla işi bitmeyecekti.

Bitmeyecekti, Tanrı yardımcısı olsun ki bitmeyecekti!

---

* (Fr.) Bir şeyi ya da birini çekici kılan, açıklaması güç özellik. (y.h.n.)

Bölüm Sekiz
1855
Dr. Irving'in Ölümü

Otuz Dokuz

Dr. Irving'in 29 Nisan'da, Lagos'taki Kilise Misyon Evi'nde gerçekleşen ölümünün acı haberini almaya hazır olamazsınız, diye yazdı Crowther özel günlüğüne. 31 Mart Cumartesi günü, pazar kanoları yola çıkmaya hazır olmadığı için Ikorodu'dan Lagos'a geçemedi ve gece su kenarında uzun süre alıkondu. Bu maruziyet ve yolun atlar için uygun olmaması nedeniyle yolun büyük bir kısmını yaya olarak katetme zahmeti, yolculuk boyunca mustarip olduğu ishal ve mide sancısı şikâyetlerini daha da kötüleştirdi. Pazar sabahı saat 5 sularında Misyon Evi'ne vardı, o sabah karaya çıkmadan hemen önce güçlü bir kasırgayla birlikte şiddetli bir yağmur sağanağına yakalanmıştı; ancak biraz kahve ve çay onu tazeledi. Geçirdiği ishal nedeniyle ayine katılamadı.

Kırk

2 Nisan Pazartesi

Bugün kendini çok daha iyi hissediyordu. Sabah 9 gibi kahvaltı yaptıktan sonra Kral Dòsünmú'yu ziyaret etmek üzere yola çıktık fakat Kral'ın halletmesi gereken bir ticaret meselesi uzun sürdüğü için kendisiyle konuşamadık. Kral'ın evinde tam iki saat kaldık, Dr. Irving ayrılırken kendisine bir şemsiye hediye etti. Kral'ın evinden ayrılıp Diedrickson Evi'nden Bay Grotte'u ziyaret ettik ve burada işleri ve ticaretin durumu hakkında konuştuk, oradan Badagry'nin kovulan Şefi Mewu'ya gittik, kendisi doktoru gördüğüne son derece memnun oldu, daha sonra akşam 7 civarında eve döndük.

3 Nisan Salı

Bugünden başlayarak yatağından çıkamadığı ayın 17'sine kadar, doktor evin avlusundan daha uzağa gidemedi; ama her zaman dimdik, elbisesinin içinde küçük resimler yapıyor, okuyor ya da kağıtlarını gözden geçiriyordu; bitkin vücudunu desteklemek için ilaç ve makarna almaya devam etti.

Kırk İki

21 Nisan Cumartesi

Dr. Irving hâlâ yataktan kalkamıyordu; tükürük salgılamaya çalıştı ancak yüksek dozda Calomel almasına rağmen başarılı olamadı. Şikâyetçi olabileceği bir ağrısı olmamasına rağmen kendini çok halsiz hissediyor. Açık çay ve sade haşlanmış makarnadan başka bir şey yiyemedi.

Kırk Üç

23 Nisan Pazartesi

Bu sabah nasıl olduğunu sormak için erkenden geldim. Yataktan yan odadaki kanepeye geçmişti. Oldukça hassastı, midesi hiçbir şeyi kaldırmıyordu ne çay ne de makarna; bardakta su görmek bile midesini bulandırıyor. Elimden tuttu ve çok çaresiz kaldığı ve hiçbir şey yapamadığı için ağladı; “Kolay kolay böyle yıkılmam...” dedi.

Onun için biraz kızarmış ekmek ve su hazırlattım, biraz da çok hafif, sade tavuk suyu. Bu değişiklik hoşuna gitmiş gibiydi. Bir süre önce iyi bir Porto şarabı almak istediğini söylemişti ama sorduğum tüccarların hiçbirinde şarap yoktu. Ben de Bay Sanderson’a yazarak, eğer kendisinde yoksa, Observer gemisinde olup olmadığını sormasını rica ettim ama o gün cevap gelmedi.

Kırk Dört

24 Nisan Salı

Nasıl olduğunu görmek için erkenden gittim; huzursuz bir gece geçirmişti: “Nasıl olduğumu söyleyemem ama Tanrı’ya emanetim” dedi. Daha sonra kendimizi en iyi doktorların denetimine bıraktığımızda aldığımız bakımın kesinliği hakkında biraz konuştuk. Tükürük salgılayabilmek için biraz daha Calomel aldı. Kısa bir süre için sandalyede dikkatlice sarılarak taşınmak isterse küçük bir değişiklik yapmayı önerdim ama buna dayanamayacağını, rüzgâra birazcık maruz kalmanın bile ona acı verdiğini söyledi. Fazla ışığa dayanmadığı için tüm camları kararttırmıştı. Eve gelebilecek herhangi bir deniz subayının içeri girmesine izin vermemem için yalvardı çünkü onu bir gemi yolculuğuna çıkmaya zorlayacaklardı –ki bu fikirden nefret ediyor ve kimsenin Bayan

*Irving'e ne kadar hasta olduğunu yazmasını da istemiyordu-
Çünkü muhakkak gereğinden fazla Şey söyleyeceklerdi. Bütün
gün kendini çok rahatsız hissetti, çok az çay ve çorba içti ama
kızarmış ekmekle suyu bolca tüketmeye devam etti.*

Kırk Beş

25 Nisan Çarşamba

Doktor, çok kötü bir gece daha geçirdi. İsteklerini yerine getirmek için gece 12 gibi kalktım, yine sabah 4'te benden laudanum* şişesini kendisine vermemi istedi, şarap bardağındaki suyla birlikte birazını içmişti ama hepsini içmemişti, ben de geri kalanını ona verdim ve şişeyi kaldırdım. Öğleden önce yaklaşık iki saat uyudu ve 12.30'da bir doz daha laudanum aldı; yaklaşık bir saat sonra, reçeteye uyarak, yarım litre suya 4 ons [yaklaşık 115 gr] toz akasya sakızı karıştırdım ama ne yazık ki sakız küflü olduğu için hiçbir işe yaramadı, içemedi. Ona küçük bir çay fincanı afyon ruhu ile yarım bardak porto şarabı verdim ve bunu içti. Bağırsakları hâlâ kötü durumda.

---

* İçinde afyon bulunan bir çeşit ağrı kesici, uyuşturucu. (y.h.n.)

26 Nisan Perşembe

Doktor bugün çok halsizdi; ne çay ne de çorba içti; sadece kızarmış ekmek, su ve yarım çay fincanı porto şarabı ile laudanum tüketti. Biraz bira istedi, ona yarım bardak verdim ama içemedi; bir süre sonra ona Porto şarabı ile ince pirinç suyu yaptım ve içti. 50 damla olarak ölçülen bir doz daha laudanum alacağını anladım; tüm gün halsiz ve uykulu olduğu, karmakarışık konuştuğu için daha fazla almamasını tavsiye ettim. Ateşi vardı, elleri ve başı birkaç kez soğuk suyla yıkandı.

Postayı bekliyorduk, Bayan Irving'e birkaç satır yazmamı ve daha önce yazamadığı için üzgün olduğunu kendisine iletmemi rica etti; beklediğinden daha uzun süredir hastaydı.

Kırk Yedi

27 Nisan Cuma

Doktor çok huzursuz bir gece geçirdi; gece boyunca sayıklamaya devam etti. Bugün Lagos açıklarındaki, Majestelerinin Pluto gemisinin kaptanı Bay Swain doktorun nasıl olduğunu öğrenmek için ziyarete geldi. Doktor önce Bay Swain'i göremeyeceğini söyledi ancak ben ikna ettikten sonra onu içeri aldı. Bay Swain'i gördüğünde gözyaşları dökerek duygularını açığa vurdu ve dizanteri yüzünden çok hasta olduğunu, Bay Swain'e ziyareti için çok minnettar kaldığını, fazla konuşmadığını söyledi. Kişiler ve gemiler hakkında hızlıca bilgi veren Bay Swain, geminin cerrahının ertesi gün doktoru görmek için geleceğine dair söz vererek odadan ayrıldı. Saat 6'da iyi ve sağlam afyona ihtiyacı olduğunda, bizim raftaki afyon hiçbir işe yaramadığı için, HMS Minx'ten biraz afyon getirttim. Doktora, mektubumda geminin cerrahının

onu ziyaret etmesini istediğimi söyledim fakat bundan hoşlanmadı ve böyle yaptığım için üzüntüsünü dile getirdi. Ama ne yazık ki, topçu kendisine emanet edilen mektubumu kaybetti ve başka bir tane yazmak zorunda kaldım, bu kez cerrahın ziyareti konusundaki isteğimi yazmadım, doğal olarak sadece afyon gönderildi. Kaptan Skene karaya çıktığında Philomel'in cerrahı ilk iş gelip doktoru ziyaret etti ve biraz daha iyi afyon getirdi; daha sonra gün içinde Kaptan Skene ve konsolosa Misyon Evi'ne kadar eşlik etti. Doktorun onları görme konusundaki isteksizliği, benim onları sık sık ziyaret için davet etmemi engelledi. Gün içinde tıraş olmak istediğini söyledi, ben de bir Hausa berberi çağırdım, berber onu aletiyle tıraş etmeye başladı ama doktor kendi usturasını istedi ve eğimli bir pozisyonda tıraş olmayı başardı, ki bunu yapabileceğini sanmıyordu: bu kesinlikle cesaret vericiydi çünkü dün o kadar güçsüzdü ki elinde bardak bile tutamıyordu. Öğleden sonra bir ulak biraz ararot ve bir şişe Porto şarabı getirdi. Bay Mazer'in acil durumlara karşı depoladığı tek şişe buydu: Abeokuta'dan bir şişe çeri. Ararot değerli bir hediye ve güzel bir değişiklikti, özellikle de afyon stoğum azalmaya başladığı ve Lagos'ta soruşturduğum kadarıyla hiç afyon bulamadığım için. Doktora hemen biraz ararot yaptım, değişiklikten hoşlanmış görünüyordu ama kısa süre sonra daha fazlasını almayı reddetti.

Kırk Sekiz

28 Nisan Cumartesi

Neredeyse her şeyi geri çevirdiğini görünce ona biraz marna suyu yaptım ve bir fincan içmeye ikna ettim. Gün boyunca soğuk çay, kızarmış ekmek ve su dışında başka bir şeye dokunmadı. Sabahtan beri hiç ilaç almadığı için akşam ona iki doz 8 gram jalap tozu verdim, bunun onu biraz rahatlatmasını ve uyutmasını umuyordum ama hiçbir işe yaramadı.

Kırk Dokuz

29 Nisan Pazar

Sabah 4 civarında çok huzursuzdu, ona 30 damla afyon ruhu verdim, şişede daha vardı ama bunun ona iyi gelmeyeceğini söyledi. Gün ağarır ağarmaz yatağından kalktı ve evden dışarı çıkmak istedi. Zorlukla onu odasına geri götürdüm. Ayinden hemen önce tekrar yatağından kalkıp salona geldi ve ilaç raflarına gitmek istedi, ben de bunun uygun olmayacağını düşünerek izin vermedim ama istediği şeyi getirebileceğimi söyledim, istemedi. Sonra Bay Wright, Pearse ve iki hizmetçisinin yardımıyla onu odasına geri götürdüm; Bay Wright'ı ayin süresince benim yokluğumda ona göz kulak olması için bıraktım. Bu andan itibaren konuşması gittikçe daha karışık ve anlaşılmaz hale geldi, neredeyse tüm ayin boyunca rahat bir sandalyede oturdu, konuştuklarından tamamen habersizdi, o andan itibaren beni tanımamaya

başladı. Öğleden sonra Bay Campbell uşağını göndererek doktorun durumunu sordu ve Philomel'in cerrahının rahat-sız olduğunu ve bu nedenle dün planlandığı gibi gelemediğini bildirdi. Nazikçe iki şişe daha Porto şarabı göndermeyi teklif etti, bunun için minnettardım ama ihtiyacım yoktu. Öğleden sonraki ayin için ayrılmadan önce Bay Wright'ı doktorla ilgilenmesi için bıraktım. Döndüğümde onu daha da güçsüz buldum. Bizim yardımımızla sabahlığını giydi, yatağından yan odadaki kanepeye geçti ve son nefesini bu kanepede verdi, gözlerini kapattığımda saat 11.48'di.

Bölüm Dokuz
1861
Kralların Sarayında

At arabacısı, güçlü, alacalı aygıra bağlı ham deriden dizginleri çevik bir hareketle çekerek eşkin gitti; faytonu papaz evinin dışına, şapelin önüne doğru sürdü.

Yolcu bölmesinde yalnız, seçkin bir figür oturuyordu.

Bu kişi Rahip Samuel Crowther'dı.

Breadfruit ve Broad Street'in kesiştiği noktada, bir grup fayton geçti; deniz dalgalarını kovalayan deniz dalgaları gibi, lüks arabalar lüks arabaların peşinden yollarını kesti ve sürücü at arabasını aceleyle durdurmak zorunda kaldı.

Geçen arabaların pelüş çift kişilik koltuklarında keyifle oturan yüksek sosyete züppeleri pırıl pırıl kıyafetlerle bezenmişlerdi; kaliteli viski ve çifte göndermelerle dolu muzır sohbetleriyle şen şakraktilar. Gurbetçi çevrelerinde "Avusturyalı kız kurusu" olarak tanınan iş kadını Madam Pittuluga'nın Marina'daki evindeki şenlikten daha yeni ayrılmışlardı ve şimdi de Bayan Davies'in, inanır mısınız, ta

Sierra Leone'den Lagos'a getirttiği ünlü konser piyanisti S. O. Thomas'ın Handel sonatlarından oluşan resitalini dinlemek üzere Sâró'lu sanayici J. P. L. Davies ve eşi Sarah Forbes Bonetta'nın Five Cowrie Creek'teki evlerine gidiyorlardı.

Piyanist, Liverpool'dan düzenli olarak Madeira, Tenerife, Bathurst, Freetown, Cape Palmas, Cape Coast, Accra, Lagos, Benin Nehri boyunca birkaç durak ve Nun, Brass ve Bonny'ye uğrayan posta vapuru *Ethiope*'un birinci sınıfında yolculuk yapmıştı. Buharlı gemide ticareti yapılacak kadar çok miktarda Manchester ve Glasgow kumaşları; Birmingham'daki pirinççilerden, tüfekçilerden, gümüşçülerden ve düğmecilerden gelen mallar; Bahia'dan gelen sarma tütün ve rom ve Zanzibar'ın çok rağbet gören mavi deniz kabuklarından, uzmanlar tarafından en iyi kabuk para birimi kabul edilen paket paket altın halkalı deniz kabuğu vardı. *Ethiope*'ta ayrıca Woolwich'te inşa edilmiş, demonte edilmiş ve güvertede ayrı parçalar halinde taşınan elli tonluk demir bir tekne ile Lagos ve Badagry'de hizmet edecek otuz ayak uzunluğunda bir kano vardı. Güvertede seyahat eden otuz üç yolcu, Yorubá köklerine geri dönen kendi kendini azat etmiş eski köleler yolcu listesinde "Havana'dan gelen İspanyol zenciler" olarak geçiyordu.

Sarah Forbes Bonetta güzelliği, eşsiz zekâsı ve görkemli ziyafetleriyle ünlüydü; üstelik Kraliçe Victoria'nın vaftiz kızı olduğu da biliniyordu. Bu akşamki *soirée musicale** konuklara Porto şarabı ve şampanya ikram edilecek, kıymalı turtalar ve erikli pudingler servis edilecekti. Rahip Crowther'ın kızı, 25 yaşındaki Abigail ve kocası Babington Macaulay de Islington, Londra ve Fourah Bay, Freetown'da eğitim görmüş Sierra Leone'li genç elit tabakanın ve Brezilyalı *emancipado*'nun da varlığıyla şeref verdiği davetliler arasındaydı.

Daha geçen yıl, Babington'da bulabildiği en parlak altı öğrenciden oluşan Lagos'taki ilk ortaokulu açmıştı. Öğren-

---

* Müzikli suare. (ç.n.)

cilerin hepsi yatılı olarak Broad Caddesi'nde okulun ilk evi olarak yeniden düzenlenen küçük, tek katlı binada, Cotton House'da yaşıyorlardı. Babington'ın kayınbiraderi Dandeson Coates Crowther, CMS Gramer Okulu'nun birinci sınıfının parlak galaksisindeki en parlak yıldızdı; tıpkı babasının, Babington'ın kayınpederinin otuz yıl önce siyah Afrika'da Batılı tarzda ilk üniversite olan Fourah Bay College, Freetown'a kabul edilen ilk öğrenci olması gibi.

At arabası, lagüne bakan geniş gezinti yolu Marina'dan sağa döndü. Gül ağaçları, akasya ağaçları ve uzun, ince yaprakları deniz melteminde usulca salınan palmiye ağaçları suyu çevreliyordu. Orada, sağda, arkasına saklandığı duvarların yanından hızla geçerken onlardan uzaklaşan Madam Pittuluga'nın evi, dört sokak boyunca inşa edilmiş koca bir bloğu kaplayan heybetli, kübik bir yapıydı: Madam Pittuluga en üst katta oturuyordu, fabrikası zemin kattaydı. Ve orada, solda, Pittuluga evinin karşısında, Madam Pittuluga'nın kendi özel iskelesi vardı. Bir sonraki blokta, yine kendi özel iskelesine sahip, Sardunyalı tüccar M. Carrena'nın tebeşir beyazı ve soluk sarıya boyanmış büyük binası duruyordu; onun yanında Wesleyan Misyon Evi vardı. Şurada da geniş, görkemli bir bahçeyle çevrili Fransız *Comptoir* vardı, şurası da tabii ki Hamburglu W. Oswald tarafından 1852 yılında açılan Bay Grotte'un Diedrickson Evi.

Sardunyalı iş (öneri) insanı ve diplomat Giambattista Scala yaklaşık on yılını Lagos'ta geçirdikten sonra iki yıl önce ülkesine dönmüştü ama fabrikası hâlâ Marina'daydı ve biraz yıpranmış olsa da ayakta duruyordu. Hemen bitişiğinde Sandeman'ın, adalılar tarafından olağanüstü derecede kıllı bir adam olduğu için *òyìnbó onírun*, yani kıllı beyaz adam olarak bilinen İngiliz'e ait, sahibinin adını taşıyan bir mağazası bulunuyordu. Ve burada, *òyìnbó onírun*'un evinin hemen yanında, bir başka kıllı *òyìnbó* olan konsolos vekili William McCoskry'nin kendisi için inşa ettirdiği arduvaz çatılı, yüksek, beyaz badanalı evi vardı. İrlanda kökenli bir

İskoç olan McCoskry kızıl saçlıydı ve uzun, gür sakalları, kafasındaki bir tutam saçın rengindeydi. Doğal olarak, adadaki tüm barlarda, kötü şöhretli evlerde ve pazarlarda Kızıl Sakal, *alágbòn pípòn* olarak bilinirdi. Kızıl Sakal'ın evinin yanında, Breadfruit'teki papaz evi birkaç yıl önce tamamlanana kadar peder ve ailesinin yaşadığı Kilise Misyon Evi bulunuyordu. Onun hemen yanında da yıllarca *Ilé Ajélè*, diğer adıyla İngiliz Konsoloslugu olarak hizmet vermiş olan ve o günün erken saatlerinde, pederin huzurunda, konsolosun imzasını, Kral Dòsùnmú'nun da parmak izini feragat anlaşmasına eklediği, oluklu demir yapı duruyordu.

Ethiope ve onun gibi diğer ticaret gemilerindeki yükün büyük bir kısmı Marina'daki Madam Pittuluga'nınki gibi fabrikalara ve Sandeman'ınki gibi mağazalara gidiyordu ve posta vapurunun Avrupa'ya geri götüreceği yükün büyük bir kısmı da buralardan çıkıyordu. Bar sahilinden Fàntí kayıkçıları tarafından *Ethiope*'ye getirilen ve gemi açıkta sallanırken ambarına yüklenen mallar arasında şunlar vardı:

- 207 kutu portakal
- 831 fildişi
- 63 kasa fildişinden yapılmış eşya
- 2 torba kaplumbağa kabuğu
- 342 varil palm yağı
- 902 kızılodun kütüğü
- 64 torba kopal reçinesi
- 73 balya yosun
- 27 torba kırmızıböceği
- 47 paket balmumu
- 2 fiçı Malagueta biberi
- 70 kasa Arnavut biberi
- 85 kütük tik ağacı kerestesi
- 33 torba kahve
- 46 kasa ararot
- 61 fiçı şarap

89 paket ufak tefek eşya ve iade edilebilir ürün.

Cape Coast'ta ve yol üzerindeki diğer durakların her birinde 3.000 ons [85 kilogram] altın da dahil olmak üzere daha fazla kargo eklenecekti.

Pederin omuz çantası ayaklarının dibinde duruyordu. Öne doğru eğildi ve elini çantanın içine uzattı. Günlüğünü çıkardı. Sürekli hareket halindeydi ve bu nedenle hareket halindeyken yazma konusunda oldukça ustalaşmıştı; çeviriler, sözlükler, mektuplar (muazzam sayıda mektup yazıyordu), vaazlar ve düşüncelerini titizlikle, çoğu zaman ayrıntılı olarak yazdığı günlük, aynı zamanda, günlük yaşamından olayların anı defteri işlevi de görüyordu.

Kalemine uzandı ve vagonun kapısında asılı duran rüzgâr fenerine yaklaştı.

Faytonun dışında, gece hayatı ve sokaklar hızla geçip gidiyordu.

Elli Bir

A danın her köşesinden şenlik sesleri yükseliyordu. Deniz kıyısından, Broad Caddesi'nden ve Marina'dan, Avrupa Bölgesi'nden sesler geliyordu. İsalè Èkó'dan, şehrin arka tarafındaki ada yerlilerinin nesillerdir kralın sarayı olan Iga Ìdúnganran'ın etrafında kümelenmiş olarak yaşadığı yerden. Ve Avrupa Bölgesi'nin doğu sınırının ilerisindeki Pópó Àgùdà'dan sesler geliyordu. Burası Ègbá kökenli Brezilyalı Afrikalı en az yüz otuz aileye, çok yetenekli zanaatkârlara, özgürlüklerini satın almak ve atalarının topraklarına geri dönmek için para biriktirmiş eski kölelere ve *Ethiope* gemisindeki Kübalılar gibi geri dönenlere ev sahipliği yapıyordu. Ve adanın batı ucundaki Olówógbowó'dan sesler geliyordu.

Bölgenin adı, Olówógbowó ("mal sahibi parasını borçludan alır"), sıradan bir gözlem olarak maskelenmiş, yoksulluğa karşı alaycı bir taşlamaydı. Aslında anlamı şuydu:

öde, öde işte; para onların parası, kapa çeneni ve öde; aman-sız ve acımasız çekişmeye bir gönderme.

Olówógbowó, Lagos'un en zengin Afrikalı yerlilerinden bazılarına, kırklı yılların başında Sierra Leone'den buraya ilk kez gelen Sàró göçmenlerine, memurlara, öğretmenlere, hemşirelere, tüccarlara ev sahipliği yapıyordu. Hizmet dışı kalan köle gemilerinin hurdalarını satın alıp özenle yenile-yerek Gine Körfezi ticaretini diğer şeylerin yanı sıra tarım ürünleriyle işleten, denize elverişli araçlar haline getiren tüccarlar da burada yaşıyordu; Nijer'de, Delta'da ya da Yorùbá'da bir din adamı Afrikalıysa, büyük olasılıkla Sàró'ydu. Elbette tüm Sàró'lar Olówógbowó'da yaşamıyor-du. Altmışlı yıllarda Lagos'ta yaşayan en ünlü Sàró olan Rahip Samuel Adjai Crowther Olówógbowó'da yaşamıyor-du. Breadfruit Caddesi'nde, Avrupa Bölgesi'nin tam kalbin-de yaşıyordu.

“Muhterem efendim. Geldik. Iga Ìdúnganran'dayız.”

Peder Crowther, üzerine farkında olmadan çöken hafif uykudan uyandı. Başını kaldırıp baktı. Bölmenin arkasından konuşan şofördü. Camın önündeki dantel perdeyi kenara çekti ve dışarıya baktı. Şoför faytonu sarayın ana girişine giden siyah beyaz mermer kaldırımın tam önüne park et-mişti. Peder Crowther yakasını çekiştirdi ve düzeltti. Fay-tondan indi.

Elli İki

İga'nın derinliklerinde, konsey odası olarak hizmet veren küçük, oldukça klostrofobik odanın içinde, Rahip Crowther, Kral Dòsùnmú'nun en yakın danışmanlarıyla çevrelenmiş bir şekilde oturuyordu. Yüzü krala dönüktü. Crowther, en son saraya acilen çağrıldığında, yani tam yirmi dört saat önce de kendisine teklif edilen oymalı maun sandalyede oturuyordu.

Dün gece bu saatlerde ve yine aynı sandalyeden gözleri Kral Dòsùnmú'nun bakışlarıyla buluşmuştu. Bu bir meydan okuma ya da kışkırtma değildi; Kral Dòsùnmú'nun huzurunda işler böyle yürüyordu. Crowther kraliyete tavsiyelerini sunmak üzere *iga*'ya çağırılmıştı ve şu anda da bunu yapıyordu. Kral da öne doğru eğilmiş, onunkinden çok daha özenle oyulmuş koltuğunun ucuna tünemiş, dikkatle dinliyordu; ziyaretçisinin yüz ifadesindeki en küçük değişiklikleri, özellikle de kaşlara ya da gözlere özgü o geçici, neredeyse

fark edilmeyen değişiklikleri tespit etmeye ve çözmeye çalışarak can kulağıyla ve biraz da endişeyle dinliyordu. Kral'a göre; bir sözün özü, ancak söyleyenin ne söylediği ile bunu söylediği sırada çıplak gözlerinin aslında ne söylediğini ortaya koymasının birleşiminden çıkarılabilirdi. Söylenilenler yalan da olabilirdi, gerçek de; doğru bir yalan da olabilirdi, cafcafsız gerçeğin sade elbisesine bürünmüş düpedüz bir yalan sağanağı da; bunu saptamak çoğu zaman imkânsızdı. Gözler öyle değildi, hem de hiç, nadiren doğruyu söylemelerine izin versek bile gözler asla yalan söylemezdi.

Kral Dòsùnmú'nun sık sık "Gözlerimin içine bak" dediği duyulurdu. "Gözlerimin içine bakmanı istiyorum."

Bunu Crowther'a söylemedi. Söylemesine de gerek yoktu. Ama pederin sözünün eri bir adam olduğunu biliyor olması da önemli değildi. Kral'ın mesleğinde insanlar ona gerçekler dışında her şeyle gelirlerdi; hatta gözlerinin içine baka baka, gözlerini bile kırpmadan onu yalan şekerlemeleriyle beslemeye devam ederlerdi. Bunun kişisel bir durum olmadığını, dünyanın böyle olduğunu kabullenmişti.

Bir kez daha, iki gün içinde ikinci kez, pederin gözleriyle kralın gözleri sıkı ama temkinli bir tokalaşmada olduğu gibi kilitlenmişti. Dün gece kralın yüzünde endişeli, acı çeken bir ifade vardı. Bu gece ise çok daha endişeli, çok daha ıstıraplı görünüyordu ve uykusuz gözlerinde paranoyanın izleri vardı. Öfkeli ve çileden çıkmış gibi görünüyordu; oldukça panikle mişe benziyordu.

Kral Dòsùnmú doymak bilmez iştahıyla tanınırdı; yüzden fazla karısı vardı ve çok görkemli sofralar kurardı, bazen günlerce süren partilerinde, şampanya, lagün suyu gibi akardı. Gösterişli gardırobu efsanelere konu olurdu. Elbette bu gece, kasvetli ruh haline uygun olarak, bol, siyah bir cübbe giymişti ama ayaklarındaki göz kamaştırıcı kırmızı ipek terlikler kederli ruh halini yansıtmıyordu; bilekleriyle birlikte baş döndürücü bir dizi altın, gümüş, pirinç ve bakır yüzük ve bilezikle süslenmiş olan elleri de öyle. Ellerin

parıldayan parmakları arasında, şimdi Crowther'ın önüne koyduğu kabartmalı bir parşömen kâğıt vardı.

“Biliyorsun, ben kitap okuyan biri değilim” dedi pedere. “Biliyorsun ki burada hiçbirimiz kitap okuyan insanlar değiliz. Öte yandan sen, kitap okuyan bir kişisin, tıpkı o *òyìnbó*'lar gibi. Bu yüzden dün gece bu odada bu belgeyi tüm detaylarıyla incelemeni istedim. Ve sen de bunu yaptın. Ve sana bir değil, iki değil, tam üç kez imzalamalı mıyım diye sordum. İmzalamam gerektiğini söyledin. Bu şartlar altında onlardan alabileceğimizin en iyisinin bu olduğunu söyledin.”

Crowther başını salladı. “Bu şartlar altında öyleydi” dedi.

“Ve bu öğleden sonra Ilé Ajélé'de imzamı attım. Sen de oradaydın.”

Crowther yine başını salladı. Anlaşma konsolos vekili William McCoskry ve *Prometheus* firkateyninin komutanı Norman Bedingfeld tarafından imzalandığında konsolosluk binasındaydı. Bedingfeld'in kraliçeyi selamlayan 21 pare top atışı, bazılarına göre gambot diplomasisinin sözlük anlamıydı. Başka bir deyişle, bu bir silahın namlusunu kralın kafasına dayayıp ona imzalaması için anlaşmayı vermek gibiydi.

Dòsùnmú da belli ki böyle düşünüyordu.

“Bu anlaşmaya imzamı atmaktan başka çarem yoktu” dedi. “McCoskry imzalamayı reddedersem savaş gemisinin bu kasabayı havaya uçuracağını söylediğinde sen de oradaydın. Ölmekten korkmuyorum ama ülkemin yok edilmesini de istemem. Ama imzaladıktan sonra, belgeyi senin gibi kitap okuyan başkalarına gösterdim. Ne dediler biliyor musun? Bu anlaşmayı imzalayarak ülkemi başkalarına verdiği mi söylediler. Bu doğru mu? Sesli oku. Bana bir iyilik yap ve sesli oku. Bu gece seni bu yüzden çağırdım. Kelimesi kelimesine, noktası noktasına tekrar duymak istiyorum. Oku.”

Crowther masaya uzandı ve kabartmalı belgeyi aldı. Belgedeki her şeyi ezbere biliyordu, fotoğrafik bir hafızası vardı ama yine de uzun bir süre inceledi. Her şeyi, her kelimeyi tekrar tekrar okudu; sonra belgeyi masaya geri

koydu ve krala baktı. “Dün gece size İngilizce ve Yorùbá dillerinde okuduğum metnin aynısı. Hiçbir şey değişmemiş, ne bir kelime, ne bir hece ne de tek bir noktalama işareti.”

“Hiçbir şeyin değişmediğini biliyorum” dedi kral. “Ama yine de bize tekrar okumanı istiyorum.”

“Yaklaşık on yıl önce Abẹ̀òkuta’dan Lagos’a geldim” dedi Crowther. “Kırkly yılların ortalarından beri Ègbá ülkesinde yaşıyordum, Kilise beni oraya papazlık yapmam için göndermişti. Babanız, merhum Kralımız Akíntóyè’nin özel daveti üzerine Èkó’yu ziyaret ediyordum. Bu, Lagos’a otuz yıl sonra ilk gelişimdi. Buraya en son geldiğimde, Èkó hâlâ bir lagünün kenarındaki, oraya buraya serpiştirilmiş barakalardan ibaret bir balıkçı köyüydü; küçük bir adadaki köle pazarından çok da fazlası değildi. Köle pazarına satılık bir mal olarak geldim ve soğuk bir günde alınıp satılan, çıplak ve zincirli olarak Brezilya’ya giden bir Portekiz köle gemisine yüklenen bir mal olarak oradan zorla çıkarıldım. Ve şimdi, otuz yıl sonra, aynı yere, şimdi meşru ticaretle gelişen güzel bir metropole, tesadüfe bakın ki Brezilyalı bir tüccarın, kralın bir dostu olan Señor Maurício’nun teknesiyle getirildim ve kralın sarayının içindeki bir evde konakladım. Ne tezatlık ama! Señor Maurício o sabah demir attığında otuz yıl önce gemiye bindirildiğim noktanın tam karşısındaydık. Yolcu arkadaşlarıma orayı gösterdim; otuz yıl sonra bile Portekizli adama satıldığım gün zihnimde capcanlıydı. Señor Maurício’nun teknesine binip Lagos’a, Kral Akíntóyè’nin yanına gelmemden sadece bir hafta önce, kralın beni, eşim ve çocuklarımla birlikte, Lagos’ta misafiri olmaya davet edecek durumda olmadığını hatırlatmama gerek yoktur herhalde çünkü o sırada kendisi hâlâ Badagry’de sürgünde yaşıyordu. Hepinizin bildiği gibi, kralın güvenine ihanet eden ve cömertliğini kötüye kullanan hırsız Kòsókó onun yerindeydi ve kendisini tahta geçirdi. Hepimiz biliyoruz ki, Kòsókó tarafından tahttan indirilen hakiki krala, yasal olarak kendisine ait olan tahtı nihayet iade eden, İngiliz Do-

nanması olmuştur. Majestelerinin Benin Körfezi Konsolosu John Beecroft'un Büyük Britanya'nın çıkarlarını Kral Akíntóyè'ninkilerle ortak bir paydada birleştirip Britanya Donanmasını kralın emrinde harekete geçirmesinin nede-nini de biliyoruz: Kral Akíntóyè zamanın ruhuna ayak uy-durmuş ve insan eti ticaretinden vazgeçmişti. Rakibi Kòsókó ise bunu yapmayı reddetmişti. Bu kadar basitti. Kòsókó, Lagos'ta köle ticaretinin kaldırılması için bir anlaşma imza-lamasını isteyen konsolos tarafından kendisine verilen bel-geye mührünü basmayı kabul etseydi, Kòsókó büyük olasılıkla bugün hâlâ bu kraliyet evinin sahibi olacaktı. Ama değil. Bunun nedeni de teklifi açıkça reddetmiş olması. Bay Beecroft ona iki kez teklif sundu ve Kòsókó iki seferinde de konsolosu geri çevirdi. Bay Beecroft ikinci kez geldiğinde, yanında Majestelerinin hükümetinden başka bir mesaj daha taşıyordu. Bu kez, Kòsókó'ya Lagos'un denize yakın olduğu, denizde İngiltere'nin gemileri ve topları olduğu ve kendisi-nin, Kral Kòsókó'nun, iktidarda rakipsiz olmadığını hatırlatması emredildi. Yine de Kòsókó insan eti ticaretine sırtını dönmüyordu. Neden dönsündü ki? Bu ticaretten bir servet kazanıyordu. Anlaşmaya kesinlikle damgasını vur-mayacaktı. Böylece savaş gemileri çağrıldı, saray ağır bom-bardımana maruz kaldı, gereksiz yere hayatlar kaybedildi ama sonunda Kòsókó'nun kuvvetleri bozguna uğratıldı ve Kòsókó Porto Novo'ya kaçtı ve bugün hâlâ orada, sürgünde.”

Peder, şu ana kadar söylediği hiçbir şeyin Dòsùnmú ya da odadaki herhangi biri için yeni bilgiler olmadığını bili-yordu. Kralın nezaketen dinlediğinin farkındaydı, şefleri de öyle çünkü onun başka bir konuya doğru ilerlediğini bili-yorlardı, haksız da değillerdi.

“Kral Akíntóyè'nin Kòsókó tarafından devrildiğinde ge-ride bıraktığı Lagos, tahta yeniden geçtiğinde onu bekleyen, Lagos'tan oldukça farklıydı” dedi. “Bir konu hariç. Adadaki en güçlü kişilerden bazıları, başarılı bir hükümdarlığın ta-dını çıkarmak için desteklerine ve iyi niyetlerine şiddetle

ihtiyaç duyduğu insanlar, hâlâ eski yöntemlere sıkı sıkıya bağlıydı. Bu insanlar hâlâ çok sevdikleri insan eti ticaretinin ihtişamlı günlerini özlüyor ve gizliden gizliye, bazıları hiç gizlemeden, kralın yeniden kazandığı gücüyle bu ticaretin geri dönmesini umuyorlardı.”

Crowther bunu söylediğinde, odanın her köşesinden derin düşmanlık şimşekleri ona saldırdı. Açıkça görölüyor-
du ki, onları can evlerinden vurmuştu.

Elli Üç

Ne var ki, Kral Dòsùn mú pederi düşman edinmek için saraya davet etmemişti. Tam tersine, Crowther Lagos'ta Yorùbá dilini, kralın çok güçlü òyìnbó düşmanlarının dilini konuştuğu kadar akıcı konuşan tek siyah adam olmanın yanı sıra bu düşmanların tamamen güvendikleri tek siyah adamdı. Böyle bir adamı düşman edinmek aptallık olurdu. Kral, din adamına yönelik husumeti bir an önce bitirmesi gerektiğini biliyordu.

İşe, tedbir saldırılarında kullandığı silahını geri çekerek başladı: konuşmacılar biraz rahatsız olana kadar gözlerini kibarca onlara dikme sanatı. Bu, onları kralın kendilerine karşı kötü bir niyeti olduğunu düşündürecek kadar rahatsız edici değildi fakat zihinlerini okuyabildiğini, bir şekilde en gizli sırlarını bildiğini düşünmelerini sağlayacak kadar rahatsız ediciydi. Bu “gözlerimin içine bak” oyunu işe yaradığında, ki zenginlik ve güç feromonlarıyla parfümlenmiş

masum dünyada oynanan tüm özgüvenli oyunlar işe yarar, kendini beğenmiş, kavgacı palavracıları köle ruhlu, çıkarıcı dalkavuklara dönüştürdüğü biliniyordu. Ama böyle bir şey Rahip Crowther'ın başına hiç gelmemişti. Kral, pederin gevezelik etme ve üstleriyle, sanki eski köle olan kendisi değil de onlarmış gibi konuşma alışkanlığı edindiğini uzun zaman önce fark etmişti. Bu değişmemişti, asla da değişmeyecekti.

Böylece kral, Crowther'ı faka bastırmak için kullandığı ama başarılı olamadığı sorgulayan, delici bakışlarını mahcup bir utanç ifadesiyle değiştirdi. Bu silah değişikliği anında tüm salona yayıldı ve bazı yüzlerde beliren saldırgan ifadeler, hiçbir uyarı vermeden yerlerini yaltaklanan şefkat ifadelerine bıraktılar.

Peder her şeyi hafif ama nazik bir gülümsemeyle karşıladı ve bu gülümseme henüz barışın sağlandığının farkında olmayan şefleri daha da kızdırmaktan başka bir işe yaramadı. İçlerinden en az birinin, Sàró adamın yüzündeki o kibirli gülümsemeyi silebilse mutlu bir adam olarak öleceğini mırıldandığı duyuldu.

“Ne düşündüğünüzü biliyorum” dedi Crowther. “Bu ne cüret diye düşünüyorsunuz! Basit bir eski köle, buraya gelip bize ders vermeye nasıl cüret eder?”

Akıllarından geçen tam olarak buydu ama bunu itiraf etmektense ölmeyi tercih ederlerdi. Sadece bir embesil böyle bir şeyi itiraf ederdi. Tesadüf bu ya, şefler arasında, Portekizli köle tüccarlarından biri için aracılık yapan ve her işleminden kazandığı yüzde onluk payla, insan eti ticaretinin en parlak döneminde büyük servet biriktiren bir adam vardı. Bu adamın embesilliğinin sonsuz servetinin büyüklüğüyle orantılı olduğu söyleniyordu, bu yüzden pederin küstah eski köleler hakkındaki sözlerine oldukça coşkulu bir şekilde kafa sallamaya başlaması kimseyi şaşırtmadı. Olóyè Alábetútù başını sallamayı ancak kralın yüzünde soğuk bir ifadeyle ona baktığını görünce bıraktı.

“Ben Olóyè Alábetútù'nun hislerini tamamen anlıyorum, Kábíyèsí” diyerek çabucak kralı rahatlattı Crowther. “Bu

şekilde hissetmesi çok doğal. Merhum kralın misafiri olarak burada kalırken, Majesteleri kralın, yani babanızın can dostu olan bir şef vardı, bir gün Majesteleri misafirlerini ağır-larken *iga*'ya geldi. Adamın ismini vermeyeceğim, bu odadaki herkes kimden bahsettiğini biliyor ama mesele bu değil. Mesele şu ki, meselenin ne olduğunu size birazdan söyleyeceğim. Bu adam kırk yaşlarında iyi görünümlü bi-riydi; hatırladığım kadarıyla başında siyah, ipekli kadifeden bir örtü vardı. Beni, eşimi ve toplantıdaki diğer Sierra Leo-nelileri gördüğü an, kaç tane köle sattığı ve daha kaç tane satacağı hakkında konuşmaya başladı. Bize Sierra Leone'de özgürlüğüne kavuşan insanların onları kendisinin sattığını bize söyleyip söylemediklerini sordu ve eğer fırsatını bulur-sa Sierra Leone halkından daha fazlasını satacağını söyledi. Kral Akíntóyé'nin yakın bir müttefiki ve kralın ilk hüküm-darlığı döneminde Lagos'ta Kral Akíntóyé'nin ticaret ortağı olarak kariyerinin zirvelerine ulaşan Brezilyalı köle tüccarı Domingo Martínez'e övgüler yağdırdı. Domingo'nun Kral Akíntóyé'nin ilk hükümdarlığı sırasında iki milyon dolara yakın bir servet edindiği biliniyor. Bu şef, Domingo'nun Porto Novo açıklarında demirleyen dört gemisinden uzun uzun bahsetti; Lagos onunla iş yapmazsa, Domingo ile ça-lışma fırsatını değerlendirecek olan Abéòkuta'nın güçlü insanlarıyla köle ticaretine başlamak için bekliyorlardı."

Odanın arka tarafında biri nefes nefese kalmıştı. Bu Olóyé Alábetútù'ydu. Crowther'ın konuşması boyunca neşeli kah-kahalarla kükremişti.

"Kimden bahsettiğini biliyorum, köle çocuk!" diye ba-ğırdı emekli yüzde-on-komisyoncu. "O şişko aptal Ògúndìran'dan bahsediyorsun." Gözyaşları yanaklarından süzülen şef, yanındaki adama döndü. "Köle çocuk senin işe yaramaz amcan Ògúndìran'dan bahsediyor" dedi.

"Tútù!" diye parladı kral.

"Kábíyèsí!"

"Elini kaldır, Tútù."

Alábětútù bu fikri çok komik buldu. “Elimi mi kaldırayım, Kábíyèsí?” Sonunda gülmeyi bıraktığında sahte bir itaatle elini kaldırdı ve krala, “Elimi kaldırdım, Kábíyèsí” diye bildirdi.

“Güzel” dedi kral. “Şimdi elinle ağzını kapat ve orada tut.”

Alábětútù’nun yüzü karardı, sonra kralın kendisiyle böyle konuşmayacağını anladı. Ekselanslarına bilmiş bilmiş göz kırptı ve gülerek sordu: “Yine mi içtiniz, Ekselansları? Kahvaltıda şampanya. Erkenden kafayı mı buldunuz?”

Komşusundan gelen iyi hedef alınmış bir dirsek Alábětútù’nun kaburgalarına sertçe temas etti ve acı içinde iki büklüm oldu.

“Beni öldürmeye mi çalışıyorsun?” diye bağırdı.

“Ayağına mı bastım?” diye sordu dirsek atan komşu şaşkınlıkla. “Çok özür dilerim.”

“Seni, cariyenin kölesinin oğlu!” Olóyè Alábětútù adama bağırdı. “Karnım sana ayak gibi mi görünüyor?”

Bir cariyenin kölesinin oğlu olarak anılan adam gerçekten de bir cariyenin kölesinin oğluydu ve bu mütevazı başlangıçtan yükselerek yönetici sınıfının yıldızlarından biri olmuştu. Şimdi Alábětútù’nun ayağına oldukça sert bir şekilde bastı; bu hareketi daha sonra, şefler heyetinin nezdindeki arabuluculuk duruşmasında “dalgınlığa” bağladı, yani bir kaza olduğunu savundu. Olaya şahit olan ve bunun bir kaza olamayacağını bilen arabulucu şefler, oybirliğiyle bunun kesinlikle sadece dalgınlıktan kaynaklanan talihsiz bir kaza olabileceğine karar vererek, davalıdan yana oldular. Böylece davacıya, değerli budala Tútù’nun istediği özür, beş boğa ve yetmiş baş deniz kabuğu yerine bir özür ve tarlada vurulacak bir boğa verildi. Verdikleri mesaj açıktı: Bir cariyenin kölesinin oğlu olmak başkaydı, bu şekilde anılmak, başka.

Olay gecesi sarayda, Alábětútù bir yığın halinde oturuyordu; dolgun, yusyuvarlak ve son derece iyi beslenmiş olan devasa vücudu cenin pozisyonunda öne doğru eğilmişti, acı içinde inliyordu.

“Kábíyèsí!” diye bağırdı krala. “Bu sonradan görmeler beni öldürmeye çalışıyor, Kábíyèsí.”

Kábíyèsí onu, “Kimse seni öldürmeye çalışmıyor, Tútù” diyerek rahatlatı.

“Ölmek üzereyim” dedi Alábètútù, cinle ıslanmış gözleri yuvalarında yüzüyordu. “Çok acı çekiyorum, öleceğim.”

“Ölmek üzere falan değilsin, Alábètútù.” Kábíyèsí’nin sesinde bir bıkkınlık seziliyordu.

“Ölmek üzereyim, Kábíyèsí. Ölmek üzereyim...” diye ısrar etti Alábètútù, yakıcı bir acı hissederek ayağını tuttu.

Ayağına basan adam, “Bu benim bastığım ayak değil” dedi.

Alábètútù’nun yanaklarından süzülen yaşlar anında kurudu. Adama buz gibi bir bakış fırlattı ve “Acıyı hissettiğim yer orası” diye tersledi, ardından tuttuğu ayağı bırakıp diğer ayağına sarıldı. Kábíyèsí’ye, “Bir ricam var, Majesteleri” diye feryat etti, “gidip atalarımı bulmadan önce. Küçük bir rica...”

“Ölmek üzere değilsin Tútù, ama buyur.”

“Dudaklarımı mühürlemek için izin istiyorum.”

Kral, Alábètútù’nun devam etmesini bekledi, sonra devam etmeyeceğini anladı ve “İsteğin bu mu?” diye sordu.

Alábètútù ciddiyetle başını salladı. “Israr ediyorum, Majesteleri.”

“Ne kadar medeni bir fikir” dedi kral, Alábètútù’nun tamamen deli olduğunu düşündüğünü gösteren yeni moda kelimeyi araya sıkıştırarak. “Ben bir adamın son arzusunu geri çevirmeye cesaret edemem. Bu çok yanlış olur. Dudaklarını mühürlemene izin veriyorum. Ama söyle bana Tútù, bunu nasıl yapmayı düşünüyorsun?”

Alábètútù ona gösterdi. Tıpkı kralın daha önce önerdiği gibi, elini ağzına götürüp dudaklarını başparmağı ile işaret parmağı arasında sıkıştırdı. Bundan sonra, ne zaman konuşma isteği duysa, dudaklarını başparmağı ve işaretparmağı arasına sıkıştırıp kapattı. Mükemmel bir şekilde işe yaradı.

Elli Dört

Konsey salonunda çekişmeler yaşandıkça pederin yüzündeki öğretmen gülümsemesi kaybolur gibi oldu ama dikkatli bakarsanız kahverengi gözlerinin karanlığında gizlenmiş olarak hâlâ orada duruyordu.

“Babam Señor Martínez’e sırtını döndü” diye sertçe bilgilendirdi kral onu. “Köleliği yasaklayan anlaşmadan sonra Lagos, Señor Martínez’le iş yapmadı. Bunu siz de çok iyi biliyorsunuz, Rahip Crowther.”

“Evet, biliyorum, Kábíyèsí” diye onaylayarak başını salladı peder. “Benim de anlatmak istediğim tam olarak buydu; amacım Kral Akíntóyè’ye çamur atmak değildi. Tam tersine. Kral Akíntóyè Lagos’ta köle ticaretini kaldıran anlaşmaya mührünü bastıktan sonra sözünü tuttu.” Yavaşça ayağa kalktı. “Ben de onu örnek alarak sözümü tutmak niyetindeyim.”

“Ne demek istediğinizi anlamıyorum, Muhterem Peder” dedi kral ona şaşkın bir bakış atarak.

“Kábíyèsí” dedi peder. “Karıma yarın sabah ilk iş olarak Dandeson’u okula götüreceğime söz verdim.” Saatini gözüne yaklaştırdı. “Şu anda saat neredeyse yarın sabahı gösteriyor, Kábíyèsí.”

Kral sabırsızlıkla, “Gitmeniz gerekiyorsa elbette gitmelisiniz” dedi. “Ama soruma cevap vermediniz.”

Crowther’ın yüzü bütün ifadesini kaybetti.

“Soru neydi, Majesteleri? Afedersiniz.”

“Söylenenler doğru mu? Beyaz adamla yaptığım bu kahrolası anlaşmaya imza atarak ülkemi onlara mı verdim?”

Crowther soruyu dikkatle değerlendirdi, sonra kralın gözlerinin içine bakarak, “Majesteleri, size söyleyebileceğim tek şey şu, anlaşmayı kabul ettiniz, ona itibar etmelisiniz” dedi. Durakladı, sonra devam etti: “Sevgili babanız hakkında söylediklerimi hatırlıyor musunuz?”

Kral soğuk bir tonda, “Bu gece babam hakkında pek çok şey söylediniz Peder, çoğunu tekrarlamaya bile gerek yok” diye cevap verdi.

“O sözünü tuttu, böyle söyledim. Size onu örnek almanızı tavsiye ederim. Kral Akíntóyè bir anlaşma imzaladı ve sözünü tuttu.” Önlerinde, masanın üzerinde duran belgeyi işaret etti, “Bu anlaşmayı imzaladınız. Sözünüzü tutun.”

“Sözümü tutmalıyım” dedi kral.

“Benim tavsiyem budur, Majesteleri. Ve bununla birlikte size iyi geceler diliyorum.”

“Tavsiyen bu mu?” Bu soruya yüklenen büyük öfke, rahibi olduğu yere mıhladı.

Kral Dòsùnmú, şimdi kendi milletinden nefret eden ve yabancıların onu yok etmesine yardım etmek için ne gerekirse yapan dönemlere ve diğer hainlere karşı bir saldırı başlattı.

Kábíyèsí şimdi doğrudan ona bağıırıyordu. “Ülkemiz zorla elimizden alındı. Tüm söyleyeceğin bu mu?”

Crowther onunla göz göze geldi. “Bu ne cüret” dedi gözleri, “bu ne cüret!” Sonra, göz kırpmayı bile reddederek

Kábíyèsí'ye doğru yürüdü; doğrudan ona yöneldi, sanki kral yoluna çıkan bir duvarmış gibi, görünmez, açık bir kapısı olan bir duvar; Kábíyèsí'nin göğsünde açılıp kapanan bir kapı ve o, bu kapıdan geçecekti. Kendisini bir kapı olarak görmeyen ve içinden birinin geçebileceği düşüncesini hiç aklına getirmeyen kral, rahip yüzünde meydan okuyan bir ifadeyle ona yaklaştığında rahibin ona saldırmak üzere olduğunu düşündü. Ve adam hiç tehditkâr olmadığı için, son derece barışçıl ve herhangi bir şeye, bir sineğe bile saldırmaktan aciz görüldüğü için, açık konuşmak gerekirse, kralın gözü bir hayli korkmuştu; o kadar korkmuştu ki kendini olduğu yere yapışmış, hareket edemez halde buldu.

Crowther tam da kralın durduğu yerde bulunan kapıya ulaştığında durdu. Kapının ve dolayısıyla kralın etrafında bir yay çizdi, yani Kábíyèsí'nin yanından geçti. Bunu yapması onun için iyi oldu; Kábíyèsí'nin uzuvları, kendi başlarına, felçten kurtulmuşlardı ve Kábíyèsí'den tamamen bağımsız olarak, "savaş ya da kaç" modundaydılar ve oldukları yerde kalıp savaşmayı seçmişlerdi.

Crowther, Ekselanslarının uzuvları tarafından dövülme-ye ne kadar yaklaştığını bilseydi hemen geri döner ve evine giderdi ama bilmiyordu, bu yüzden kabartmalı belgenin üzerinde durduğu masaya yöneldi ve belgeyi aldı.

Belgeyi alıp baktıktan sonra aldığı yere geri koyması ve arkasını dönüp gitmesi çok daha iyi olurdu ama bunu yapmadı.

Bunun yerine gidip bir rüzgâr fenerinin yanında durdu ve belgenin içeriğini okudu.

Salon pürdikkat dinliyordu.

"Majestelerinin Gemisi *Prometheus*'un Yarbayı ve Kör-fezler Bölgesi Kıdemli Subayı Norman B. Bedingfeld ile Majesteleri Büyük Britanya Kraliçesi adına Britanya Majestelerinin Konsolos Vekili William McCoskry Beyefendi ve kendisi ve şefleri adına Lagos Kralı Dòsùnmú arasındaki antlaşma."

Gözlüklerini düzelitti ve odaya baktı. Kral, ölüm sessizliğine bürünmüştü; odadaki diğer herkes de öyleydi ve tüm gözler ona dikilmişti. Az önce okuduğu pasajı bu kez Yorubá dilinde tekrarladı. Doğaçlama olarak tercüme etti.

Daha sonra belgeye döndü ve aşağıdaki bölümü okudu.

“Birinci Madde: İngiltere Kraliçesi’nin Lagos sakinlerine daha iyi yardım edebilmesi, onları savunabilmesi ve koruyabilmesi, buradaki ve komşu ülkelerdeki köle ticaretine son verebilmesi, Dahomey ve diğerlerinin köleleri ele geçirmek için sık sık giriştikleri yıkıcı savaşları önleyebilmesi için, ben Dòsùnmú, konseyimin de onayı ve tavsiyesiyle, işbu belgelerle, Lagos adasını ve limanını, bunların tüm haklarını, kazançlarını, topraklarını ve irtifak haklarını, söz konusu limanın, adanın ve arazinin doğrudan, tam ve mutlak egemenliği ve bunun yanı sıra kâr ve gelirlerini, tüm telif haklarıyla birlikte, özgürce, tamamen ve mutlak olarak sonsuza kadar Büyük Britanya Kraliçesi’ne, mirasçılarına ve haleflerine hibe ve teyit ederim. Ayrıca, söz konusu ada ve bölgelerin sakinlerinin, kraliçenin tebaası olarak ve onun egemenliği, tacı, yargı yetkisi ve hükümeti altında, orada yaşamaya devam etmeleri koşuluyla, bu sakinlerin sessiz ve barışçıl mülkiyetinin, mümkün olan en hızlı şekilde, Büyük Britanya Kraliçesi’ne ya da Majesteleri’nin bu hibenin yerine getirilmesi için atayacağı kişiye serbestçe ve etkili bir şekilde teslim edileceğini taahhüt ederim.”

Odadaki adamlardan bazıları İngilizce ve Portekizce biliyordu, her iki dilde de palavra atmaya gelince yeterince yetkin olabilirlerdi. İlk başta, peder anlaşılmayı onlara okurken çatık kaşlarla ve ciddi bir ifadeyle dinlediler ama sonra telaşlanmaya başladılar.

Yorubá çevirisinde “Ben, Dòsùnmú Lagos limanının ve adasının mülkiyetini Büyük Britanya Kraliçesi’ne ve onun varislerine ve haleflerine ebediyen verip devrediyorum.” bölümüne geldiğinde biri uzun ve tiz bir çığlık attı, Kral Dòsùnmú acıyla uludu ama hepsi feveran etmeden önce Crowther’ın son cümleyi okumasını beklediler.

“Moò fi ilú mi tọrẹ!” diye bağırdı kral. “Ben ülkemi vermedim.”

“Moò fi ilú mi tọrẹ!” diye tekrarladı.

Bunu her söylediğinde öfkesinin şiddeti bir kademe daha artıyordu.

“Biz topraklarımızı vermedik!” Tüm saray onun sözlerini ve öfkesini yankıladı. “Bu bir yalan! òyìnbó yalan söyledi!”

Odadaki herkes aynı anda bağıırıyor gibiydi. Alábetútù bile sessizlik yeminini bozmuştu.

Ama ancak birisi pedere bir yumruk savurup neyse ki kıl payı iskaladığında Crowther misafirliği fazla uzattığını, eve çok daha önceden gitmesi gerektiğini fark etti.

“Artık gerçekten gitmeliyim, Majesteleri” dedi yavaşça geri çekilerek. “Oğlum okula geç kalmamalı. Annesi başımın etini yer yoksa.”

“Nereye gittiğini sanıyorsun?” Kábíyèsì kükredti.

Bu ifadenin içinde bir tehdit mi gizliydi? Crowther emin değildi. Ancak kral daha sonra, “Hemen geri gel Àjàyí, seni azarlayacağım!” dediğinde Crowther hiç şüphesiz Kral Hazretleri tarafından bir şekilde tehdit edildiğini biliyordu. İpu-cu “azarlamak” kelimesiydi. Tek istediği onunla konuşmak olsaydı bu kelimeyi kullanmazdı. “Seninle konuşacağım!” derdi. Ama dememişti. Konuşmak değil, azarlamak istiyordu.

Peder göz ucuyla, kendisine yumruk atan kişinin gözlerinde ölümcül bir parıltıyla tekrar kendisine doğru geldiğini gördü. Crowther şimdi daha da hızlı bir şekilde geri çekiliyordu, sonra kendini kaçarken buldu ama yüzü kaçtığı şeye dönüktü.

Şansına, ona saldırmaya çok kararlı olan bu kişi Olóyè Alábetútù’ydu ve şef bırakın koşmayı, yürüyemiyordu bile. Ayağına basıldığında bileği fena halde burkulmuştu ve hasarlı ayağı, kovalamak şöyle dursun, hafif bir yürüyüşe bile çıkabilecek durumda değildi.

Ancak rahibin hayatı hâlâ tehlikedeydi. Topallayan Tútù’nun yanından iki vahşi gözlü varlığın geçtiğini gördü. İki deli ona doğru geliyordu.

Arkama geç, Panik, diye dua etti paniğe kapılmaya başladığında. Ve bu ters yakarışla kendini arkasını dönmeye zorlayabildi ama arkasını dönmenin sadece paniğin tam ve sınırsız ifadesine hizmet ettiğini fark etti, yani planladığı gibi direnmek yerine, ürkümüş bir antilop gibi apar topar kaçmaya başladı.

Elli Beş

Rahip Crowther'ın kaçmak için iyi bir nedeni vardı: Öldürülmekten korkuyordu, gözünü kan bürümüş bir kalabalık peşindeyken kim korkmazdı ki.

“Seni zıpçıktı *òyìnbó* uşağı!” diye bağırdı kral. “Bırak da seni azarlayayım!”

Bu, adam öldürmeye azmettirme olmalı, diye düşündü peder.

Kaçmaya çalıştı. Ama kaçacak hiçbir yer yoktu, etrafı sarılmıştı.

Durdu, başka seçeneği de yoktu zaten ve kralla yüzleşmek için arkasını döndü.

Ayakta ölmek daha iyidir, *yenyenyen*.

Arkasını dönerken, on yıl önce Abéòkuta'da meydana gelen bir olayı hatırladı. Òrìşà Orò'nun fanatiklerini kızdıran ve daha sonra onlar tarafından evi kuşatılarak saldırıya uğrayan, sonradan Hıristiyan olmuş bir kadının olayıydı bu.

Bir gece evde dört küçük oğluyla yalnızken Örişà fanatikleri, din değiştiren kadını bulmaya gelmişler ve çatıya çıkıp boğa böğürtenlerini* öfkeyle, çatı sarsılana kadar çalmışlardı. Dört oğlan korku içinde annelerine sarılmışlardı. Dehşete kapılan kadın çocuklarını oturtmuş ve onlardan Misyon Okulu'ndaki en son derslerinde öğrendiklerini söylemelerini istemişti. O hafta Latin alfabesini öğrenmişlerdi.

Fanatikler evin içinden gelen garip sesleri duyunca durup dinlemiş, alfabeyi sayan çocuk seslerini duyar duymaz kadın ve çocuklarının kitap büyüleri yaptıklarını düşünerek kaçmışlardı.

Peder bu olaydan kendine ders çıkarmaya karar verdi.

Ama saldırganların üzerine alfabeyi, hatta 1-2-3'ü salmak yerine, ki bunu da düşünmüştü, Peder Crowther onlara çok daha korkunç bir silahla saldırdı: Anglikan ilahi kitabından sade bir ilahi söylemeye başladı.

Bu, bir mucize etkisi gösterdi.

Saraydaki kalabalık, pederin boğazından yükselip ağzından çıkan korkunç patlamayı duyduğunda, bu ses onlara öfkeyle dolu bir ata ruhunun sesi gibi geldi ama kimse bu atayı tanımadığı ya da duymadığı için, bunun yabancı bir tanrıya, bilmedikleri kötü niyetli bir tanrıya yakarış olduğuna karar verdiler ve arkalarını dönüp kaçtılar.

Dinini terk eden bir Hristiyan öğrenci, pederin hilesini ortaya çıkardıktan sonra sonunda saraya bir nebze sükûnet geldi. “Kulağa bir büyü gibi geliyor ama büyü değil” dedi onlara. “Onların şarkılarından birini söylüyor sadece. Bütün şarkıları mutsuz. Şarkılarını söylemek de, duymak da mutsuzluk verici; şarkıları insanları mutsuz etmek için yazılmış. Bu kilise güruhu hakkında bilmeniz gereken bir şey bu. Onlar ve mutsuzluk, etle tırnak gibi. Mutlu oldukları tek zaman, mutsuz oldukları zaman. Bu yüzden onları terk ettim.”

---

* Uzun mesafeler arasında iletişimi sağlamak amacıyla ya da ritüellerde müzik enstrümanı olarak kullanılan, içinden ip geçirilen eşkenar dörtgen şeklinde tahta alet. (ç.n.)

Bu adamın kilise cemaatine katılma konusunda tereddüt etmesinin asıl nedeni, bu cemaatin, ruhunun kurtulması için dört karısından üçünü bırakması gerektiğiyle ilgili bitmeyen ısrarlarıydı. Dinleyicilerine bu fikre karşı çıktığını çünkü öncelikle bunun doğru olmadığını söyledi. Bu kadınlar ona çocuk doğurmuştu, tüm yetişkin hayatlarını onunla geçirmişlerdi. Onlardan boşanırsa nereye giderlerdi?

Ama aynı zamanda, bu normal de görünmüyordu. “Bu kilisede normal iki tane bile insan yok” dedi pidgin diline geçerek; normal derken kaçak ya da eski köle olmayanları, topluma yabancılaşmamışları, sığınmak için kiliseye kaçan dışlanmış insanların dışındakileri kastediyordu.

“Eğer normal biriysen ve gidip o insanlara katılıyorsan” dedi nefretle, “adın Zavallı, bábá adın Aptal.”

Din değiştirmekten vazgeçen adam, kilise mensuplarıyla geçirdiği son derece kısa ve son derece sefil hayatından tüyler ürpertici hikâyeler hazinesiyle sarayı eğlendirmeyi bitirdiğinde Rahip Crowther *iga*’dan çoktan kaçmış ve evinin yolunu tutmuştu. Rahip, bir faytonun yolcu bölümünde Gregoryen bir ilahiyle şafak vaktine serenat yapıyor, gece kuşlarının ve erkencilerin kaşlarını kaldırmasına neden oluyordu. İnsanlar yanlarından ağıt yakarak geçen bu tenorun Breadfruit Sokağı’nda öğretmen eşi Susanna, en küçük çocukları Dandeson ve Marina’da herkesin annesi olduğu için herkes tarafından “anne” anlamına gelen İyá adıyla bilinen yaşlı annesiyle birlikte yaşayan ünlü din adamı olduğunu biliyordu.

Bölüm On
1892
Mutlu Yıllar, Bàbá

Piskopos felç geçirdikten sonra, Dandeson onu iyileşmesi için olayın gerçekleştiği Bonny'den Lagos sahilinde yaşayan Abigail'in yanına götürdü.

Felç yüzünden vücudunun bir tarafı, sağ eli ve bacağı paralize oldu. Değil konuşmak, yüz kaslarını hareket ettirmekte bile zorlanıyordu.

Bu durum çocukları için ciddi bir sarsıntı oldu.

En küçük oğlu, 27 yaşındaki Herbert, Plymouth'ta inşaat mühendisi olmak için eğitim gören Abigail babasını hiç hasta görmemişti. Uzun yıllar boyunca piskoposun özel sekreteri olarak çalışan ve her yere onunla birlikte seyahat eden küçük kardeşi Dandeson da babasının soğuk algınlığı nedeniyle bile yatağa düştüğünü görmemişti. Şimdi altmışlı yaşlarında bir dede olan en büyükleri Junior bile Bàbá'yı hiç hasta görmemişti.

Crowther'ın kendisi de en son ne zaman hasta olduğunu hatırlayamıyordu. En son ne zaman kendisini yatağa mahkûm eden bir rahatsızlık geçirdiğini hatırlayamıyordu. Biraz zorlarsa en son on üç yaşında bir köle çocukken, Àjàyí'yken, onu neredeyse öldüren şiddetli bir ateş nöbeti geçirdiği zamanı söyleyebilirdi.

Seksen iki yaşında olduğunu söylüyordu. Ancak bu, daha sonra öğretmenlik yaptığı Freetown'daki Fourah Bay College'a kaydolun ilk öğrenci olarak kabul formuna doğum tarihini yazması gerektiğinde yaptığı bir tahmindir. Büyük ihtimalle birkaç yaş daha büyüktü.

Bu çalkantılı dönemde yetmiş yıldan daha uzun süre sağlığı hiç bozulmamıştı.

Rıhtımdaki esinti ona iyi gelmişti. Abigail'le geçirdiği birkaç günden sonra konuşması düzelmeye başlamıştı ama her zaman yumuşak olan sesini zor anlaşılır hale getiren bir konuşma bozukluğu vardı. Yatakta yarımsız oturması haftalar aldı. Oturmayı başardıktan sonra bile yardım almadan yataktan kalkamıyordu. Abigail'e yaslanırdı ve birlikte acı verecek kadar yavaş adımlarla salondan geçip oturmayı sevdiği verandaya çıkarlardı; oradaki koltuğa değil, Abigail'in Babington'ın çalışma odasından getirdiği arkası düz sandalyeye otururdu.

“Bunu kim yaptı?” diye sormuştu ona koltuğu ilk kez getirdiğinde. “Kusursuz bir işçilik.”

Abigail ona gergin bir gülümsemeyle cevap vermişti. Babasının şaka yaptığını, onun yüzünü güldürmeye çalıştığını biliyordu. Sandalyeyi kimin yaptığını biliyordu. O yapmıştı.

Bàbá çok yetenekli bir doğramacıydı. Sierra Leone'da öğretmen olmadan çok önce, rahiplik çağrısına kulak vermeden on yıl kadar önce, usta bir marangozun yanında çıraklık yapmıştı. Susanna ile birlikte Freetown'da ve daha sonra Abèòkuta'da çocuklarını büyütürken, evdeki her bir mobilyayı kendisi inşa etmekten büyük gurur duymuştu.

Hiçbir şey çok büyük ya da önemsiz değildi; her birini inşa etmek için zaman ayırırdı. Bir papaz olarak açtığı kiliselerin çoğunda çatı ustası olarak çalışmıştı çünkü genellikle bölgedeki en iyi marangoz oydu.

Damadının çalışma odasındaki sandalye yeni evli çifte bir düğün hediyesiydi.

Abigail'in gözlerindeki acı dolu bakışın nedeni, sandalyeyi getirdiğinde on üç yıldır kimsenin ona oturmadığını hatırlamasıydı. Babington gideli o kadar zaman geçmişti. Adayı kasıp kavuran bir çiçek hastalığı salgını sırasında, doğum gününde ölmüştü.

Abigail babasının Bonny'de katıldığı Kilise toplantısında bir nebze olsun itibar görseydi felç geçirmeyeceğine inanıyordu. Kilise'nin Londra'nın Fleet Caddesi'ndeki genel merkezi Salisbury Square şubesi, her ikisi de yirmili yaşlarının ortasında, Cambridge'den yeni mezun olmuş, açgözlülük derecesinde hırslı ve erdem kokan iki elemanı onu aşağılayıp küçük düşürerek Nijer piskoposluğundaki en önemli karar alma organından istifa etmesi için göndermişti: piskoposluk rütbesinden. Onlar suikastçıydı ve üstlerinden gelen bir görevi yerine getiren tüm suikastçılar gibi vicdan azabı duymadan saldırmışlardı. Görevleri tam anlamıyla başarılı oldu; piskoposluk görevinden istifa etti ve yerine hemen beyaz bir adam atandı, onların istediği de buydu. Bu, Batı Afrika'daki CMS* bünyesinde yetkili pozisyonlardaki Afrikalıların varlığının tüm izlerinin toptan silinmesinin başlangıcıydı ve onlarca yıldır "Yerlilerin" kendi işlerinin en üst düzeylerinde aktif olarak yer almasını teşvik eden bir politikanın tersine çevrilmesiydi.

Dandeson, iki görevlinin piskoposa istifa mektubunu imzalatmak misyonu ile gelmesinden yıllar önce, dindarlık

---

* Church Missionary Society (CMS), Anglikan Kilisesi tarafından 1799'da Londra'da kuruldu. İki yüz yıllık tarihi boyunca dokuz binden fazla kadın ve erkek Avustralya ve Yeni Zelanda dahil olmak üzere dünyanın dört bir yanında misyoner olarak görev aldı. (y.h.n.)

taslayan imalı beyanlarla ve sinsî beceriksizlik söylentileriyle babasının adının alenen suikasta uğramasına tanık olmuştu. Diğer misyonları ise bağınazca mütediyyindi: İsa'nın Işığını Yerlilerin karanlık ruhlarına getirmek, tanıdıkları yerli misyonerlerin yeteneklerinin ötesinde olduğunu düşündükleri bir görevdi. Sadece beyaz adam bunu yapmak için Tanrı tarafından tasdiklenmişti.

Piskoposun üstüne gittiler ve amaçlarına ulaştıklarında, piskopos koltuğunu bıraktığında, Salisbury Square'de, Afrikalı piskoposa yaptıkları utanç verici muameleden dolayı çok fazla pişmanlık duyuldu ve vicdan muhasebesi yapıldı.

Piskoposun kendisi bu duruma filozofça yaklaştı. Oğlu, Nijer Başdiyakozu ise öyle yapmadı; Dandeson babasına yaptıkları nedeniyle Salisbury Square'i asla affetmeyecekti. Dehşete düşmüştü ama çok da şaşırılmamıştı. Yıllar önce, Abigail'in kocası Babington Macaulay'in, ki CMS Gramer Okulu'ndaki müdürüydü, papazlığa atanma töreni neredeyse gerçekleşmeyecekti çünkü Rahip Crowther'ın o zamanlar Abèòkuta Misyonu'ndaki en yakın arkadaşlarından biri olan Henry Townsend buna şiddetle karşı çıkmıştı.

Rahip Townsend, "Genç siyah din adamlarından şüphe duyuyorum" diye açıklamıştı. "Karakterlerine istikrar kazandırmak için yılların deneyimine ihtiyaçları var, onları okul müdürü ve dini okutman olarak görmeyi tercih ederiz."

Townsend, Crowther'ın kraliçeyle görüşmek üzere İngiltere'ye davet edildiğini öğrendiğinde bu davetin CMS'nin güçlü bir üyesinin siyah bir piskopos talep etmesi hakkında konuşmak için olduğunu düşünmüştü ve siyah bir piskopos atanması fikrine karşı bir dilekçe vermişti.

"Hangi sınıftan olursa olsun yerli öğretmenler" diye uyardı, "şefler ve halk tarafından yalnızca beyaz adamların temsilcileri ya da hizmetkârları olarak görülmüşlerdir. Zenciler beyaz adama büyük bir saygı duyarken, Tanrı da zencinin iyiliği için kullanılmak üzere beyaz adama büyük bir yetenek verir. Sorumluluğu değiş tokuş mu etmeliyiz? Bunu günahsız bir şekilde yapabilir miyiz?"

Townsend'in pek de özgün olmayan dünyayı görme biçimi, Kilise içinde uzun bir süre eksantrik çevrelerce bertaraf edildi. Bu düşünce tarzının Salisbury Square'deki ana akım görüşü temsil etmeye başlaması onlarca yıl aldı ama bu gerçekleştiğinde de hızla kök saldı. Öyle ki, Crowther'ın başpiskoposluğundan sonra yıllar boyunca, başka bir siyah piskopos fikri o kadar eski moda göründü ki, gündeme bile gelmedi.

Elli Yedi

Hasta piskoposa saygılarını sunmak üzere Bayan Macaulay'nin Marina'daki verandasına akın akın ziyaretçi geldi. Ziyaretçiler piskoposu dalgın dalgın lagüne bakarken, çayına neredeyse hiç dokunmamış halde buldular. Sohbet girişimlerine zar zor duyulabilen, anlaşılması güç, tek heceli yanıtlar veriyordu.

Piskoposun aklında çok şey vardı.

Eşini kaybetmiş olan yalnızca kızı değildi. Crowther da hayatının aşkını, Abigail'in annesi Susanna'yı kaybetmişti.

Kendisini, Dandeson'u ve 1880 seferinin diğer yolcularını Nijer'in gözelerinden Lagos'a yürüyerek geri gelmek zorunda bırakan gemi kazasından sonra, Breadfruit Sokağı'ndaki evine döndüğünde Susanna'yı ölüm döşeginde bulmuştu.

Elli iki yıldır evliydim, birbirlerini çok daha uzun süredir tanıyorlardı. Arkadaşlar ve tanışıkları Freetown'da, köle

gemilerinden kurtarıldıkları o günden beri birbirlerinin yanında olmuşlardı. Ve evliliklerinin ilk on iki yılından sonra, Sierra Leone yılları başlamış, önce Abéòkuta'ya, sonra Lagos'a taşınmış olsalar ve özellikle de o piskopos olduktan sonra sık sık ayrı kalsalar da her zaman yakın ve derinden sevgiyle dolu bir birliktelikleri olmuştu.

Susanna son nefesini verdiğinde başı, kocasının kollarındaydı.

İyá, Susanna'dan üç yıl sonra öldü.

Doksan yedi yaşındaydı. Abéòkuta'da oğluyla yeniden bir araya gelmesinden bu yana geçen kırk yıl boyunca onunla ve ailesiyle birlikte yaşamıştı.

İyá torununun Lagos'taki evinde hastalandığında Crowther Onitsha'da kilise görevindeydi. Abigail, annesine veda etmesi için Bàbá'yı Lagos'a geri çağırmak istedi. İyá kabul etmedi.

“Neden böyle bir şey yapasın ki?” dedi torununa oldukça kızgın bir şekilde. “Baban oraya oyun oynamaya gitmedi. Çalışmaya gitti. Ben öldükten sonra ona söylemek için yeterince zamanın olacak.”

Arkadaşı ve akıl hocası Peder Schön de vefat etmişti. Crowther'ı yazar ve çevirmen olma yolunda cesaretlendiren Alman rahip, Kent, Chatham'daki evinde, son çalışması olan *Dua Kitabı*'nın Hausa diline çevirisinin redaksiyonunu yaparken masasına yığıldı ve bir daha kalkamadı.

Elli Sekiz

Yeni yıl arifesinde piskopos neşeyle uyandı. Koridorun sonundaki mutfakta çayını hazırlamakta olan Abigail, bu neşeyi babasının sesinde, sabah duasını ederken ve daha sonra hastalık haberinin yurtdışında duyulmasından sonra iyi dileklerini ileten tanıdıklarından gelen mektupları okuyarak kendi kendine ilahiler söylerken duyabiliyordu.

Bir hafta önce, Noel günü, Abigail'e sabah ayinine katılabilecek kadar iyi olduğu konusunda ısrar ederek onu şaşırtmıştı. İsa Kilisesi eve sadece kısa bir yürüyüş mesafesinde, bir bloktan daha az uzaklıkta olsa da yardım almadan yaktan bile zorlukla kalkabilen seksenlik bir adamın bu yürüyüşü yapabileceğini düşünmek düpedüz hayalperestlikti. Ama Crowther'ın yeteneği hayatı boyunca hep imkânsızı başarmak olmuştu. Sadece kızıyla birlikte kiliseye gitmekle kalmadı, ayinden sonra da kilisede kalarak cemaatle toka-laştı ve sohbet etti.

Daha birkaç hafta önce ölüm döşeginde olan sevgili piskoposlarını şimdi aralarında görmekten ve tam olarak sağlıklı olmasa da en azından onlarla birlikte deniz melteminin tadını çıkaracak kadar iyi görünmesinden çok mutluydular.

Yılın son günü, Abigail çayını hazırlamayı bitirdiğinde, babasının odasından kendisine seslendiğini duydu.

“Bir dakika, Bàbá!” diye bağırdı. “Bir dakikaya yanında olacağım.”

Abigail yatak odasına girdiğinde, babası elinde bir mektup sallıyordu. “Bunu bana oku, Abigail” dedi. Yatağında sırtüstü, gözleri kapalı yatıyordu.

Abigail ahşap çay tepsisini yatağın başucundaki masaya koyduktan sonra mektubu babasının elinden aldı ve hızla göz gezdirdi. Mektup Salisbury Square’den, Kilise Misyonerleri Teşkilatı Sekreteri’nden gelmişti ve Tanrı’nın sevgili piskoposa tam anlamıyla ve hızlıca şifa vermesi için içten bir duaydı.

Mektuba verdiği tepkiyi babasından gizleme zahmetine girmede, babasının gözleri hâlâ sımsıkı kapalıydı. Gözlerini devirdi.

Babası, anında, gözlerini açmadan, “Gözlerinde bir sorun mu var, Abigail?” diye sordu.

“Bàbá” dedi yorgun bir şekilde. “Bu mektubu sana defalarca kez okudum.”

“Ben de okudum” dedi babası, hiç geri adım atmadan.

“Sana tüm yaptıklarından sonra, baba” diye içini çekti, “bu iki yüzlü, hain insanların mektubu senin için neden bu kadar önemli?”

Önce bir gözünü, sonra diğerini açtı.

“Onları kötüleme Abigail” dedi. “İyi niyetliler. Matta İncili’ni hatırla: ‘Biri sağ yanağına vurduğunda sen ona öbür yanağını çevir’.”

“Sana daha fazla mektup okunmasını istiyorsan, Bàbá” dedi Abigail, gitmek için dönerken, “Dandeson’u beklemen gerekecek; birazdan burada olur, o sana okur. Ben kahvaltıyla meşgul olacağım.”

Dandeson babasının felç geçirmesinden sonra onu Lagos'a getirmiş ve hemen Bonny'ye geri dönmek zorunda kalmıştı. Şimdi onu görmek için geri dönüyordu.

Birkaç dakika sonra, Dandeson kendisini Bonny'den getiren tekneden iner inmez eve geldi. Mektubu yavaş yavaş okudu. Bitirdiğinde düzgünce katladı ve yatağın yanındaki masanın üzerine koydu.

Uğursuz bir sesle, "Baba" dedi.

Babası bu ses tonunu iyi biliyordu. "Evet, Dandeson?" dedi piskopos kuşkuyla.

"Salisbury Square ile tüm ilişığımı kestim."

Oda ölüm sessizliğine büründü.

"Ne demek istediğini tam anlayamadım, Dandeson" dedi piskopos sonunda yere düşen çenesini topladığında. "Ne demek istiyorsun?"

"Nijer Başdiyakozu olarak" diye sabırla açıkladı Dandeson, "Delta'daki yetki alanım dahilindeki tüm kiliseleri Kilise Misyonerleri Teşkilatı'nın kontrolünden çıkardım. Salisbury Square'den, ana kiliseden kopuyoruz; bu tam ve eksiksiz bir ayrılık olacak."

"Bu yasal mı? Bunu yapabilir misin?"

"Yapabiliriz ve yaptım da" diye cevap verdi Dandeson.

"Bundan haberin var mı?" Piskopos odaya girmek için o anı seçmiş olan Abigail'e döndü. "Kardeşin sana bunu yapacağını söylemiş miydi?"

Abigail neye alet olmakla suçlandığını bilmiyordu.

Ama babası Dandeson'a, "Bu ayrılık ne zaman yürürlüğe girecek?" diye sorduğunda neler olup bittiğini anladı.

"Ayrılıyor musun?" diye sordu kardeşine, babalarının yüzündeki dehşete düşmüş ifadeyi taklit etmeye çalışarak ama sonunda dehşetle alakası bile yokmuş gibi görünüyor-du.

Dandeson başını salladı. "Çoktan yürürlüğe girdi."

"Tam olarak ne zaman yürürlüğe girdi?" diye sordu piskopos. "Bir hafta önce mi? Üç gün önce mi? Bugün mü?"

"Üç gün önce" dedi Dandeson, "Aşağı Nijer başdiyakoz-

luğundaki daha önce CMS kiliseleri olarak bilinen tüm kiliseler Nijer Deltası Pastörlük Kilisesi adı verilen yeni bir cemaatin üyesi oldular.”

“Bu Nijer Deltası Papazlık Kilisesi hangi mezhebe ait?”

“Anglikanız. Anglikan Komünyonu içinde kalmaya devam edeceğiz ama özerk ve kendi kendini idame ettiren bir yapıda olacağız.”

Piskopos tüm bu bilgileri sindirmek için durakladı. Sonra da “Neden?” diye sordu.

Dandeson kelimelerini dikkatle seçerek, “Bütün insanların Tanrı önünde eşit yaratıldığını göremeyenlerle hiçbir ilişim olamaz” dedi. “Bu günahdır.”

Dandeson Crowther’ın Nijer Deltası Pastörlük Kilisesi, Batı Afrika’daki ilk bağımsız kilisedi.

Abigail kardeşine sarıldı.

“Doğru olanı yaptın, Dandeson” dedi, gözleri yaşlarla dolmuştu. “Sizce de öyle değil mi, Peder? Dandeson doğru olanı yaptı.”

Piskopos yavaşça başını salladı. Uzun, kemikli parmakları uzandı, Dandeson’un elini tutup sıkıca kavradı.

“Tanrı Nijer Deltası Papazlık Kilisesi’ni korusun” dedi.

“Amin...” dedi Abigail.

“Tanrı, bilgece liderlik etmeni sağlayacak vizyon, güç ve alçakgönüllülük bahşetsin, Dandeson Crowther.”

“Amin” dedi Abigail.

“Amin” dedi Dandeson.

Piskoposu bir öksürük nöbeti tuttu. Tüm vücudu sarsıldı.

Dandeson eğilerek onu kendine yaklaştırdı ve sırtını hafifçe ovdu.

“Acı yok” dedi Bábá hırıltılı bir sesle, bıçak gibi saplanan acı gözlerini yaşartmıştı.

Abigail koşarak odadan çıktı ve biraz konyak getirdi. Ona suyla karıştırılmış bir yudum verdi ve Doktor Baudle’ı çağırttı.

“Artık konuşmak yok, Peder” diye tembihledi onu. “Dinlenmelisin.”

“Peki hanımefendi” diye itaatkâr bir şekilde cevap verdi.

Gece yarısından kısa bir süre sonra kendine geldi ve Dandeson’u yatağın yanında otururken buldu.

“1892 yılındayız, Bâbâ” dedi Dandeson ona gülümseyerek. “Yeni yıla gireli 15 dakika oldu. Yılbaşı kutlamaları yapılıırken uyuyordun.”

Bâbâ, Dandeson’un söylediği hiçbir şeyi duymamış gibiydi. “Bonny’ye ne zaman dönüyorsun?” diye sordu. “Abigail nerede? Ablan nerede?”

“Mutlu yıllar, Bâbâ. Buradayım” dedi Abigail. Dandeson’un hemen yanında oturuyordu. “İlacını alma vakti geldi.”

Adam onun elindeki şişeye ters ters baktı. Kızı bir çorba kaşığına bir ölçü tentür döktü ve ona içirdi.

“Umarım bu son dozdur” dedi yüzünü buruşturarak. Dandeson’a döndü ve tekrar sordu: “Bonny’ye ne zaman dönüyorsun?”

“Pazartesi” dedi Dandeson.

Abigail, “Pazartesi dönmeyeceksin” dedi. “Salı ya da çarşamba, belki.”

Dandeson ona sert bir bakış attı, sonra babalarına döndü ve kararlı bir şekilde “pazartesi” diye tekrarladı.

“Torunun” dedi Abigail babasına, “pazartesi günü İngiltere’den dönüyor.”

“Herbert pazartesi günü mü dönüyor?” Dandeson ağzı kulaklarında sırtıyordu. “Neden daha önce söylemedin?”

“Az önce söyledim ya.”

“Daha önce.”

“Sormadın ki.”

“Anlaştık o zaman” dedi Dandeson. “Çarşamba. En sevdiğim yeğenimle vakit geçirmeden Lagos’tan ayrılamam.”

“En sevdiğin yeğenin en sevdiği amcasıyla vakit geçirmeyi dört gözle bekliyor” dedi ablası ona.

“Çarşamba günü ayrılacağım, Bâbâ” dedi. “Ama birkaç hafta içinde tekrar seni görmeye geleceğim.”

“Beni görmek için buralara kadar gelmene gerek olmayacak” dedi Bábá. “Çarşamba günü birlikte seyahat edeceğiz. Seninle Bonny’ye döneceğim.”

Abigail ona bakmadan ağzının kenarından sessizce, “Hiçbir yere gitmiyorsun, Peder” dedi.

“Bonny’de yarım kalan bir işim var, beni bekliyor” diye yalvardı Bábá.

“Doktor Baudle sana temiz bir sağlık raporu verene kadar bu evden ayrılmana izin vermiyorum.”

Dandeson kollarını kavuşturmuş, babası ve kız kardeşinin kesinlikle eşit olmayan bir düelloda kapışmasını izliyordu, sonra yatak odasından çıkmak için döndü, kapıda durup kaybedene bir tavsiyede bulundu: “Hiçbir yere gitmediğin gerçeğini ne kadar çabuk kabullenirsen o kadar iyi olur, Peder. Abbie’yle tartışmak boşuna. Bunu sen de biliyorsun.” Bábá, Abbie’nin mantığı karşısında yalvarışlarının boşuna olduğunu kesinlikle biliyordu. Yine de “Sizi temin ederim, hanımefendi” dedi, şimdi kahkahadan sarsılıyordu, “bu yaşlı kemiklerde hâlâ biraz hayat var.”

Yavaşça derin bir uykuya daldığında hâlâ gülüyordu, kendini çok şapşal ve çok mutlu hissediyordu.

Rüyasında Öşogùn’a, çocukluğunun geçtiği ormanlara geri döndüğünü, köle akıncılarının köyüne saldırdığı günün sabahında olduğunu gördü. Bunun bir rüya olduğunu biliyordu ama aynı zamanda birazdan ne olacağını da biliyordu ve bu yüzden korkuyla doluydu.

Kendisini kaçınılmaz olana, istilacı ordunun ortaya çıkmasına hazırlarken zamanda daha da geriye sürüklenmeye başladı.

Yanında kız kardeşi Bólá’yla, saldırı gününden birkaç ay önce, İyá’nın verdiği bir görevi yerine getirmek için koşuyorlardı.

Gözlerini kırptı ve buna inanmakta güçlük çekti ama saldırı gününden tam bir yıl önce babasının atölyesinde terden sıırıslam haldeydi.

Neler olduğunu hemen anladı: Gün geçtikçe yaşlanmak yerine, saat geçtikçe gençleşiyordu.

Çok geçmeden annesinin memesini emen bir bebek oldu.

Çok geçmeden, mutluluktan başka hiçbir şeyin olmadığı bir cennete, kendini tamamen güvende hissettiği bir vahaya, korku hissetmenin, endişe duymanın ya da sıkıntı nedir bilmenin imkânsız olduğu bir sığınağa ulaştı.

Bu şeylerin burada bir adı yoktu. Burada, onlar yoktu.

Burada adı Àjàyí değildi.

Burada bir adı yoktu.

Burada hiçbir ad yoktu.

Tam olarak nerede olduğunu biliyordu.

Daha önce de buradaydı: Annesinin rahminin sarıp sarımalayan sıcaklığına geri dönmüştü.

Doğumundan önceki zamanlara geri dönmüştü.

Hayatı boyunca hiç bu kadar kaygısız, bu kadar neşe dolu hissetmemişti.

Abigail bileğini tutarak nabzını kontrol etti. “Bàbá!” diye bağırdı. “Bàbá!”

Saat sabah bire çeyrek vardı. Sokaklarda Lagoslular yeni yılı karşılıyordu; Broad Street’ten Pópó Àgùdà’ya, Marina’dan Ìsàlè Èkó’ya, gecenin içinde neşeli sesler yükseliyordu.

